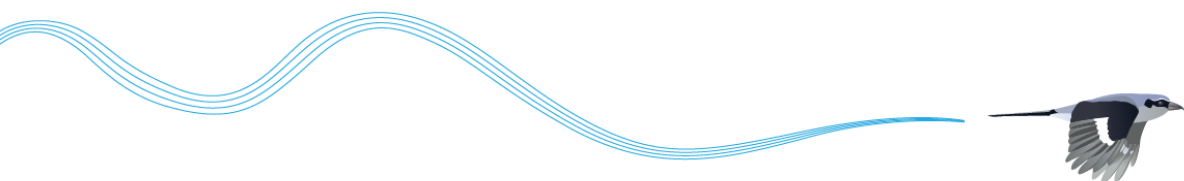

Blauwe Klauwier

Januari 2022

Colofon

Redactie: Paul van Pelt, Robbert van Hiele, Jules Andela & Tom Heijnen

Fotobijdragen: © bij de betreffende fotografen

Uitgave: Vogelwerkgroep de Kempen

© Copyright.

Alle rechten zijn voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

Inhoudsopgave

Afgestoft: Soerendonks Goor en Groote Heide 70 jaar geleden
Hein Schimmelt

6

Raaf neemt snel toe in de Kempen
Tom Heijnen

9

Robbie's vogelboekenkast: British and European BIRDS in colour
Robbert van Hiele

13

Verslag nestkasten op Landgoed Wellenseind in 2021
Pieter Wouters

17

De Jeugdbond als bron van de VWG
Edwin van der Werf

22

Teloorgang van de Wulp als broedvogel in de Kempen 1950-2020
Tom Heijnen

30

Close-up: Boompieper
Maarten-Jan van den Braak

45

Historisch overzicht van de Klapekster als broedvogel in de Kempen
Tom Heijnen

54

Twiet: Winterwatervogels in de Kempen
Robbert van Hiele

62

Interpreteren van geluiden bij broedvogelinventarisaties
Tom Heijnen

66

Resultaten van de nestkasten op Koningshof in 2021

71

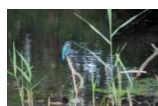
Jan Wouters

Twiet: Splash...

73

Pieter Wouters

Populatiedynamiek van de IJsvogel als broedvogel in de Kempen

75

Tom Heijnen

De Biesbosch: geen weekend, maar een dagje

87

Paul van Pelt

Nestkastenverslag Biemeren 2021

90

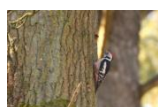
Wil de Veer

De Middelste Bonte Specht in de Kempen in de periode 2017 t/m 2021

96

Frank Neijts

Simultaantellingen van Middelste Bonte Specht op Wellenseind

102

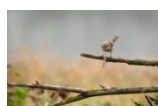
Pieter Wouters

Houtduiven in de eik

106

Jan Wouters

Grauwe Klauwieren in de Kempen in 2020 en 2021

108

Tom Heijnen

Buizerd maakt fout

115

Pieter Wouters

Voorwoord

Er is weer een nieuwe Blauwe Klauwier. Dit keer een extra, extra dikke versie, we noemen het een volwassen versie met een iets groter aandeel aan onderzoeksachtige artikelen. Aangevuld met wat lichtere kost en prachtige foto's van leden. Zo is er hopelijk voor elk wat wils. Om de passie die we allen voelen voor vogels nog meer diepgang te kunnen geven. Een passie die steeds meer navolging vindt. Overal duiken de laatste tijd artikelen op over mensen die het vogelen hebben opgepakt. En steeds vaker krijg ik ergens in het veld te horen: "En, nog wat moois gespot?"

Zo liep ik op maandag 27 december in de buurt van de Volmolen bij Waalre. Ik hoorde en zag een Appelvink boven in een boom zitten. Vrij ver weg, stil zittend zoals ik ze vaak zie. Een Appelvink zien betekent vaak weinig opzienbarend nieuws qua gedrag of je moet wel een heel bijzondere dag hebben. Het opzienbarende zit er dan vooral in dat de Appelvink je het voorrecht laat genieten hem en/of haar te mogen waarnemen. In waarneming.nl kijk ik dan later bij de locatie, in dit geval Dommelen - Dommeldal, om de waargenomen soorten in te zien. Bij Appelvink staan er dan sinds 2012 vijf meldingen inclusief twee van mij en één van Mark Sloendregt. Dat zijn er wel echt weinig. Twee in mei, twee in december en nog één in oktober. Iets doorlopend loop ik over de in de winter wat saaie velden richting Loon. Geen Geelgors of per ongeluk achtergebleven Roodborsttapuit. Eigenlijk niks behalve een grote groep meeuwen op een wat hoger gelegen weiland. Even kijken, meeuwen zijn hier eigenlijk niet zo gewoon. Ok, veel Kokmeeuwen, die zijn nog wel te verwachten. Flinke groep trouwens, even tellen. Ik maak er 85 van. Maar ook Stormmeeuwen. Zo'n 20 stuks. Hmm, die heb ik hier misschien wel nog nooit gezien. Hier heet de locatie op waarneming.nl Waalre - Timmereind/Loon e.o. Blijk ik de eerste te zijn die hier ooit Stormmeeuwen zag. Gaaf. En onze Esther van Daal zag afgelopen augustus hier de eerste Kleine Mantelmeeuw ooit. Zo zie je maar, elke tocht lijkt soms gewoon maar heeft toch altijd iets bijzonders in zich voor wie het wil zien. Dus ga allen door met het genieten en tellen en fotograferen van vogels en hou zo, hopelijk, de coronadepressie buiten de deur.

En ieder beleeft het gelukkig op zijn eigen manier. Sommigen van ons verzamelen cijfers op alle mogelijke manieren over alle mogelijke vogelsoorten, anderen lopen rond en maken foto's. Ikzelf ben meer een vogelaar die wat meer uitzoomt en die gevoelig is voor waarnemingen en beschrijvingen met wat emotie erin, een windje over je wangen en het ijs wat onder je laarzen breekt tijdens een mistige winterochtend.

En in de avond pak ik dan de Vogelatlas er nog eens bij om alles nog wat beter te duiden. En bekijk nog eens enkele plaatjes uit meerdere van mijn vele vogelboeken om verschillen of kenmerken nog wat beter te kunnen zien en te onthouden.

En dan als laatste nog een boekentip. Gezien de teloorgang van ons boerenland (zie bijvoorbeeld het artikel over de Wulp) een boek uit 2018 over een echtpaar die het in West Sussex, England, anders gingen aanpakken. Van standaard intensief boeren zonder vogels naar natuurbeheer met grote grazers. Wow, wat dat betekende voor het 3500 hectare grote gebied. Binnen enkele jaren de grootste populatie Zomertortels van Engeland. En nog veel, veel meer. Lees dat boek! Geweldig geschreven. The Times zegt: "Read **Wilding** by Isabella Tree...Thrilling". Een inspirerend verhaal vol hoop. En hoop kunnen we altijd gebruiken.

Een gezond en vogelachtig 2022 toegewenst door de redactie.
En vol trots zeggen we ook nu weer: veel kijk-, lees- en genietplezier .

Namens de redactie, Robbert. ■

Afgestoft: Soerendonks Goor en Groote Heide 70 jaar geleden

Hein Schimmelt† in 1952

De Groote Heide tijdens een mistige ochtend, 21 april 2007 (TH)

Helaas is er maar weinig bekend van de vogelstand voordat de heideontginningen en ruilverkavelingen het landschap, de flora en de fauna ingrijpend veranderden. Kostbaar zijn dan ook de inkijkjes die er zijn, hoe anekdotisch vaak ook. Eén ervan is een artikeltje van Hein Schimmel in *De Levende Natuur* uit 1952 over de Groote Heide en wat wij nu het Soerendonks Goor noemen maar destijds bekend was als het Goor en Turfwater. Hieronder volgen twee paragrafen uit zijn artikel: de inleiding en de ornithologische betekenis.

Inleiding

In de Brabantse Kempen tussen Leende, Soerendonk en de „Kluisse hoef“ aan de Belgische grens, ligt een prachtig natuurgebied. Het is het mooie dal van de „Strijpsche Aa“ met het „Goor“ en het „Turfwater“, een landschap van uitgestrekte moerasterreinen, veenputten, broekbossen en houtwallen, aan de westzijde begrensd door de „Groote heide“. Een zeer zeldzaam geworden combinatie van levensgemeenschappen in ons land. Hier is het verband tussen een natuurlijk beekdal en de daaraan grenzende heidevelden nog niet verstoord.

Het „Goor“ en het „Turfwater“, de voormalige „bron“ van de „Strijpsche Aa“, waren oorspronkelijk heidevennen met een fauna en vegetatie kenmerkend voor water van matig voedselarme samenstelling. Door de voortschrijdende verlanding, ten dele een gevolg van latere toevoer van voedselrijk ontginningswater, zijn zij inmiddels in dichte moerassen veranderd.

De natuurlijke opbouw van een beekdal is hier, ondanks de cultuurinvloeden nog duidelijk te onderscheiden. Het vroegere schema : oligotrooph brongebied — mesotrophe bovenloop — eutrophe benedenloop, bestaat nog wel maar is tengevolge van het menselijk ingrijpen enigszins stroomopwaarts „vershoven“. Ook de niet beboste delen van de „Groote heide“ vormen een fraai natuurgebied. De heide is slechts spaarzaam begroeid met vliegdennen en jeneverbessen, waardoor het ruimte-effect sterk wordt geaccentueerd. De levensgemeenschappen van de droge-, vochtige- en drassige heide, en die van de voedselarme vennen komen in dit gebied over grote oppervlakte goed ontwikkeld voor.

Ornithologische betekenis

In de heide en het stuifzandgebied komt de zeldzame Duinpieper voor. Tapuit, Leeuwerik, Boomleeuwerik en Boompieper worden, zoals te verwachten valt, regelmatig in deze omgeving aangetroffen. Het is evenwel een bijzonderheid dat de Klapekster hier meermalen is gesignaleerd (in 1951 nest met 5 jongen).

Dank zij de betrekkelijk grote oppervlakte van het aanwezige heide-areaal treffen we hier een goede Wulpen- en Korhoender-stand aan, welke heidebewoners door het allengs verdwijnen van onze laatste grote heidevelden steeds minder talrijk worden.

De Nachtzwaluw vertoont ook in dit gebied een voorkeur voor bosranden en de plaatsen met dichte vliegdenbegroeiingen.

De vennen zijn van betekenis als broedgebied voor Kokmeeuw en Zwarte stern, terwijl de zeldzame Geoorde fuut eveneens tot de broedvogels behoort. In het trekseizoen treffen we er geregeld Oeverloper, Witgat en andere steltlopers aan.

De Kraanvogel pleistert regelmatig in dit gebied, dat door ligging en uitgestrektheid één van de laatste terreinen in ons land is, waar deze vogels nog kunnen verblijven. Er komen dan troepen van honderden exemplaren.

De overgangsgebieden tussen moeras en heide zijn van betekenis als broedbiotoop voor diverse weidevogels, zoals Kievit, Grutto en Tureluur. In de rietmoerassen broeden elk jaar een of twee paren van de Roerdomp. De Waterral die door zijn vreemde roep de aandacht trekt, nestelt in deze, vaak

ondoordringbare moerassen, evenals de Bruine kiekendief. De IJsvogel broedt langs de Aa, terwijl de moerassen een uitnemend fourageerterrein zijn voor de Blauwe reiger.

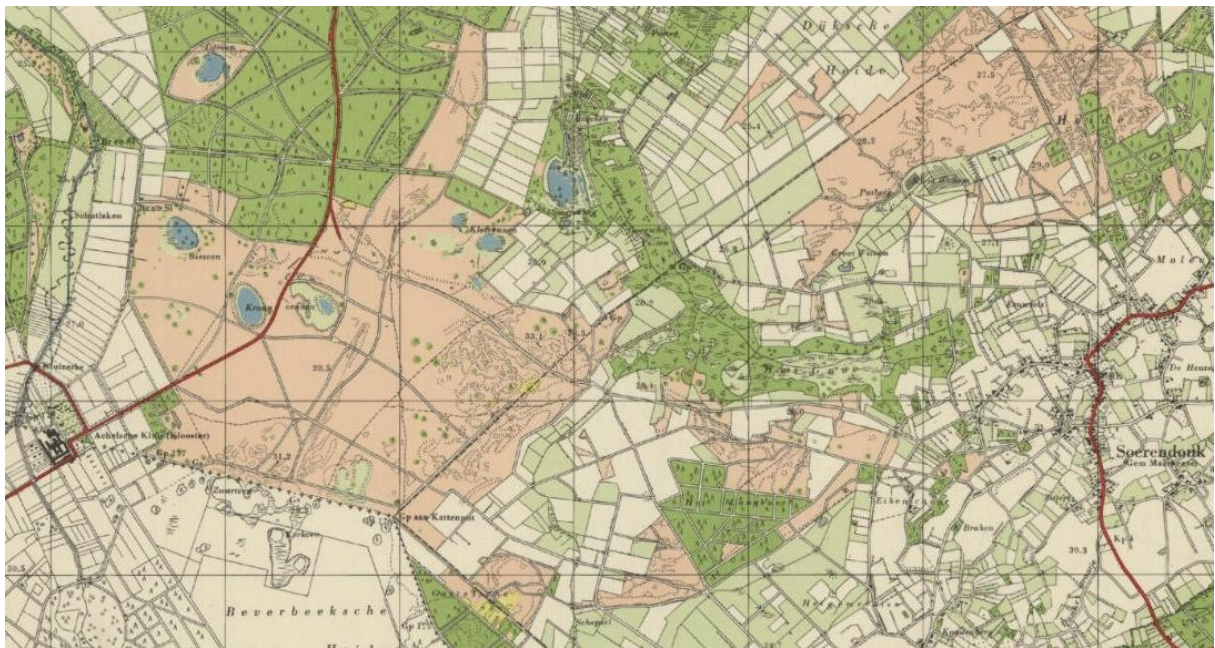
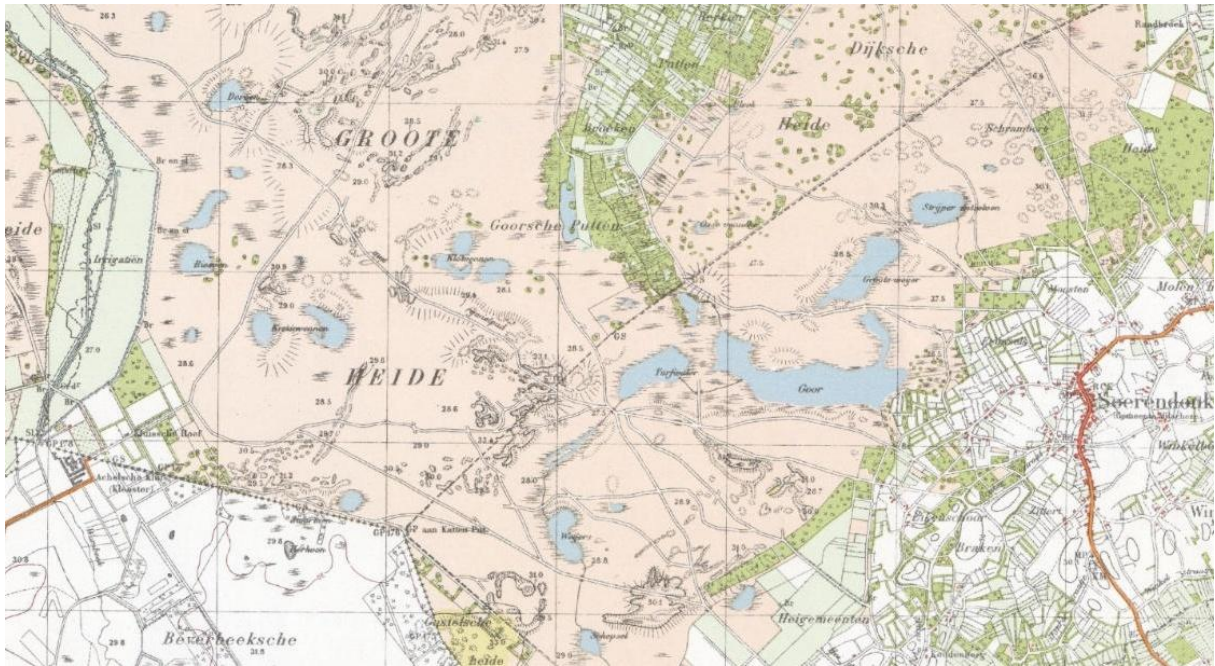
Van de Eendachtigen treffen we hier Wilde eend en Zomertaling aan. Ook de Watersnip behoort tot de jaarlijks terugkerende broedvogels, een goed teken, want deze soort is zeer gevoelig voor milieuveranderingen. Bij ontwatering van natuurterreinen met de daarmee gepaard gaande verdroging is deze vogel doorgaans een van de eersten die verdwijnen.

Natuurlijk ontbreken Meerkoet en Waterhoen niet op het appèl, evenmin Karekiet, Rietgors en Rietzanger. De Witgesterde blauwborst behoort tot een van de soorten die in het bijzonder moeten worden genoemd, voor het dal van de Strijpsche Aa. Hij wordt er dank zij het gevarieerde karakter van het beekdallandschap, met zijn afwisseling van bosjes, hagen en kleine weideperceeltjes, jaarlijks broedend aangetroffen. In dit gebied kunnen we ook Tuinfluiter, Zwartkop, Grasmus, Winterkoning, Geelgors en andere kleine zangers beluisteren. In de ruigte, tussen de wilgen- en elzenbosjes broedt er de Asgrouwe kiekendief, terwijl ook de zeer zeldzame Blauwe kiekendief meermalen in dit gebied, maar waarschijnlijk slechts als gast, werd waargenomen.

Al met al vormen deze natuurterreinen een waardevol bezit, de moeite van een bezoek overwaard. ■

Klein Kraanven, 7 april 2007 (TH)

Deze twee kaarten van Groot-Heide, Goor en Turfwater laten zien hoe het gebied op de schop is gegaan door bosaanplant en ontginningen. Boven de situatie in de jaren 30, onder rond 1950 (bron: topotijdreis.nl/)

Meer lezen

Het volledige artikel van Hein Schimmel:
natuurtijdschriften.nl/pub/492907

Rapport uit eind jaren '60 over een te stichten Natuurreservaat
 Kranenveld: edepot.wur.nl/367500

Raaf neemt snel toe in de Kempen

Tom Heijnen

Jonge Raaf wordt geringd en opgemeten in het Leenderbos, 21 mei 2021 (Bjorn Alards)

In de vorige Blauwe Klauwier hebben Paul en ik de gegevens van Raven in 2019-2020 samengevat en op basis hiervan territoriumkaarten gemaakt (Heijnen & van Pelt 2021). Of onze schatting van 10-20 territoria in de Kempen in de goede richting zat is moeilijk te zeggen. Ravennesten zijn lastig op te sporen, leefgebieden van paren zonder nest zijn groot en veel bosgebieden worden weinig door vogelaars bezocht. De BMP fusieafstand van 1500 meter kan leiden tot een verwarrende overtelling (de Vos Burchart & Hartman 2020) maar daarmee is nog niet gezegd dat onze schatting te hoog was. Wat het extra lastig maakt is dat de Ravenpopulatie ondertussen toenam. Geen jaar was hetzelfde en nieuwe, al dan niet nestbouwende, paren konden (en kunnen) overal opduiken. De toename wordt in dit artikeltje aan de hand van enkele kaartjes geïllustreerd.

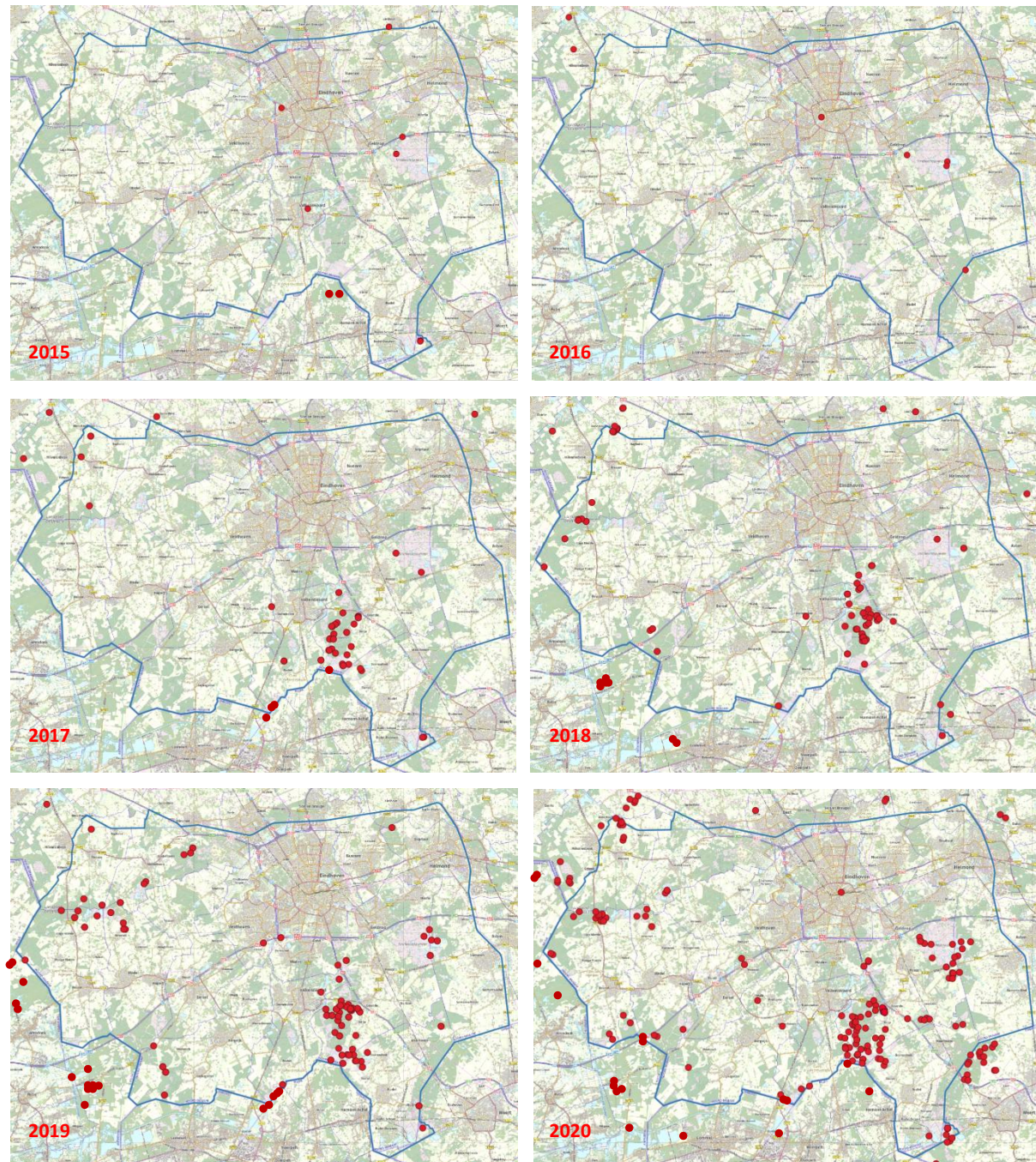
Methode

De kaarten zijn gemaakt met behulp van gegevens uit de volgende bronnen: waarnemingen in waarneming.nl, LiveAtlas en, voor aangrenzende gebieden in België, waarnemingen.be; alle registraties die m.b.v. Avimap zijn vastgelegd en geupload; en meldingen in de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFP). Iedere melding ergens in de maanden februari t/m mei werd een stip op de kaart, ongeacht het gedrag en ongeacht het aantal exemplaren per melding. De periode februari t/m mei werd gekozen omdat deze het beste overeenkomt met de datumgrenzen 15 februari en 31 mei en daarmee een beeld geeft van (potentiële) territoriumhouders.

Resultaten

Op kleine kaartjes per jaar (figuur 1) zijn de meldingen in de jaren 2015 t/m 2020 bijeen gezet zodat in één oogopslag zichtbaar is hoe de Raaf zich in de Kempen ontwikkelde. In 2015 en 2016 waren er nog bijna geen Ravenmeldingen. In 2017 ontstond een groot cluster waarnemingen in het

Leenderbos en op de Grootte Heide en dat leidde in 2018 tot een bewoond nest in het Leenderbos. Dat jaar waren er voor het eerst meerdere waarnemingen in Landgoed De Utrecht en ook op andere plekken verschenen Raven. De Raven verspreidden zich vervolgens als een olievlek verder over de Kempen en ook in aangrenzend Nederlands Limburg en in België werden ze op steeds meer plekken en ook vaker gezien.

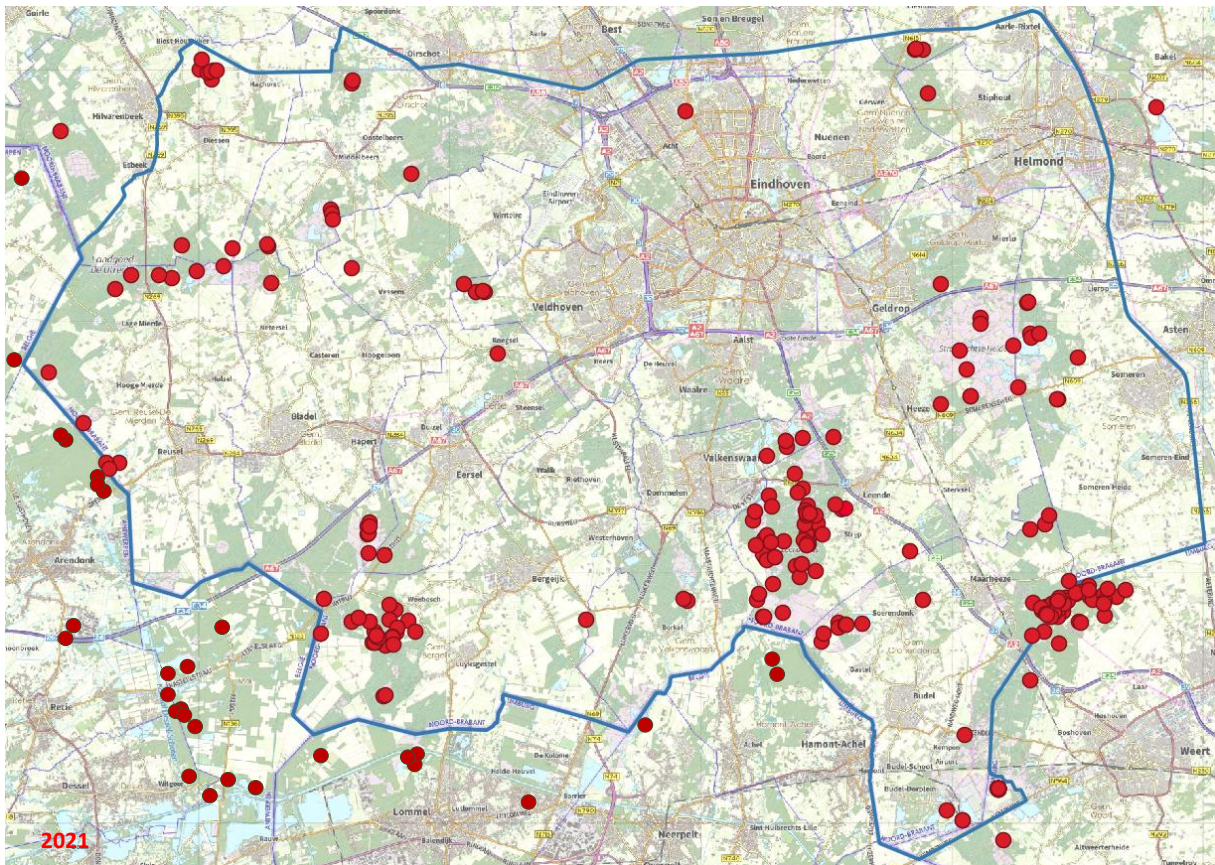
Figuur 1. Waarnemingslocaties van Raven in de maanden februari t/m mei in de jaren 2015 t/m 2020

In 2020 waren Raven in veel grote boscomplexen te vinden al waren er ook opvallende gaten. Zo ontbraken waarnemingen op de Oostelbeerse en Oirschotse Heide (wel hier in 2019), de Buikheide, de Malpiebergsche Heide, de Molen- en Geeneindsche Heide (hier één melding in 2019), de Molenheide tussen Geldrop en Mierlo en de Weerter- en Budelerbergen.

Die gaten werden in 2021 (figuur 2) ten dele opgevuld met een melding op de Oostelbeersche Heide, meldingen op de Buikheide, Malpieheide en de Molen- en Geeneindsche Heide, een melding op de

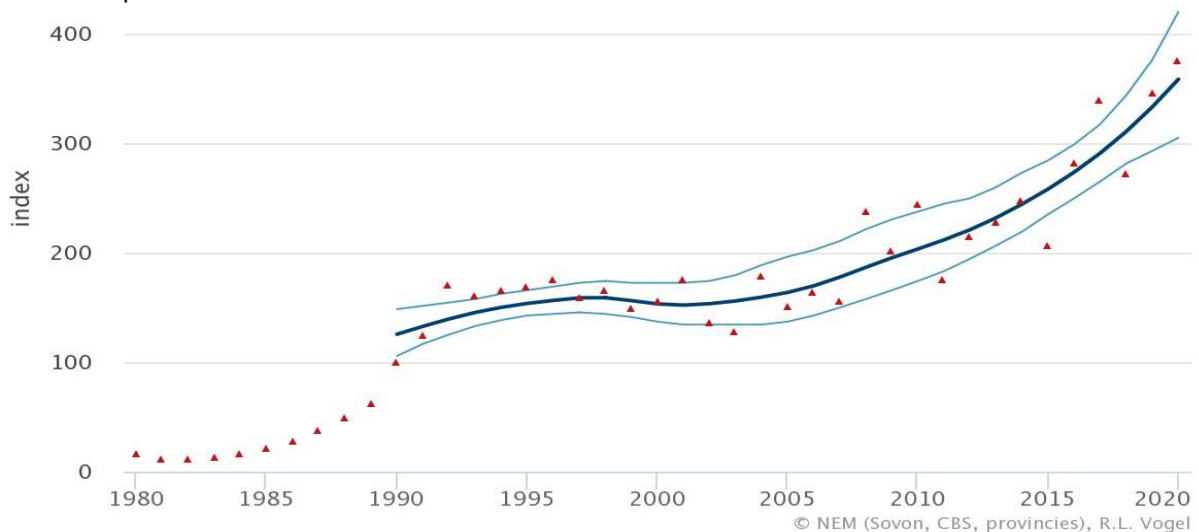
Molenheide tussen Geldrop en Mierlo, en een enkele melding op de Weerter- en Budelerbergen. In een aantal gebieden waar in voorgaande jaren al Raven waren gezien nam het aantal meldingen in 2021 toe, met name in de grensstreek bij Reusel en Lage Mierde, Boswachterij De Kempen en het Weerterbosch (Limburg) met aangrenzende Hugterheide.

Figuur 2. Waarnemingslocaties van Raven in februari t/m mei 2021

Discussie

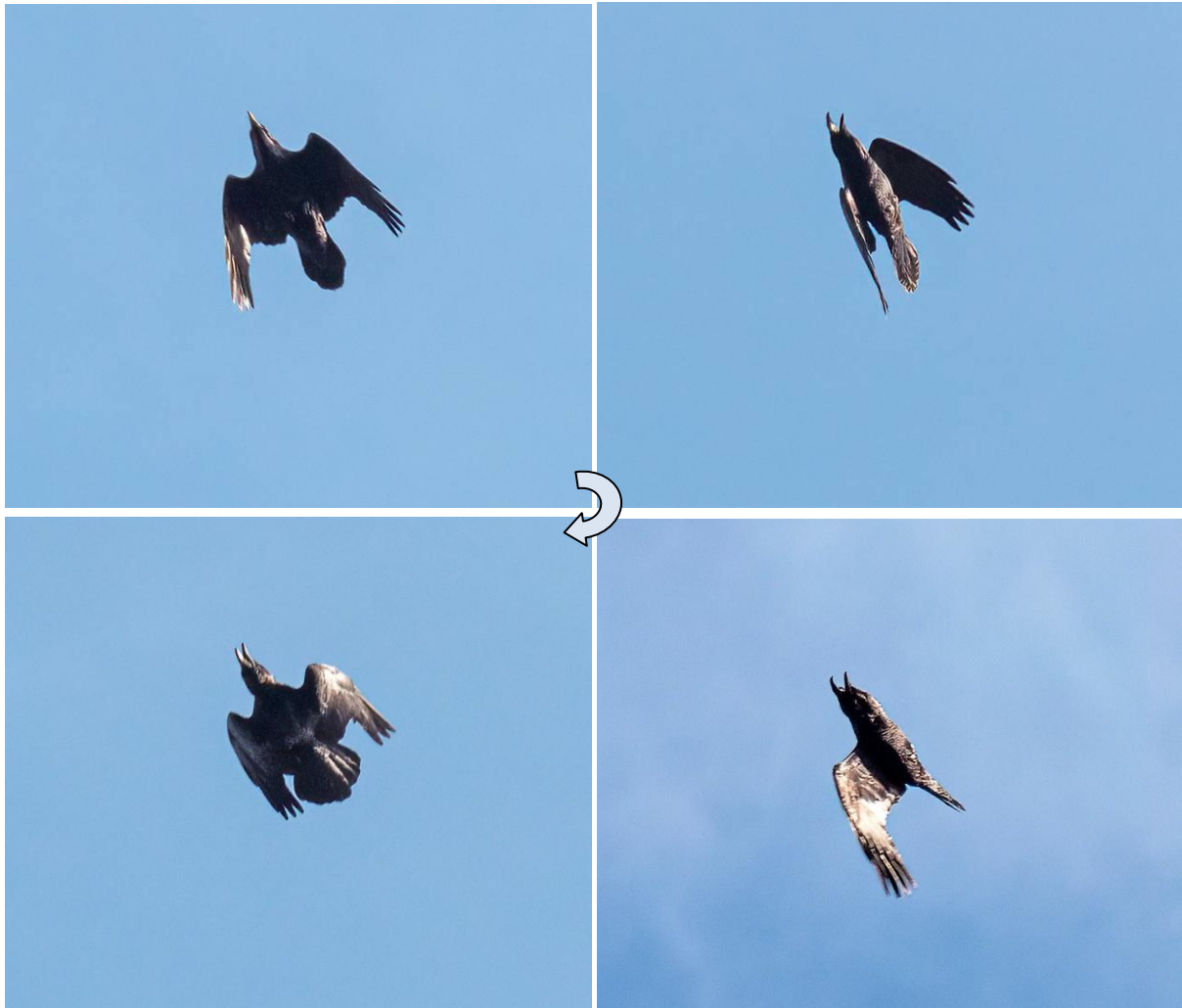
De toename van de Raaf in de Kempen werd al eerder opgemerkt (o.a. van Kessel 2018) en past binnen het landelijke beeld van exponentiële toename (figuur 3, meer informatie in Vogel 2021). De Nederlandse broedpopulatie nam toe vanaf 2005 terwijl in de Kempen pas vanaf 2017 van een toename sprake was.

Figuur 3. Broedvogeltrend van de Raaf in Nederland (bron: stats.sovon.nl/stats/soort/15720)

In aanloop naar 2017 waren er wel mondjesmaat steeds meer waarnemingen in de Kempen maar die vielen grotendeels buiten de maanden februari t/m mei.

De expansie vond ook plaats in aangrenzend België. Dit is goed te zien op de kaartjes. Vanaf 2019 was er een forse toename van het aantal waarnemingen, dus wel wat later dan in de Nederlandse Kempen. Het aantal territoria in Vlaanderen nam toe van 4 in 2017 naar 7-8 in 2018 en 10-11 in 2019 en ook hier bevindt de Ravenpopulatie zich in de expansiefase (Moreau & Roosen 2019).

Baltsende Raaf (tolde om z'n as!) in de omgeving van Luyksgestel, 10 november 2021 (Jules Andela)

Een verdere expansie van de Raaf in de Kempen ligt voor de hand. Niet alleen omdat de soort tot nu toe ieder jaar toenam, maar ook omdat Raven een brede habitatkeuze hebben. Buiten de (grote) naaldboscomplexen waar ze tot nu toe werden aangetroffen broeden ze elders bijvoorbeeld ook in loofbossen en in hoogspanningsmasten in agrarisch gebied, en ze lijken menselijke activiteit niet perse uit de weg te gaan (de Vos Burchart & Hartman 2020). ■

Literatuur

- Heijnen, T. & P. van Pelt 2021. Zeldzame broedvogels in 2020 - Roek t/m Sijs. *Blauwe Klauwier* 47(4): 9-26.
- Kessel, J. van 2018. Overzicht raaf waarnemingen in de Kempen 1973-2017. VWG De Kempen.
- Moreau, K. & H. Roosen 2019. Terugkeer van de Raaf als Vlaamse broedvogel. *Natuur.oriolus* 85(3): 75-83.
- Vogel, R. 2021. Raven: al weer even lang terug als weggeweest. *Sovon-nieuws* 34(2): 12-13.
- Vos Burchart, H. de & M. Hartman 2020. De Raaf in de provincie Utrecht en Het Gooi in de periode 1976-2019. VWG Het Gooi en Omstreken.

Robbie's vogelboekenkast: British and European BIRDS in colour (1969)

Robbert van Hiele

Rond mijn 7e jaar had ik een flink stapeltje dierenboeken. Bladerend door de wereld van de dieren ontstond daaruit Robbie's Dierenkwis. Tijdens verjaardagen achtervolgde ik ooms en tantes met de meest onmogelijke vragen. "Hoe lang kan een netslang worden?" of "Hoe groot worden reuzenroggen?" In het weergalozе boek "Dieren van verre eilanden" uit 1965 zitten nog enkele handgetikte blaadjes van ooit.

Het nadeel van vogelboeken vinden in kringloopwinkels is dat het afdankertjes zijn. Het voordeel daarentegen is dat, aangezien veel mensen er geen verstand hebben, die afdankertjes parels blijken te zijn. In British and European Birds in colour (1969) krijg je naast de prachtige, klassieke overzichtstekeningen een beter begrip van alle Europese vogelgroepen door de informatie per orde en familie. Ook zeer

zeldzame zwervers uit Afrika, Azië en Noord-Amerika staan er in. Slechts vogels die minder dan vijf maal aangetroffen zijn in Europa (tot 1969) moeten het zonder plaatje stellen. Palmtortel, Bruinkopgors en Amerikaanse Bosruiter staan er gewoon in. Gelukkig maar, dat zijn soorten die ik gelijk (maar niet heus) altijd even check in een vogelboek.

Schilder: Arthur Singer. Naast een eigen tekening van elke Europese vogelsoort staan er ook regelmatig grote platen in het boek met landschap en vogel plus vaak enkele nauw verwante soorten. Die verzamelplaten stelen de show. Ik moet eerlijk zeggen dat veel tekeningen wat betreft het weergeven van de belangrijkste determinatiekenmerken helemaal niet zo goed zijn. Maar ja, het boek stamt ook uit 1969. Een lichtjaar verwijderd van onze tijd. Wat stelt de Roger Peterson nu nog voor, buiten een sentimentele waarde, als je de platen vergelijkt met hedendaagse topboeken.

Bij de erkend moeilijke groep van de Piepers zie je een beetje het probleem. Twee vrij knullige, onduidelijke, tekeningen. De belangrijkste kenmerken waarop we nu de verschillende soorten baseren zijn, vermoed ik, nog helemaal niet zo sterk uitgekristalliseerd. Ten opzichte van een Graspieper herken ik de stevigere Waterpieper in de winter aan zijn, vaak, duidelijke wenkbrauwstreep en twee witte vleugelstrepen, een grijzige uitstraling met witte borst en buik met vage, grove streping. Hoe vaker je ze ziet, hoe duidelijker dat wordt. Op deze tekeningen is daar eigenlijk niets van te zien. In de tekst staat zelfs als ongeveer het belangrijkste kenmerk: "in de winter lijkt de Waterpieper op de Graspieper maar is te herkennen aan zijn donkerder verenkleed". En dat is wat nou net niet klopt. Maar goed, de tekenaar en de schrijver doen het met de informatie die dan voorradig is. De tekst is trouwens van Bertel Bruun. Even op internet kijken wie het zijn:

Arthur Singer. Werd in 1917 in New York geboren. Leuk feitje is dat hij nog platenhoezen voor Duke Ellington heeft ontworpen. Hij heeft zo'n 20 natuurboeken geïllustreerd waarvan velen enorme verkoopcijfers haalden. Verschillende keren onderscheidingen gekregen. Hmm, dit is echt wel een erkend grote natuurillustrator.

Bertel Bruun is geboren in Denemarken en was een praktiserend neuroloog. In zijn vrije tijd was hij altijd buiten te vinden of in zijn studeerkamertje om 's avonds zijn boeken te schrijven. 15 heeft hij er gepubliceerd waaronder enkele zeer bekende en de eerste vogelgids van Egypte.

Om wat goed te maken na het Pieperdebaacle een prachtige Wielewaalplaat.

Het mooiste van het boek is, naast de volledigheid, dat vogelfamilies in hun verband worden geplaatst. Ik neem de spechten als voorbeeld. Met de mooie tekeningen erbij. Alle tekst die hierna volgt is een selectie die letterlijk uit het boek komt, behalve de teksten tussen haakjes, die zijn van mijn hand.

“De spechten behoren tot de orde der Piciformes. Deze orde bevat 6 verschillende families waarvan slechts 1, de *Picidae* (spechtachtigen), in Europa voorkomt. De andere 5 families zijn die der Glansvogels (18 kleurrijke soorten uit Zuid Amerika met een stevige, ijsvogelachtige snavel en kleuren als van een kolibrie), die der Baardkoekoeken (36 ook weer ijsvogelachtige soorten met haaksnavel en een stevig staartje, voorkomend van Mexico tot Brazilië), die der Baardvogels (voorkomend in de Oude en de Nieuwe Wereld, ook weer levendig gekleurd, nestelend in holtes met een stevige snavel; de tekening links van enkele van deze Baardvogels is van Martin Woodcock uit een ZO-Aziatische determinatiegids), die der Honingspeurders (voorkomend in Afrika en Azië, broedparasieten en erg wisselend van uiterlijk maar altijd met een vrij stevige snavel) en de familie der Toekans (Zuid Amerikaans, met de bekende,

prachtig gekleurde snavel en niet verwant aan de Neushoornvogels van Afrika en Azië).”

Inmiddels zijn de families verder uitgesplitst in, op dit moment, negen families maar de basis blijft gelijk. Allemaal hebben ze twee tenen die vooruit wijzen en twee tenen die achteruit wijzen. Het zijn allemaal bosvogels met jongen die totaal naakt geboren worden. Zij bezitten geen donsveren met de geboorte. En ook hun ouders hebben geen donsveren volgens dit boek. Nou, kijk, dat is alweer iets dat ik niet wist. Hebben spechten geen donsveren? Mmm, dat kan ik niet zomaar vinden. Wie weet er meer van?

Dat ik trouwens soms zelf vind dat enkele soorten van de andere families er ijsvogelachtig uitzien klopt als een bus. In de nauwst verwante orde zit de Ijsvogel en de Scharrelaar gestopt. Aha! In de hele wereld, behalve in Australië, komen 225 soorten spechtachtigen voor. In Europa slechts tien.

Het zijn vogels met een beitelsnavel. Hun poten zijn gespecialiseerd om zich tegen boomstammen te klemmen waarbij hun staart ook van grote hulp is. Wanneer ze gaten maken om verborgen insecten in het hout te zoeken kunnen ze die met hun zeer lange tong bereiken. Sommige soorten, als de Groene Specht, hebben speciale aanpassingen in de schedel om die tong op te kunnen rollen en opbergen. Aan de tong zitten vaak speciale weerhaakjes en met klieren maken ze de tong extra plakkerig. Uiteraard zijn er wat voedsel betreft altijd weer uitzonderingen. Onze Grote Bonte Specht

is in de winter grotendeels vegetariër. De zaden in dennenkegels zijn dan zijn hoofdvoedsel. En de Groene Specht en de Grijskopspecht halen hun voedsel weer voornamelijk van de grond. Mierennesten zijn hun doel.

Bijna alle Spechten zijn standvogels. Maar ja, ook hier weer de uitzondering. De Draaihals overwintert in de Sahel. Oude bomen of lantaarnpalen dienen als plek om hun roffel te laten horen. Het markeert hun territorium en lokt vrouwtjes die vaak zelf ook kunnen roffelen. Hun geluiden zijn vrij onmuzikaal maar toch welluidend en sowieso verdragend. De snavel wordt natuurlijk ook gemaakt om hun holte uit te hakken. Voornamelijk het mannetje die met 5 uur per dag hakken een week nodig heeft om een holte te maken. Eerst horizontaal om dan verticaal in het dode en vaak rottende centrum naar beneden te gaan. Aangezien ze dus geen donsveren bezitten kunnen ze die ook niet gebruiken om hun nest te bekleden. Het is daar een kale bedoening. Slechts wat houtsplinters en de eieren zijn te zien.

Alle jonge spechten krijgen insecten gevoerd behalve die van de Syrische Bonte Specht. Die krijgt bessen en ander fruit te eten. Kijk, weer wat geleerd! ■

Verslag nestkasten op Landgoed Wellenseind in 2021

Pieter Wouters

Bonte Vliegenvanger bij nestkast op Wellenseind, 23 juni 2021 (Pieter Wouters)

In de afgelopen winter is er wel wat gebeurd op het gebied van de nestkasten op Wellenseind. De kasten van de westelijke route (Wouters 2021) moesten worden verhangen. We hadden in het vroege voorjaar last van ‘afvallende’ deksels en vorig seizoen bleek dat veel deksels gedurende het jaar in de boom groeiden waardoor de nestkasten moeilijk waren te controleren. Ik besloot om alle kasten te verwijderen en op elke kast een achterlat te maken, de deksels goed vast te zetten en alles opnieuw op te hangen aan de oostkant van het landgoed. Er hangen daar nu 51 nestkasten. Toen dit werkje was gedaan kon het broedseizoen beginnen, niet wetende dat het een heel koud voorjaar zou worden wat duidelijk invloed heeft gehad op sommige soorten.

Methode

Vorig jaar schreef ik nog dat alle kasten eenzelfde invliegopening hadden. Dat bleek toch niet zo te zijn. Maar het verschil was zo klein, namelijk 30 om 32mm, dat dit geen invloed zal hebben op welke soort in welke nestkast komt.

Net als vorig jaar waren er drie controles ingepland, maar al na de eerste controle werd het duidelijk dat het koude voorjaar (grote) invloed zou gaan hebben op het verloop. Daarom werd er besloten om vaker te gaan controleren. Uiteindelijk is er zesmaal een controle uitgevoerd, ongeveer elke 10 dagen (29 april, 10 mei, 21 mei, 31 mei, 7 juni en 16 juni). Van nestkast 13 was de deksel weer afgevallen(?) en deze kon ik niet terugvinden; deze kast is tot ver in het seizoen ‘dakloos’ gebleven waardoor er ook niet in is gebroed.

Tijdens de controles werd er naar gestreefd om steeds een zo compleet mogelijk beeld te krijgen van de inhoud van de nestkasten. Waar nodig werd een broedende vogel even van het nest genomen om te kunnen kijken/tellen wat er onder zat. Als een nest was uitgevloegen werd het gebruikte nest verwijderd en gecontroleerd op achtergebleven eieren en of dode jongen.

Resultaten

Spreeuw (n=1). De standaard mezenkast is niet geschikt voor de Spreeuw, tenzij de invliegopening door een (Grote Bonte) Specht wordt vergroot. Het was desondanks een verrassing om deze soort in zo'n klein kastje aan te treffen. Bij de eerste controle zaten er vier jongen in de kast en er lag nog één ei in de nestkom dat niet was uitgekomen. Het nest vloog normaal uit.

Jonge Spreeuwen op 29 april

Jonge Boomklevers zijn klaar om uit te vliegen, 21 mei

Boomklever (n=3). Vorig jaar geen enkele Boomklever in de kasten en nu drie. Vorig jaar werden de kasten vrij laat opgehangen wat mogelijk de oorzaak was voor het ontbreken van de soort in 2020. Boomklevers zijn er nu eenmaal vroeg bij in het broedseizoen. Alle drie de paren legden 7 eieren. In twee kasten vlogen er ook daadwerkelijk 7 jongen uit. In de andere kast vlogen er 4 jongen uit.

Bonte Vliegenvanger (n=6). Vorig jaar was het een rampjaar voor de Bonte Vliegenvangers (Wouters 2021). Maar liefst vier mannetjes werden dood aangetroffen in een nestkast, allemaal gedood door een Koolmees. Daarom was het dit jaar 'bang' afwachten hoe het broedseizoen voor de vliegenvangers zou verlopen. Het was een stuk beter! Er werden zes broedsels gestart. Slechts twee daarvan werden begonnen in een lege nestkast **en** de andere vier in een nestkast waar al een Koolmees in was begonnen met een nest (met eieren). Gezien de dominante

Vrouw Bonte Vliegenvanger op het nest met kleine jongen (zie eidop), 21 mei

houding van de Koolmees ten opzichte van de Bonte Vliegenvanger mag men aannemen dat deze broedsels verlaten waren voor een Bonte Vliegenvanger er een nest in kon beginnen. In totaal werden er 35 eieren gelegd waaruit zeker 17 jongen zijn uitgevlogen. Van twee nesten weet ik het nu niet zeker. Tijdens de laatste controle waren in één nest drie eieren net uit en er lag nog een ei dat mogelijk later nog is uitgekomen. In het andere nest zaten 4 jongen van een paar dagen oud.

Pimpelmees (n=12). Pimpelmezen zijn een stuk vroeger dan koolmezen. Tijdens de eerste controleronde waren de meeste legfels al compleet. Gemiddeld werden er 12,45 eieren gelegd, berekend over 11 nesten. Uit deze 11 nesten vlogen gemiddeld 10 jongen. In één nest werden vijf eieren gelegd waarna het is gepredeerd. Omdat het hier zeer waarschijnlijk een onvoltooid legsel betrof werd dit nest in de berekening niet meegenomen.

Pimpelmezenest met één duidelijk kleiner jong (pijl), 31 mei

In kast 14 zaten op 31 mei grote jongen en het viel op dat er één jong beduidend kleiner was dan de rest. Was dit een ei van een vreemd vrouwtje dat er later is bijgelegd (zie mengnesten hierna)?

Koolmezen (n=36). De voorgaande soorten waren makkelijk te beschrijven. Voor de Koolmees is dat in 2021 wel anders, het lijkt erop dat ze als enige soort flink last hebben gehad van het koude voorjaar. In 36 nestkasten was een Koolmees begonnen met een nest. Twee van deze nesten werden pas ontdekt nadat de kast zuiver werd gemaakt na een broedsel van een Pimpelmees. Twee Koolmezen begonnen nog een tweede ronde maar beide broedsels werden vroegtijdig, in de eifase, verlaten. Van 27 nesten was zeker dat het broedsel werd voltooid. Hierin werden 245 eieren gelegd, gemiddeld 9,07 eieren/nest. Uiteindelijk vlogen hieruit 'maar' 165 jongen wat neerkomt op gemiddeld 6,11 jongen/nest. Er waren vier nesten waarin de eieren uiteindelijk niet uitkwamen. Als we alleen kijken naar de geslaagde broedsels dan ging het om gemiddeld 7,17 jongen/nest.

Vol Koolmezenest, 7 juni

Een aantal nestkasten wordt hieronder apart besproken gezien bijzondere ontwikkelingen gedurende het broedseizoen.

Nestkast 5. Bij de eerste controle was het nest in aanbouw. Bij de tweede controle zat er een Koolmees op het nest maar waren er geen eieren aanwezig. Zo ook bij de volgende twee controles. Het Koolmeesvrouwtje heeft dus zeker van 10 mei t/m 7 juni op niets zitten te broeden.

Nestkast 45. Er waren twee nestkasten waarin maar liefst 16 eieren werden gelegd. Ik zelf denk dan meteen: 'dat zal wel van twee vrouwtjes zijn.' Bij de eerste controle lagen 3 eieren in de kast, bij de tweede nul en de bij de derde 16! Tussen de tweede en derde controle zaten maar 11 dagen en dus kan het niet anders dan dat er hier twee vrouwen in het spel waren. Uiteindelijk is er waarschijnlijk iets met de ouders gebeurd. Tijdens de laatste controle op 16 juni lagen er 11 dode jongen in de kast. Ik had het idee dat ze niet allemaal even groot waren.

Nestkast 42. Bij de eerste controle zat een Pimpelmees op 5 eieren en het legsel zal op 25 april gestart zijn. Toen de jongen waren uitgevlogen en ik het nest verwijderde bleek er onder het Pimpelmezenest een Koolmezenest te zitten waarin 7 eieren lagen. Dit legsel was dus vroeg gestart.

In nog twee andere kasten was dit ook het geval. De vogels waren vroeg begonnen maar hebben waarschijnlijk onder invloed van het slechte weer (lees: weinig voedsel) het nest in de steek gelaten.

Nestkast 28. Tijdens de eerste controle lagen in deze kast 5 eieren van een Koolmees. Elf dagen later lagen er nog steeds 5 eieren in de kast, maar tijdens de derde controle, 21 mei, waren het ineens 11 eieren. Je zou nu kunnen denken dat die eerste eieren misschien te lang 'koud' hebben gelegd, want tijdens de eerste twee controles was er steeds geen oudervogel aanwezig. Maar van de 11 eieren kwamen er wel acht uit. Wat er precies is gebeurd is zo niet te achterhalen maar misschien heeft het vrouwtje de eileg even onderbroken.

Koolmezenest met eieren onder een Pimpelmezenest, 7 juni

Nestkast 56. Ook in deze nestkast was zoiets aan de hand. Eerste controle 1 ei, 11 dagen later 6 eieren. Uiteindelijk werden er 7 eieren gelegd en vlogen er 6 jongen uit. Eén ei bleef achter, wellicht het ei dat ik bij de eerste controle vond?

Mengnesten. Dit jaar waren er maar liefst drie mengnesten van Kool- met Pimpelmees. In drie nestkasten, die alle drie dicht bij elkaar hangen, waren Pimpelmezeneieren aanwezig in een Koolmezenest.

In kast 8 zag ik tijdens de tweede controle dat er twee Pimpelmezeneieren tussen de Koolmezen-eieren lagen. In kast 9, met één Pimpelmezei, zag ik het pas toen er grotere jongen aanwezig waren (foto 9). Ook in kast 10, met 3 Pimpelmezeneieren, zag ik dit tijdens de tweede nestcontrole. Van deze drie eieren vlogen er twee jongen uit. In de andere kasten vlogen de Pimpelmezenjongen allemaal uit.

Nest met 6 Koolmezen- en 3 Pimpelmezen-eieren, 10 mei

Nest met jongen Kool- en Pimpelmezen, 31 mei

Als je dit meemaakt komen er wel meteen een aantal vragen naar boven. Waarom bij een Koolmees en niet bij een andere Pimpelmees? Gebeurt dit meer dan we weten? En omdat het bij drie kasten gebeurde die dicht bij elkaar hangen: ging het om hetzelfde Pimpelmezenvrouwtje? Alleen DNA-onderzoek kan hier duidelijkheid in kunnen brengen. ■

Literatuur

Wouters P. 2021. Verslag nestkasten landgoed Wellenseind 2020. *Blauwe Klauwier* 47(1): 109-111.

De Jeugdbond als bron van de VWG

Edwin van der Werf

Harold en Edwin verwijderen berkjes op de Grijze Steen

Is de VWG nog steeds een gesloten club(je) met een “harde kern”? Dat was de vraag die Harold en ik onszelf stelden in aanwezigheid van Peter Simon tijdens de laatste wintertelling. De voorzichtige conclusie was dat daar nog steeds sprake van is, althans dat het voor nieuwkomers vaak wel zo voelt. Dat er een harde kern is vindt naar mijn overtuiging voor een belangrijk deel z'n oorsprong in de Jeugdbond, waar een groot aantal leden uit afkomstig is. Om precies te zijn de ACJN (Algemene Christelijke Jeugdbond voor Natuurstudie) die later JNM (Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming, geloof ik) is gaan heten. En nog specifiek de lokale afdelingen Tongel (Eindhoven/Veldhoven) en de Klampert (Eersel). Op landelijk niveau bestaat de JNM nog steeds, maar op lokaal niveau zijn er voor zover mij bekend geen afdelingen meer actief.

Destijds, van halverwege de jaren 70 tot eind jaren 80, was het een fanatieke club jongeren. Minimaal 12 en maximaal 25 jaar oud mocht je zijn. Maar de meesten haakten af als ze gingen studeren dus gemiddeld waren we een stuk jonger dan 25. En ouders mochten zich nergens mee bemoeien, we regelden alles zelf wel. En dat konden we dan ook uitstekend. Excursies, studies, kampen, we organiseerden het allemaal. En dan dus ook 2 excursies per weekend en vele kampen per jaar.

En wie waren “we” dan? Van de huidige leden zijn Pieter Wouters, Harold Bierens, Tom Heijnen, Hans Schrader, Jacques van Kessel, Kees Hendriks, Henk Sierdsema (maar dan wel de afdeling Tilburg), Chris Sandkuyl, Mark Sloendregt en ikzelf met vogelen gestart bij de jeugdbond. Oud leden van de VWG die de overstap vanuit de Jeugdbond maakten zijn o.a. Jos Smit, Bennie Schrijvers, Joris Mekes, Pierre van de Wielen, Ron Schippers, Piet Sporenberg, Fred Geven, Agnes van Amelsvoort, Marco Bakermans, Frank Willems, Chris van Turnhout en niet in de laatste plaats Renee (van Pieter). En op verschillende posities in de “professionele vogelwereld” als Sovon, Natuurbalans, Stichting Bargerveen en een natuurpark in Zambia kom je personen tegen die “het vak” bij de lokale jeugdbond geleerd hebben.

Voor mijzelf was lid worden een natuurlijk vervolg op de tochten die ik met mijn vader al van jongsaf maakte. Hij was een van de eerste leden van de VWG en de oprichter van IVN Veldhoven/Vessem. Ik heb in onze garage heel wat uren nestkasten staan timmeren die we vervolgens bij Koningshof gingen ophangen.

Edwin's eerste excursie met de ACJN

Daarmee is het langstlopende nestkastenonderzoek van de VWG begonnen in de tijd dat de nonnen het er nog voor het zeggen hadden. Na de nestkastcontroles gingen we altijd ranja drinken bij de nonnen. En toen ik later op het Anton van Duinkerkencollege zat heb ik vaker naar die nestkasten zitten kijken dan naar het schoolbord. Bonte Vliegenvanger en Gekraagde Roodstaart waren de toppers. Het zal mede de oorzaak zijn geweest van het feit dat ik naar de HAVO in plaats van het VWO ben gegaan: geen tijd voor studeren!

Kamp op Landgoed Ten Vorsel in 1981

Wat ook van de nonnen afkomstig was, was de stencilmachine die bij Jacques in huis stond. Met van die doordrukvellen typten we de teksten van de uitnodigingen voor excursies en de Korhoender/Klampert, onze clubbladen. Vervolgens een hele avond pagina's stencillen en daarna met een man of tien rondjes lopen rond de tafel om de pagina's samen te voegen tot een mooi boekwerk. Ergens op zolder heb ik ze nog staan, al die jaargangen. In zwart-wit vanzelfsprekend.

Hoe laat we elk weekend op excursie gingen? Altijd een kwartier te laat, zo ging dat in Brabant. Maar begintijden varieerden sterk, afhankelijk van de tijd van het jaar en de activiteit die we ondernamen. Maar over het algemeen starten we vroeg en gingen we pas naar huis als het donker begon te worden. Altijd op de fiets, van die oude stalen brikken met 1 of maximaal 3 versnellingen. En dan vanuit Veldhoven/Eindhoven of vanuit Eersel op pad door heel de Kempen. Soms maar met een man of 5 maar vaak met groepen tot een man of 15. Stevig het tempo erin, niemand durfde als eerste te zeggen dat het eigenlijk te snel ging.

Edwin determineert een zweefvlieg

Hydrokamp met o.a. Hein Prinsen en Pierre v.d. Wielen

We keken overigens niet alleen naar vogels. Determinatietabellen voor libellen gingen mee, evenals bijbehorende netten. Voor planten hadden we de zwart-wit boekwerken van Heukels of Thijssen bij ons. En in voorjaar en zomer trok het water sterk, hydro-excursies werden die genoemd. Om die reden hadden we altijd laarzen aan, bij min 10 graden tot 30 graden plus.

Zeelandexcursie (links, met Edwin en Pieter)

Verder bestond de outfit uit onze groene parkjassen (in de winter met iso-jasje eronder) en een legerpukkeltje met onze boterhammen en boekwerken. Om onze nek bij voorkeur een 8 x 56 verrekijker, lomp zware dingen waren dat. Zelf moest ik het doen met een oud pallaskijkertje, 8 x 40, die later door mijn vader vervangen werd door een echte Swift. Telescopen waren voorzien van een draaiknop met 4 lenzen voor verschillende vergrotingen, voorloper van de huidige zoomlenzen. Discussies ontstonden altijd over de beste vogelgids: de Fitter, Pettersons of (die naam ben ik even vergeten, die vond ik dan ook niet de beste). Zien is Kennen was het zeker niet, wat een prutsboekwerk was dat zeg (maar nu vast retro).

Favoriete excursierichting was toch wel De Landschot en verder door naar De Utrecht, eindigend bij de Bockenreyder met een uitsmijter. Alleen het lage schuurtje was op dat moment toegankelijk, met Wim de Kroon achter de gokkast en het haardvuurtje aan. De Utrecht was destijds de enige plek in de Kempen waar je de Boomklever tegen kon komen, net als de Fluiter. Van de Middelste Bonte Specht hadden we nog nooit gehoord. Bij de Landschot zaten in de winter altijd Bonte Kraaien en in de trektijd vaak Regenwulpen. Op weg naar de Landschot vaak nog een paar Korhoenders. Daarmee hebben we mogelijk wel de

meest bijzondere soort uit die tijd. Voor zonsopkomst met Harrie Hoppenbrouwers de Oirschotse Heide op om bolderende hanen te horen of naar de Reuselse Moeren naar de schuilhut. Wat een mooie beesten en wat een geweldig geluid!

In de winter gingen we wilgen knotten in de buurt van Eindhoven (De Bokt) en met de VWG mochten we meehelpen met het beheren van de Grijze Steen. We hadden dan wel een toestemmingsbriefje van onze ouders nodig, anders waren we niet verzekerd. Met de scherpe zagen, schoppen en zeisen van Wim Jacobs was dat geen overbodige luxe overigens. Einde dag erwtensoepe en dan weer op het fietsje naar huis.

Malpie-excursie met bovenaan: Edwin 2^e van links en Pieter rechts

Eind van de maand op vrijdagavond kwamen we altijd met de vereniging bij elkaar. Om beurten in Eindhoven (later Veldhoven) en Eersel. Geld voor lezinghouders hadden we nauwelijks dus werden vooral door leden diaseriees in elkaar gezet. En daarna sterke verhalen uitwisselen bij een kop warme chocomel. Toen we wat ouder werden ook nog afsluiten in de kroeg. Ik moest thuis altijd beloven dat ik niet alleen naar huis zou fietsen. Ik was al snel een van de laatste die weer op de fiets sprongen, wisten mijn ouders veel.

De mooiste herinneringen heb ik aan de kampen. Herfstkampen, hemelvaartkampen en zomerkampen. Van Schiermonnikoog tot Zeeland, Limburg, Voerstreek en de Ooijpolder. En iedereen zijn of haar rol. TL (technisch leider), Kook, Ping (penningsmeester), BL (biologisch leider) en EL (excursieleider). Vanaf een jaar of

Schiermonnikoogkamp in 1980 (Edwin met muts)

15 oud kon je al deze functies vervullen. En met een man of 5 bereidde je zo'n kamp voor. Geen idee hoe we eigenlijk aan adressen van kampeerboerderijen kwamen, doorgekregen van andere afdelingen of gewoon via de Gouden Gids of telefoonboek?

Wat we wel deden was met een paar man voorverkennen. Op de fiets met tent achterop even op en neer naar de Ooijpolder bijvoorbeeld. En naar het kamp toe met een groep van een man of 25 op de fiets naar de Ooij of naar de Voerstreek, de jongste 12 jaar, de oudste een jaar of 18. Onderweg een ijsje als beloning om het vol te houden. En jongens en meisjes kris kras door elkaar. Op ouderavonden (die hadden we zo min mogelijk) werd dat nog wel eens een puntje van discussie, maar dat heeft nooit tot verandering geleid. Er ontstonden wel de nodige jeudbondstelletjes, Pieter en Renee zijn daar een voorbeeld van, anderen zal ik maar niet noemen.

Mijn eerste kamp was naar Schiermonnikoog met de bus, er lag een dik pak sneeuw toen we op Nieuwjaarsdag vertrokken. Op de boot volop Zilvermeeuwen, was voor een Kempische jongen al best bijzonder. En toen vanaf de boot te voet naar de rand van de duinen waar we overnachten in de schuur van Talsma. Van gejut hout in elkaar gezette bedsteden, 3 hoog. Er hing in mijn herinnering een bijzondere geur, zeker als er weer eens een laars te dicht tegen de kachel had gestaan. 's Avonds met een man of vijf koken (de kookexcursie die ook de inkopen had gedaan) en om beurten afwassen (intekenen op de corveelijst). s 'Ochtends rauwe melk halen bij de boer en dikke pap koken met rozijnen. Gelijktijdig dikke boterhammen smeren voor de lunch en dan op pad. Soms al heel vroeg om aan het noordzeestrand te gaan trektellen. Niet echt mijn ding, in een snijdende wind met tranen in je ogen turen naar kleine stipjes boven zee. Tot het donker waren we vervolgens op pad. In de polder kijken naar ganzen (rot, rot), op het wad naar steltjes en eenden en in de kwelder naar piepers en kiekendieven.

Garnalen vissen, 1986

Bijzonder waren de dagen dat we garnalen gingen vangen op het Noordzeestrand terwijl de Goudhaantjes dodelijk vermoeid van hun tocht vanuit Scandinavië om ons heen op het strand neervielen. Een grote pan vol garnalen, levend koken en dan met de hand pellen. Heerlijk waren ze. En op een dag op en neer naar de Balg, de uiterste westpunt van het eiland waar deels geen paden naar toe liepen (laarzen regelmatig vol met water).

Na het eten (prak in mess-tin) wisselden we met de vogelgids op schoot waarnemingen uit en af en toe bedacht iemand dat het tijd was voor de Wiekel. Een boekje met liedjes waaruit dan gezongen werd en in het ergste geval ook op werd gedanst (hupsen werd dat genoemd). Dat onderdeel van de avonden hebben we toen wij zelf de leiding kregen als eerste afgeschaft. In die Wiekel werd vervolgens aan het einde van het kamp door iedereen een persoonlijk stukje geschreven over het kamp. Laatste avond was er altijd een bonte avond. De laatste middag werd daarvoor per excursie een stukje bedacht en ingestudeerd. Is vast de voedingsbodem geweest voor de lange bonte avonden op de jaarweekenden van de VWG. En de maandag na het kamp zat ik met enorme heimwee afwezig in de klas voor me uit te turen....

Hilarische taferelen op bonte avonden van de VWG

Ook speciaal waren de kampen die gericht waren op het onderzoeken van de muizenstand. Tijden tevoren al begonnen met het in elkaar timmeren van life-traps (heb er nog een in mijn schuur staan) en dan tijdens het kamp uitzetten van verschillende raaien (stuk of 10 vallen in rij). Om de 4 uur, dag en nacht, controleren van de vangsten en de muizen individueel merken met nagellak op de staarten. Alles nauwkeurig opgeschreven natuurlijk. Maar eerlijk gezegd geen idee wat we met de resultaten gedaan hebben.....

Muizenvallen controleren, met Pieter op de voorgrond *Pollenonderzoek thuis bij Wim Jacobs, met Pieter, Jacques en Edwin*

Veel hebben we zien veranderen in de loop der jaren. Deels overigens al in mijn tijd bij de VWG want toen ik 17 of 18 was heb ik het lidmaatschap van mijn vader overgenomen en werd mijn activiteit bij de jeugdbond steeds minder. Korhoenders verdwenen helaas, net als de Nachtegalen en de Tapuiten. Maar er kwam ook spectaculair veel terug. Ik kan me nog herinneren dat we tijdens een busexcursie (ja, die organiseerden we ook) naar Zeeland de buschauffeur wilden dwingen op de snelweg te stoppen omdat we een Krakeend zagen. Wat een bijzondere soort was dat destijds. En moet je nou kijken, overal kom je ze tegen. Hetzelfde voor de Zilverreigers (moest je voor naar Zuid-Frankrijk), Middelste Bonte Specht (kwam je met geluk in midden-Frankrijk tegen), Putters (Zuid-Limburg was het dichtste bij), Bosuil (hoorde mijn eerste tijdens een zomerkamp in Winterswijk), Wespendif (ook die in omgeving Winterswijk) en van Cetti's Zanger hadden we nog nooit gehoord.

Edwin met laarzen aan op het Winterswijkcamp in 1980

Frank Willems deed destijds onderzoek naar het herintroduceren van de Zeearend maar constateerde dat die waarschijnlijk vanzelf zou komen vanuit (Oost)Duitsland en wat heeft hij gelijk gekregen. Net als de Visarend natuurlijk.

En heeft de jeugdbond mijzelf iets gebracht? Zeker en vast zou ik willen zeggen. Verantwoordelijkheidsgevoel, organiseren, ondernemerschap, praten voor groepen, eenpotsmaaltijden leren koken en vast nog veel meer. Milieukunde studeren was ook zo'n logisch vervolg. En natuurlijk gezamenlijk vogelonderzoek doen. En dat doen we met de harde kern van de VWG nog steeds heel graag. Jaren en jaren samen optrekken is daarvan de basis. Elke samenkomst is ook wel een beetje een gezellige reünie.

Met de VWG bij Lac du Der Chantecoq in Noord-Frankrijk, 5 november 2004

Maar het is natuurlijk niet goed als we een gesloten clubje zouden zijn. Dat willen we volgens mij ook helemaal niet. Iedereen die zelf aan de slag wil om te vogelen is van zeer harte welkom. Heel erg fijn dat er de laatste jaren nieuwe mensen bij zijn gekomen. Ik vind wel dat we ons als VWG moeten blijven onderscheiden van bijvoorbeeld een IVN. We zijn minder op educatie gericht en veel meer op het verrichten van onderzoek. En dat is een mooi verschil wat mij betreft. Mochten "wij, de harde kern" ons toch bezondigen aan kliekvorming, trek ons dan aan ons jasje of stap er gewoon tussen. Vogelen (en erover praten) doen we met z'n allen! ■

Teloorgang van de Wulp als broedvogel in de Kempen in de periode 1950-2020

Tom Heijnen

Baltsvlucht van Wulp bij de Kromhurken in Bergeijk, 12 april 2015 (Frank Neijts)

Dat weide- en heidevogels het zwaar hebben in Nederland en België is genoegzaam bekend (o.a. Kleyheeg 2020, Vansteelant 2018). De teloorgang is uitgebreid gedocumenteerd op zowel landelijk als meer lokaal niveau. De Kempen ontbreekt echter in het lijstje van lokale documentatie. Voor weidevogels is dat te begrijpen omdat de Kempen op landelijke schaal een marginale betekenis had en heeft. Voor heidevogels ligt dat anders. De Kempen is altijd een regio met veel heidevelden geweest en in het verleden kwamen daar aanzienlijke aantallen Wulpen voor. Van die aantallen is vrijwel niets meer over. In dit artikel wordt het dramatische verloop van de Wulp als Kempische broedvogel in de afgelopen zeventig jaar beschreven.

Methode

De gegevens uit de decennia voorafgaand aan de atlasperiode 1973-77 zijn hoofdzakelijk anekdotisch en zeer onvolledig. In die tijd werden nog geen 'echte' broedvogelinventarisaties van gebieden of soorten uitgevoerd met uitzondering van de Strabrechtse Heide die in 1968-70 systematisch op alle broedvogels werd geteld (WNM Stadsgewest Eindhoven 1972, Bruinsma 1983). De belangrijke bron over Wulpen uit die tijd is het overzichtsartikel van Braaksma (1960) over de Wulp als broedvogel in Nederland.

Vanaf 1973 ging de kennis over de talrijkheid van broedvogels gestaag vooruit. Dankzij de diverse atlasprojecten van Sovon en andere grootschalige inventarisaties kwam er een steeds beter beeld van verspreiding en aantallen in de gehele Kempen beschikbaar (tabel 1). De schattingen van het aantal broedparen waren in het begin vooral op 'indrukken' en 'ervaring' gebaseerd maar geleidelijk aan lagen er steeds meer kwantitatieve broedvogelinventarisaties aan die schattingen ten grondslag.

De bezoekenintensiteit bij grootschalige tellingen, zoals de atlasprojecten, was vaak niet heel groot en voor een lastige soort als de Wulp zal dit veelal tot onderschattingen hebben geleid. Door te werken met aantalsklassen werden die onderschattingen enigszins ‘opgevangen’.

Tabel 1. Broedvogeltellingen waarbij een aanzienlijk deel van de heidevelden en agrarische gebieden in de Kempen (> tientallen km²) op broedvogels werd onderzocht. De bezoekenintensiteit is ingeschat en als volgt aangegeven: laag = 2-3 bezoekenrondes, gemiddeld = 4-7 bezoekenrondes, hoog = 8 of meer bezoekenrondes.

Periode	Gebied	Getelde oppervl.	Omschrijving en bron	Bezoekenintensiteit (inschatting)
1973-77	Gehele Kempen	930 km ²	Atlasproject voor broedvogels van Sovon (Teixeira 1979)	Veelal laag
1978-83	Gehele Kempen	930 km ²	Jaarrond atlasproject van Sovon (Bekhuis et al. 1987)	Veelal laag
1982	Agrarische westelijke Kempen	209 km ²	Broedvogelinventarisatie door VWG De Kempen in delen van het Streekgewest Kempenland en enkele gebieden in de oostelijke Kempen (Bakermans 1984).	Wisselend, laag tot gemiddeld
1983-87	Agrarische Kempen	543 km ²	Broedvogelinventarisatie t.b.v. Avifaunaonderzoek Midden- en Oost-Brabant van de provincie Noord-Brabant (Poelmans & van Diermen 1997)	Laag, soms gemiddeld
1990-91	Eindhoven-Helmond	466 km ²	Broedvogelinventarisatie van bossen en agrarisch gebied in het Middengebied Eindhoven-Helmond (ongepubl.)	Gemiddeld tot hoog
1995	Omg. Eindhoven	tientallen km ²	Broedvogelinventarisatie van natuurgebieden, bosjes en agrarisch gebied t.b.v. de trajectstudie NO-tangenten (Poelmans et al. 1995); getelde oppervlakte onbekend	Laag (agrarisch) tot gemiddeld (bosjes en natuur)
1996-2004	Agrarische Kempen	ca 525 km ²	Broedvogelinventarisatie t.b.v. 2 ^e ronde Avifaunaonderzoek Midden- en Oost-Brabant van de provincie Noord-Brabant	Gemiddeld
1998-2000	Gehele Kempen	930 km ²	Atlasproject voor broedvogels van Sovon, met combinatie van kwalitatief en kwantitatief onderzoek (Hustings & Vergeer 2002)	Wisselend, laag tot gemiddeld
2013-15	Gehele Kempen	930 km ²	Atlasproject o.a. voor broedvogels van Sovon, met combinatie van kwalitatief en kwantitatief onderzoek (Hustings & Koffijberg 2018)	Wisselend, laag tot gemiddeld

Het beeld van de verspreiding en aantallen van de Wulp in 2019-20 is niet gebaseerd op grootschalige inventarisaties maar samengesteld op basis van al het beschikbare materiaal in de datasets van waarneming.nl, avimap en NDFF (Heijnen & van Pelt 2021).

De heideterreinen in de Kempen werden naar verhouding regelmatig op broedvogels, waaronder Wulpen, onderzocht. Met name van de Landschotse Heide en Strabrechtse Heide zijn flinke gegevensreeksen beschikbaar. Helaas ontbreekt het aan gegevens over Wulpen in agrarische gebieden over een lange reeks van jaren.

Resultaten

Aantalsverloop in de Kempen

Tot ca 1950. In de jaren '30 en daarna werden flinke delen van heidevelden en stuifzanden 'vastgelegd' met naaldbepplanting in het kader van werkverschaffing. Helaas ontbreekt elke informatie over de talrijkheid van Wulpen in de Kempen, met uitzondering van twee meldingen die nota bene over hetzelfde gebied en dezelfde periode gaan maar nogal een verschillend beeld geven. Braaksma (1960) schrijft in zijn artikel over de verspreiding van de Wulp in Nederland onder meer het volgende over Noord-Brabant: "Het [aantal broedparen] blijkt overigens ten gevolge van ontginningen plaatselijk zeer sterk te zijn verminderd. Zo broeden bijv. op de resten van de Lanschotsche heide thans nog slechts enkele paren. Voor de ontginning [die in 1952 begon] werd hier het aantal broedparen getaxeerd op $\pm 40!$ ".

Een veel dramatischer beeld krijgen we van Bert van Dooren (1908-1988), een ervaren vogelaar, eiverzamelaar en later ook ringer uit Aalst. Hij schreef op 25 april 1951 in zijn dagboek: "Vandaag een bezoek gebracht aan de Landschotse Heide; sedert vorig jaar is hier veel veranderd; een groot aantal DUW¹ arbeiders is bezig de heide om te spitten; de hoger gelegen stukken zullen beplant worden met dennen, terwijl het laaggelegen gedeelte voor cultuurland bestemd is. Door het ontginnen van dit terrein verdwijnt een van de mooiste heide- en vennen complexen in de Kempen. Ik schat het aantal broedparen van de Wulp op minstens 150. Het volgend jaar zal het grootste deel van deze vogels hier niet meer tot broeden komen." (van Happen & van Kessel 2000).

1950-1966. De eens zo uitgestrekte heidevelden gingen in de jaren '50 en '60 op de schop door eindeloze ontginningswerken waardoor veel heidegebieden verloren gingen of werden opgeknipt in 'stukjes'. Vanaf de jaren zestig werden grote delen van het boerenland aangepakt met ruilverkavelingen en werden veel maatregelen getroffen om het land te ontwateren zodat boeren met zware machines het land op konden (zie kaartvoorbeelden in figuur 1).

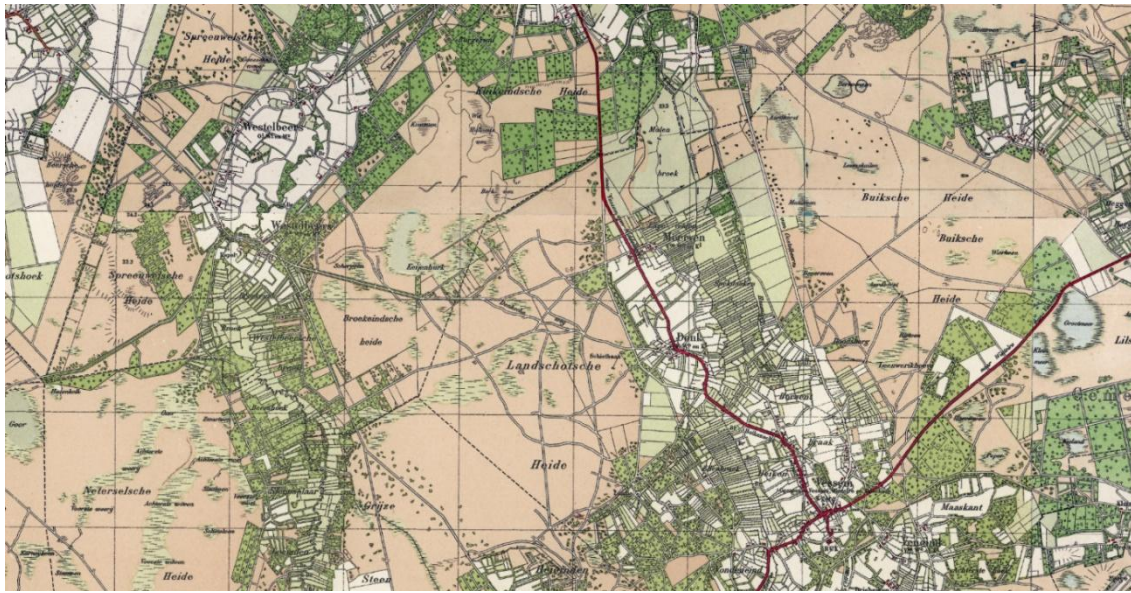
In de vijftiger en zestiger jaren kwamen in Noord-Brabant honderden Wulpenterritoria voor. De populatie nam af door de heideontginningen en het dichtgroeien van heidevelden (Braaksma 1960, van Erve et al. 1967). Het merendeel van de Brabantse Wulpen, zo'n 90% van de territoria, zat op heideterreinen en in hoogvenen (Braaksma 1960; zie figuur 2), al kan dat ook liggen aan onvoldoende informatie over Wulpen in het boerenland. Gebieden in de Kempen met flinke aantallen waren de Strabrechtse Heide (ca 75 territoria in 1954, ca 30 in 1958), Oirschotse Heide (10-15), Cartierheide (ca 15), omgeving Boksenberg bij Sterksel (wellicht minstens ca 20) en de heide bij Budel-Dorplein (ca 10) (Braaksma 1960). De aantallen territoria werden daarbij vermoedelijk fors onderschat.

Het grootste deel van de resterende 10% zat op cultuurgronden op voormalige heidevelden en hoogvenen. Gebieden in de Kempen met (waarschijnlijke) broedgevallen waren bekend bij Westelbeers en bij Wintelre, op het ontgonnen gedeelte van de Landschotsche Heide, op de ontgonnen Knegselsche Heide en op de graslanden van het Meerven ten oosten van Lierop (Braaksma 1960).

1973-1977. In de meeste atlasblokken werd de Wulp als (waarschijnlijke) broedvogel vastgesteld. Bij een deel van de atlasblokken werd ook een aantalsschatting opgegeven (figuur 3). Als we die schattingen optellen (waarbij we voor atlasblok 5141 niet 101-1000 maar 11-100 als reëlere schatting hanteren) dan komen we uit op 144-1171 territoria. De brede marge komt door het optellen van een

¹ DUW = Dienst Uitvoering Werken, een voormalige overheidsinstantie die in 1944 ter regulering van de onvrijwillige werkloosheid door het Militair Gezag in Nederland werd opgericht (uit: nl.wikipedia.org/wiki/Dienst_Uitvoering_Werken)

jaren '30

jaren '50

jaren '60

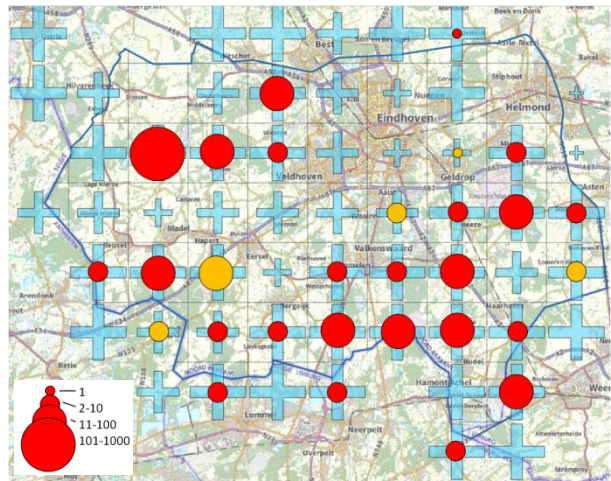
Figuur 1. Landschotse Heide en omgeving in de jaren '30, '50 en '60 (bron: topotijdreis.nl)

aantal blokken met aantalsklasse 11-100. Er zullen vermoedelijk enkele honderden territoria in de Kempen aanwezig geweest zijn waarvan een groot deel op heidevelden zat.

Figuur 2. Globale verspreiding (in zwart) omstreeks 1950 (uit: Braaksmas 1960). Heidevelden waren de belangrijkste broedgebieden.

Figuur 3. Broedzekerheid per atlasblok in 1973-77 (blauwe plustekens; Teixeira 1977), met voor sommige atlasblokken ook een aantalschatting (rood; oranje = aanvullende schattingen m.b.v. gegevens uit Ornis)

Op de Mispelindse en Neterselse Heide kwamen schattingen uit op enkele tientallen territoria in 1974 en 30-40 in 1977, en in 1978 werden hier 34 territoria geteld (Ornis) maar het kunnen destijds evengoed meer dan 50 territoria geweest zijn. Ook in de zestiger jaren kwamen hier al veel Wulpen voor, getuige een schatting van tenminste 38 territoria in 1966 (Wittgen 1967).

De Strabrechtse Heide was eveneens een uitstekend Wulpengebied. Een inventarisatie in de periode 1971-73 kwam uit op 58 territoria (Anonymus 1973) en de populatie was toen al flink achteruit gegaan gezien de 82 territoria (5 territoria/100 ha) die in 1968-70 in kaart werden gebracht (WNM Eindhoven 1972). De stand nam daarna sterk af naar 24 territoria in 1975 en 29 in 1976 (Ornis).

Op de Cartierheide (exclusief Hapertse Heide) leverden inventarisaties in 1975 t/m 1977 10, 6 en 7 territoria op (Venema et al 1975, Bakermans 1979); in 1975 waren dat er inclusief de Hapertse Heide ca 15 (Ornis). Op de Malpieheide kwamen in 1977 8 territoria voor (Lurling 1980). De Groote Heide was in 1974-75 goed voor minstens 14 territoria (Leijs 1975, Heijnen 1981), terwijl een inventarisatie in 1978 18 territoria aan het licht bracht (Ornis). In de Reuselse Moeren werden in 1975 9 territoria geteld en in 1977 en 1978 5 (Venema 1977, Peeters 1986).

Uit het agrarisch gebied zijn weinig betrouwbare aantalsopgaven bekend. De schaarse gegevens laten wel zien dat Wulpen lokaal vrij algemeen konden zijn: Spreeuwelse Heide 5 territoria in 1977, omgeving Pastoorsweijers ca 5 in 1974-76 en omgeving 't Schijfje ten zuiden van Borkel en Schaft ca 7 in 1974-76 (Ornis).

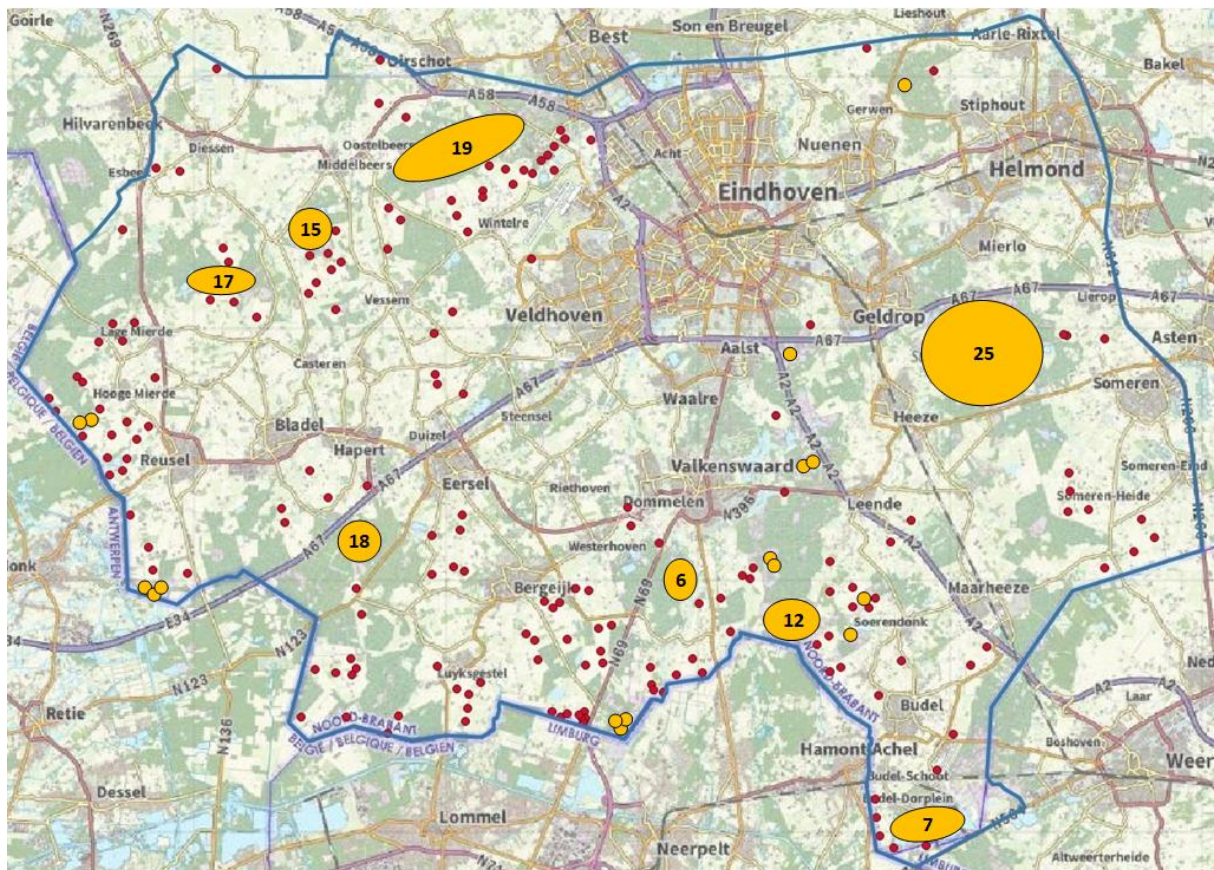
1983-1987. Hoe talrijk Wulpen in het agrarisch gebied waren bleek pas duidelijk tijdens de vlakdekkende inventarisatie van het agrarisch gebied in 1983-87 waarbij 175 territoria werden geregistreerd (figuur 4). Het werkelijk aantal in agrarisch gebied werd geschat op 225-250 en op de heidevelden kwamen naar schatting nog eens 130-150 territoria voor (vogelsindekempen.nl). De totale populatie in de Kempen aan het eind van de jaren tachtig bedroeg daarmee 350-400 territoria waarvan ca 37% op heidevelden.

Op de heidevelden kwamen nog redelijke aantallen voor maar in vergelijking met de jaren zeventig was de populatie op de Mispelindse en Neterselse Heide fors lager en bleef het aantal op de Strabrechtse Heide hangen op het lage niveau van 1975.

De Oirschotse Heide was goed voor 19 territoria in 1987 (Ornis) maar dat aantal lag toch beduidend lager dan de 27 territoria die in 1980 werden geteld (van Poppel et al. 1982). Tellingen op de

Landschotse Heide in 1984 t/m 1986 leverden 12 tot 15 territoria op (de Bie 1987). De Cartierheide had met 18 territoria in 1985 een forse dichtheid van 7 territoria/100 ha en in 1986 werden hier nog 12 territoria geteld (Ornis). Op de Malpie werden in 1986 t/m 1989 ca 6 territoria geteld (Manders & de Louweren 1992) wat flink lager was dan de 12 territoria (= 12 territoria/100 ha!) in 1979 (Lurling 1980). Op de Grootte Heide werden in 1988 12 territoria vastgesteld (Heijnen 1991).

In het agrarisch gebied kwamen lokaal concentraties van 4-6 territoria/100 ha voor maar meestal was de dichtheid aanzienlijk lager. De soort ontbrak grotendeels in het centrale en noordoostelijke deel van de Kempen wat deels aan de stedelijke omgeving te wijten lijkt te zijn. Het zo goed als ontbreken van Wulpen rond de Strabrechtse Heide was opvallend.

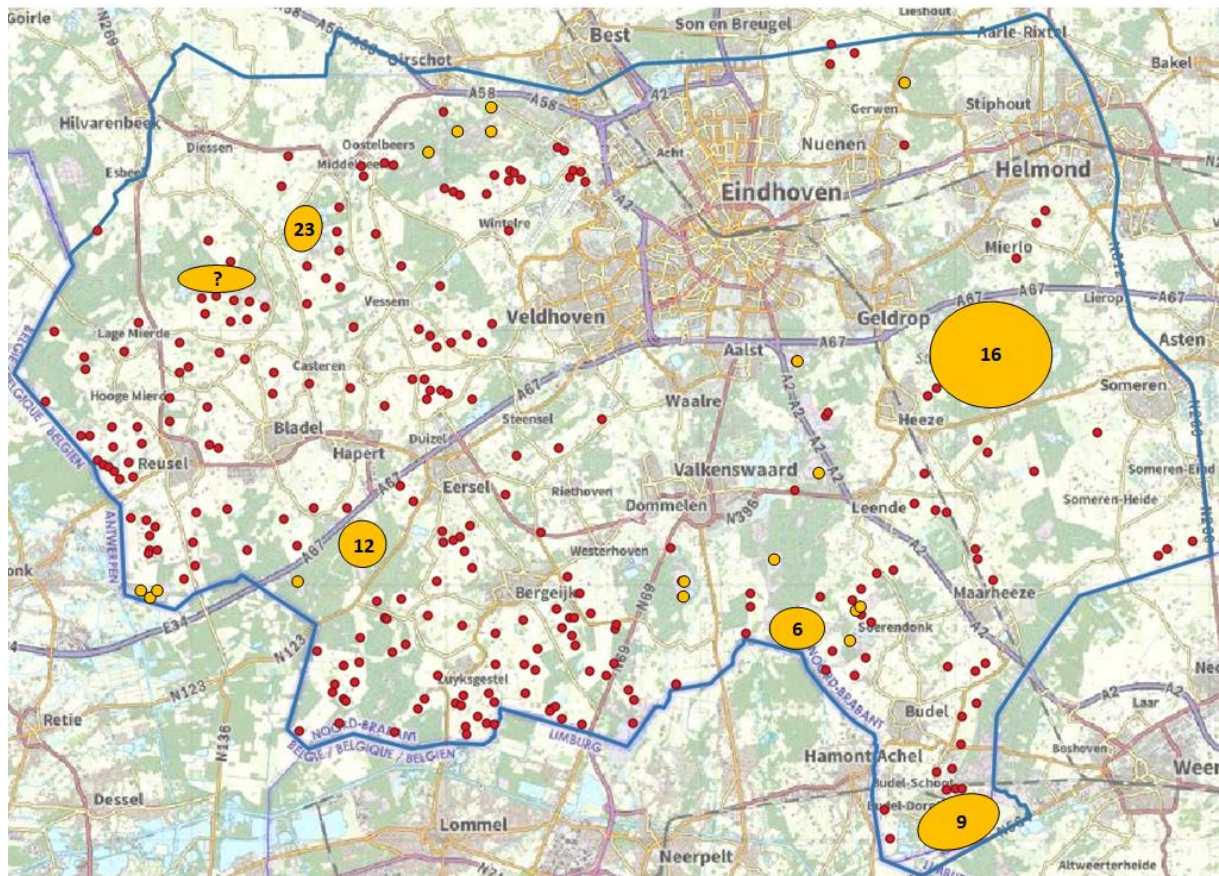

Figuur 4. Territoria in 1983-1987 (rood = agrarisch gebied, oranje = niet-agrarisch gebied, gebiedsmaxima in de periode, uitzonderingen: Grootte Heide 1988 en Mispelindse/Neterselse Heide 1990 vanwege ontbreken van goede gegevens uit 1983-87; bronnen: Provincie Noord-Brabant, Ornis, diverse artikelen en rapporten)

1996-2004. De provinciale gegevens uit deze periode bestrijken een lange periode van negen jaren. In die periode werden 239 territoria in het agrarisch gebied in kaart gebracht waarvan het merendeel overigens in de jaren 2000-2004. Uit de niet-agrarische gebieden waren nog eens zo'n 83 territoria bekend waarmee het totaal op 323 territoria uitkwam (figuur 5). Overlappend met deze periode werd in 1998-2000 het veldwerk voor de broedvogelatlas gedaan. De aantalschattingen per atlasblok (figuur 6) geven een totaal van ca 210-500 territoria. Op basis van al deze gegevens kan het aantal Wulpenterritoria rond het jaar 2000 geschat worden op 350-400.

Dit aantal komt overeen met de schatting voor de periode 1983-87, maar er zijn opvallende verschillen in verspreiding en habitatkeuze. Het aantal territoria nam op de meeste heideterreinen af en daar stond een toename tegenover in het agrarisch gebied die zich vooral in de westelijke Kempen afspeelde. Die verschuiving ging ook nog verder binnen de periode 1996-2004. In het begin van de periode 1996-2004 zaten er naar schatting 80-100 territoria (ca 24%) op heidevelden en aan het einde van de periode wellicht nog maar 40-50 territoria (ca 12%).

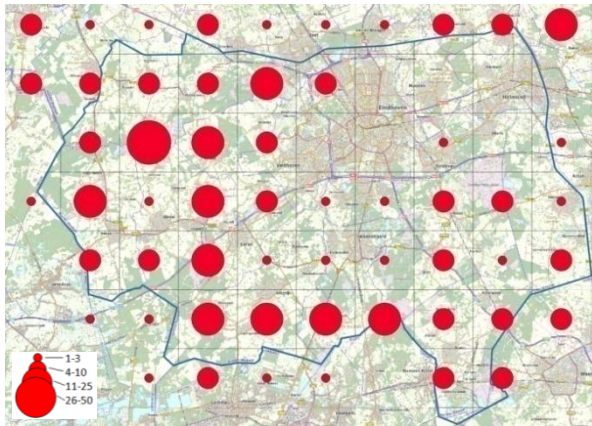
Op de heidevelden was het beeld wisselend en deels incompleet. Goede cijfers van de Mispelindse en Neterselse Heide, Grote Heide en Budel-Dorplein ontbraken en van de Oirschotse Heide waren alleen gegevens uit 2003 bekend. Op de Oirschotse Heide werden dat jaar, tijdens een zeer globaal onderzoek, 4 territoria vastgesteld (van der Velden 2003) nadat hier in 1991 nog 27 territoria werden ingetekend (Witteveen en Bos 1991). Op de Landschotse Heide waren, na een piek van 35 territoria in 1990, in 1996 23 territoria aanwezig en dit aantal nam gestaag af tot 15 territoria in 2004 (Keij 2007). De Cartierheide was in 1995 met 12 territoria (Vogel 1995) goed voor een hoge dichtheid van bijna 5 territoria/100 ha. Op de Strabrechtse Heide nam de Wulpenpopulatie van 1995 op 1996 af van 26 naar 16 territoria, waarna de stand fluctueerde van 5 tot 13 territoria.

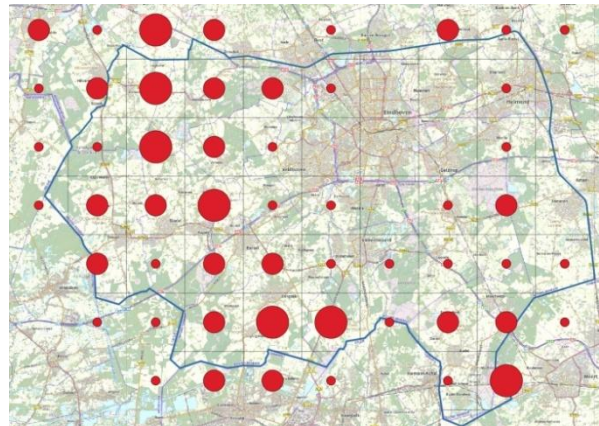
Figuur 5. Territoria in 1996-2004 (rood = agrarisch gebied, oranje = niet-agrarisch gebied, gebiedsmaxima in de periode, uitzondering: Cartierheide 1995 vanwege ontbreken van goede gegevens uit 1996-2004; bronnen: Provincie Noord-Brabant, Ornis, diverse artikelen en rapporten)

Aantallen in het agrarisch gebied waren ten opzichte van 1983-87 lokaal fors toegenomen zoals op de kaarten is te zien. Die toename vond voor een belangrijk deel plaats in gebieden waar in 1983-87 ook al Wulpen zaten, al zijn op detailniveau allerlei verschillen op te merken. In het gebied dat wordt ingesloten door een denkbeeldige lijn van Landgoed De Utrecht naar Vessem, dan naar Duizel en terug via de Reuselse Moeren naar Lage Mierde werden bijvoorbeeld veel agrarische gebieden door Wulpen bezet die eerst 'leeg' waren. In het gebied tussen Eersel, de Plateaux, de Belgische grens en via de Pielis terug naar Eersel nam het aantal Wulpen fors toe. In de oostelijke Kempen was eveneens sprake van een toename in aantallen en verspreiding maar was het totaal aantal gering ten opzichte van de westelijke helft.

In 1983-87 waren in het agrarisch gebied dichtheden van 4-6 territoria/100 ha nog uitzonderlijk maar in 1996-2004 kwamen deze veel vaker voor. De dichtheden kwamen echter niet boven de 6 territoria/100 ha uit. Uit een tussenliggend jaar is wel een hogere dichtheid bekend: in 1993 kwamen in de Strijpse Kampen 8-9 territoria op 100 ha voor waarvan 3 territoria op 20 ha (Ornis).

Figuur 6. Geschat aantal territoria per atlasblok in 1998-2000 (bron: Hustings & Vergeer 2002).

Figuur 7. Geschat aantal territoria per atlasblok in 2013-2015 (bron: Hustings & Koffijberg 2018).

2013-2015. Het patroon van aan- en afwezigheid per atlasblok (figuur 7) was vergelijkbaar met de periode 1998-2000 maar de aantallen waren in bijna alle atlasblokken fors lager. Gesommeerd leveren de aantalsschattingen per atlasblok een totaal op van 140-350 territoria waaruit een meer reële totaalschatting van 180-270 territoria afgeleid kan worden.

Van een groot aantal heideterreinen ontbraken inventarisatiegegevens uit deze periode. Losse waarnemingen duiden op een totaal van om en nabij de 10 territoria: enkele territoria op de Mispelindse en Neterselse Heide, 1-2 territoria op de Landschotse Heide, afwezigheid op de Cartierheide, 2 territoria op de Plateaux in 2015, mogelijk 1 territorium op de Malpie in 2015 en 1-2 territoria op de Groote Heide. Op de Strabrechtse Heide was de stand van 11-14 territoria in 2005-2007 gekrompen tot 1 territorium in 2013 en 2015 en 2 territoria in 2014. In 2016 waren er op de Strabrechtse Heide overigens 4 territoria maar daarna was het afgelopen.

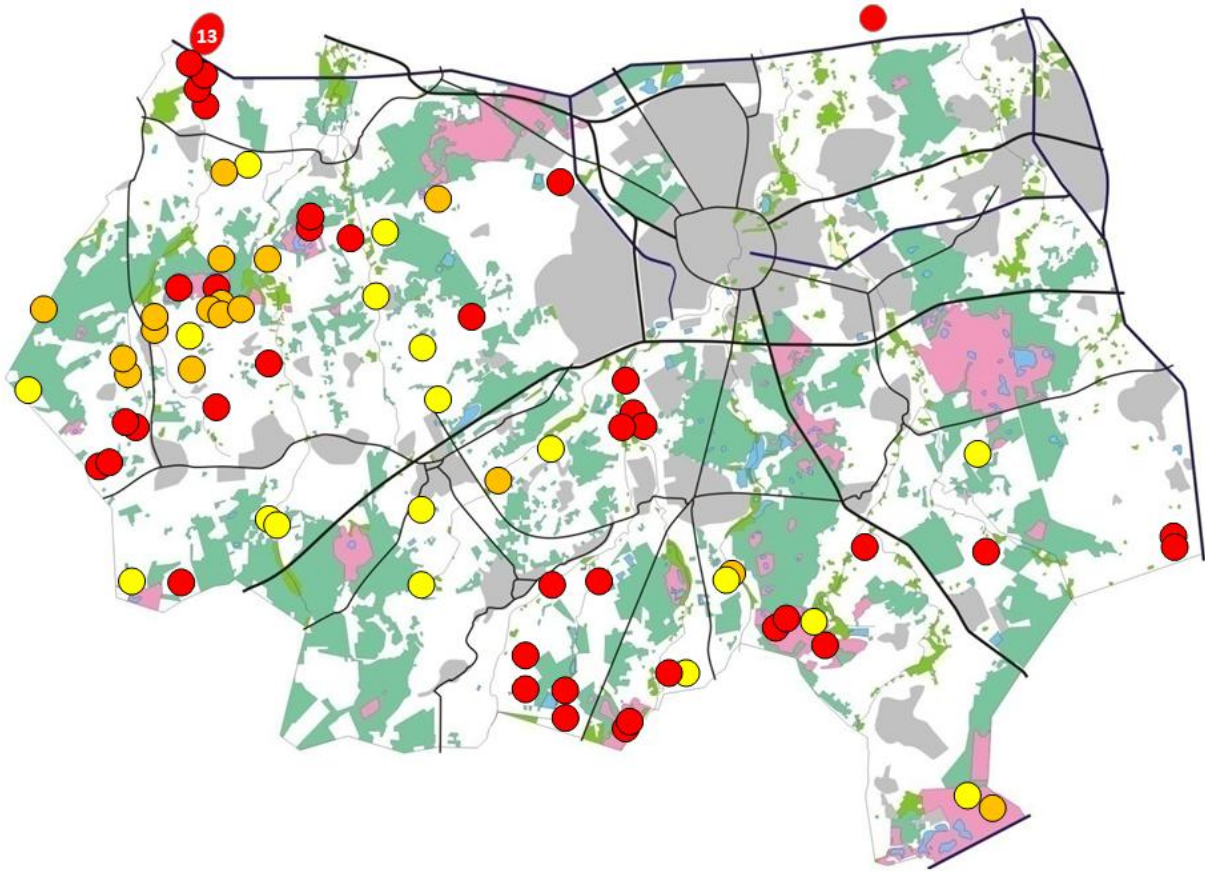
Helaas ontbraken goede gegevens uit het agrarisch gebied die vergeleken kunnen worden met gegevens uit de vorige periode. Beschikbare data duiden er op dat er een flinke afname plaatsvond maar dit is indicatief zonder goede onderbouwing.

2019-2020. De heidevelden waren grotendeels verlaten: terreinen met meer dan 2 territoria waren er niet meer. Her en der kwamen nog Wulpen voor in het agrarische landschap (het beeld hiervan is overigens incompleet) maar het ging om zeer lage aantallen. Een positieve uitzondering was het Diessens Broek dat met 4 territoria in 2020 samen met het aangrenzende, net buiten de Kempen gelegen, Moergestels Broek een bolwerkje voor Wulpen was. Tussen Hooge Mierde, Netersel en Mispelindse Heide kwamen, althans in 2019, redelijk wat territoria voor. De Kempen oostelijk van de lijn Eindhoven-Weert was zo goed als Wulpenloos. In totaal werden 55-71 territoria geteld (figuur 8).

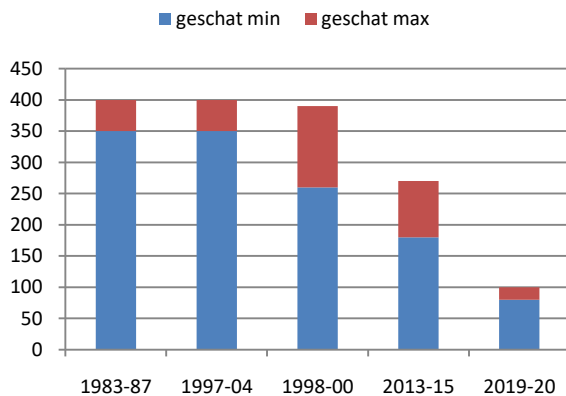
Wulp bij Beleven, 18 maart 2020 (Wim Deeben)

Het agrarisch gebied werd voor het grootste deel niet systematisch onderzocht maar door de deplorabele toestand hiervan is het niet te verwachten dat belangrijke broedgebieden werden gemist. Wel zullen verspreid door het gebied toch de nodige territoria gemist zijn. Het beeld van de heidevelden was behoorlijk compleet. De totale Kempische populatie in 2020 bedroeg naar schatting 80-100 territoria waarvan 8-10 (10%) op heidevelden (Heijnen & van Pelt 2021).

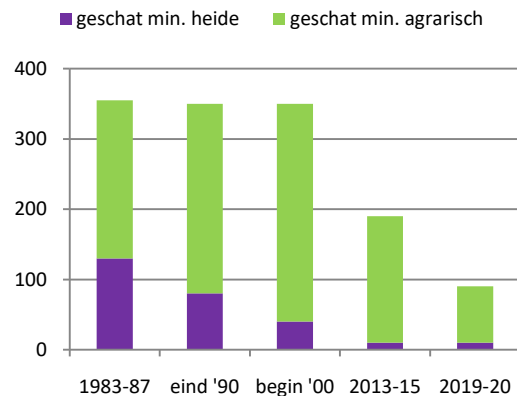

Figuur 8. Territoria in 2020 (rood; geel = onzeker = 1 waarneming van paar of zang tussen de datumgrenzen met aanvullingen uit 2019 (oranje) (uit Heijnen & van Pelt 2021).

Samenvatting aantalsverloop. De afgelopen decennia is de verspreiding en het aantal Wulpenterritoria in de Kempen drastisch veranderd. Van een algemene heidevogel en schaarse boerenlandvogel tot in de jaren zeventig werd de Wulp een heidevogel én boerenlandvogel in de jaren '80 t/m jaren '00 en een zeldzame heidevogel en schaarse boerenlandvogel in 2019-2020 (figuren 9 en 10).

Figuur 9. Geschat aantal territoria per periode.

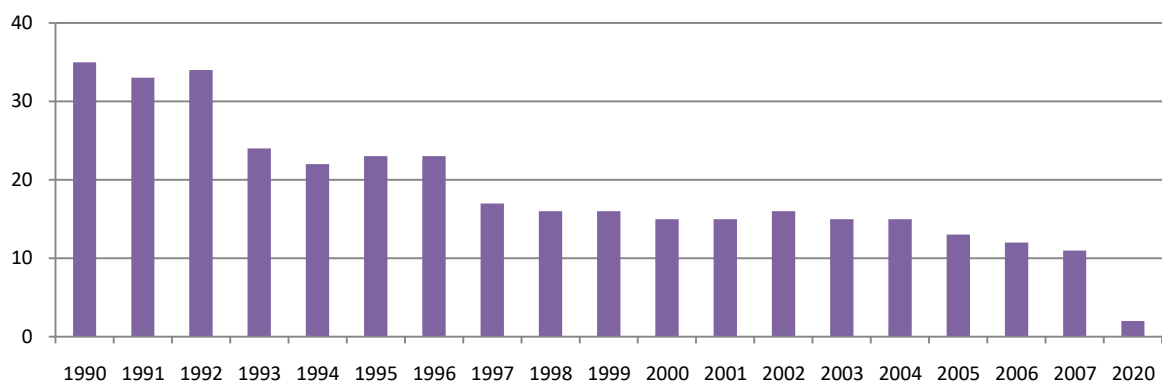
Figuur 10. Geschat minimum aantal territoria per periode, uitgesplitst naar heidevelden en agrarisch gebied.

Aantalsverloop op heidevelden

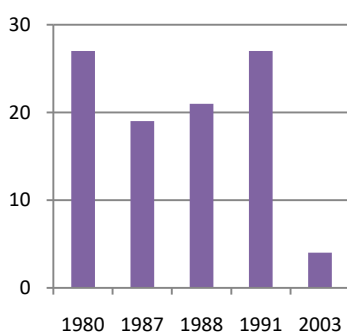
De teloorgang van broedende Wulpen op heidevelden in de Kempen is voor een aantal terreinen en periodes goed gedocumenteerd.

Landschotse Heide. Eind jaren '60 en in de jaren '70 werden gewoonlijk zo'n 5 territoria geteld maar wellicht was toen sprake van een (forse) ondertelling. In de jaren '80 waren dat 12 tot 15 territoria, met dezelfde kanttekening. In 1990 startte het Mollerinstituut o.l.v. Peter Keij een meerjarig onderzoek aan Wulpen op de Landschotse Heide. In 1990 werden 35 territoria geregistreerd, de hoogste Wulpdichtheid (op een vergelijkbare oppervlakte) ooit vastgesteld in de Kempen. Tot en met 1992 bleef de populatie op dit hoge niveau waarna het aantal afnam tot 22-24 territoria in de periode 1993-1996. Daarna nam de populatie verder af tot uiteindelijk 11 territoria in 2007. Helaas ontbreken dan een hele tijd betrouwbare gegevens. In 2020 werden nog maar 2 territoria vastgesteld.

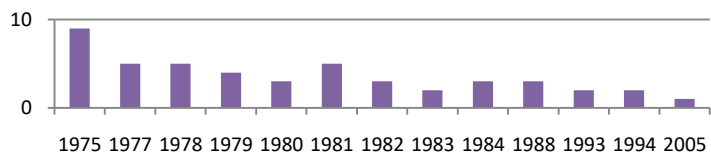

Figuur 11. Aantal territoria op de Landschotse Heide in de periode 1990-2007 en 2020 (bronnen: Keij 2007, Heijnen & van Pelt 2021).

Oirschotse en Oostelbeerse Heide. Inventarisatiegegevens zijn beschikbaar uit vijf jaren. In de jaren '80 en '90 lag het aantal territoria tussen 19 en 27. In 2003 werden slechts 4 territoria vastgesteld maar daarbij moet worden aangetekend dat de bezoekenintensiteit erg laag was. Recente inventarisaties ontbreken maar het is tekenend dat er al jarenlang geen territoriale Wulpen meer worden gemeld op de reguliere waarnemingenfora.

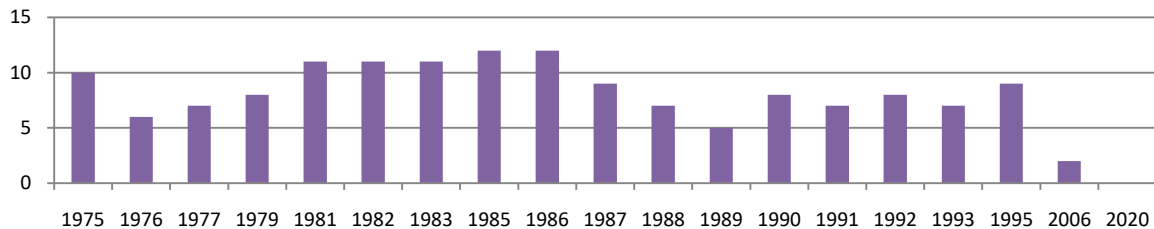
Figuur 12. Aantal territoria op de Oirschotse en Oostelbeerse Heide in de periode 1981-2003 (bronnen: van Poppel et al. 1982, van Gelswijk 1997, Witteveen en Bos 1991, van der Velden 2003).

Figuur 13. Aantal territoria in de Reuselse Moeren in de periode 195-1994 (bronnen: Venema 1977, van de Voort & Venema 1979, van de Voort & Peeters 1980, 1981 en 1982, Sanders et al. 1983, Peeters 1986, van Boxtel 1988, Klemann & Wessels 1994, Poelmans & van Dieren 1997, Pahlplatz 2005).

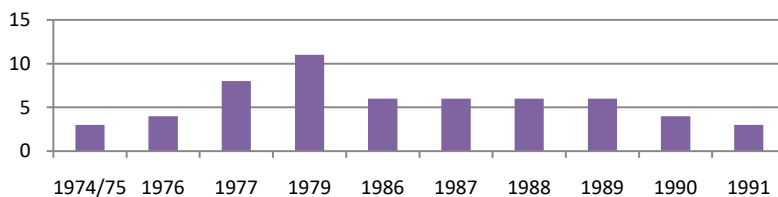
Reuselse Moeren. In 1975, het eerste inventarisatiejaar, kwamen nog redelijk wat Wulpen voor. Daarna schommelde de stand lichtjes maar doofde wel geleidelijk aan uit met in 2005 nog 1 territorium. Tegenwoordig komen in het gebied geen Wulpen meer voor.

Cartierheide. Het verloop op de Cartierheide *exclusief* Hapertse Heide is vanaf halverwege de jaren zeventig tot in de jaren negentig goed bekend. Het aantal schommelde heen en neer tussen 5 en 12 territoria zonder langere termijntrend. Helaas ontbreken gegevens uit de jaren na 1995 met uitzondering van 2006 (2 territoria) en 2020 (afwezig).

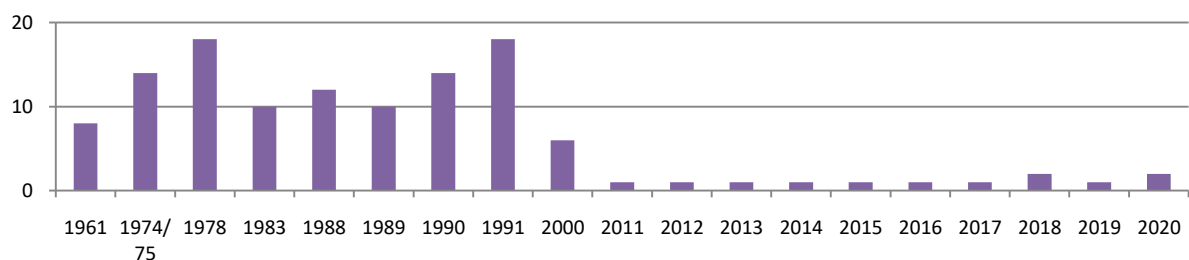
Figuur 14. Aantal territoria op de Cartierheide exclusief Hapertse Heide in de periode 1975-2006 (bronnen: Venema et al. 1975, Bakermans 1979 en 2005, Bakermans et al. 1985 en 1991, Vogel 1995, Wouters et al. 2007, Ornis).

Malpieheide. In de periode 1994-91 waren kleine aantallen Wulpen present, met een uitschieter van 12 territoria in 1979. De soort komt hier inmiddels al heel wat jaren niet meer als broedvogel voor.

Figuur 15. Aantal territoria op de Malpieheide in de periode 1974-1991 (bronnen: Lurling 1980, Manders & de Louweren 1992, Bijlsma 1991, Ornis).

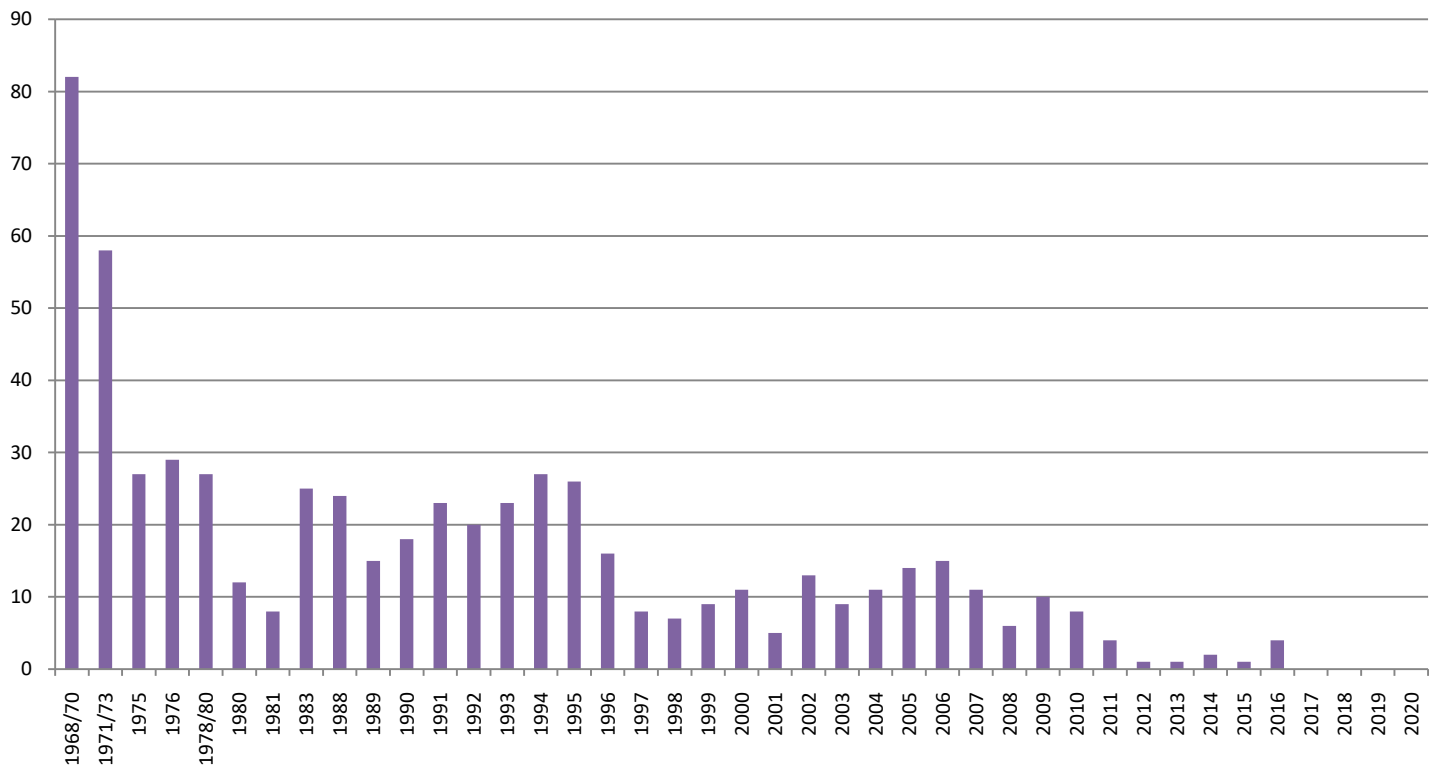
Groote Heide (exclusief de aangrenzende cultuurgronden). Het aantal territoria lag in de jaren '60 t/m '90 gewoonlijk tussen de 10 en 14, met uitschieters van 18 territoria in 1978 en 1991. In het afgelopen decennium kwamen nog maar 1-2 territoria voor.

Figuur 16. Aantal territoria op de Groote Heide in de periode 1961-1991 (bronnen: Leijs 1975, Staatsbosbeheer 1987, Heijnen 1991, Bijlsma 1992, Wouters & Vergeer 2010, Ornis).

Strabrechtse Heide. Eind jaren '60 was de Wulp een algemene broedvogel met dik 80 territoria. In de eerste helft van de jaren '70 nam dit aantal sterk af en reesterde in 1975 slechts 25%. Tot halverwege de jaren '90 schommelde het aantal tussen 7 (1998) en 15 territoria (2006). Vanaf 2011 kwam het aantal niet meer boven de 4 uit en vanaf 2017 was het hier gedaan met broedende Wulpen.

Figuur 17. Aantal territoria op de Strabrechtse en Lieropse Heide in de periode 1968-2020 (bronnen: Werkgroep Natuurbehoud en Milieubeheer Stadsgebied Eindhoven 1972, Anonymus 1973, Bruinsma 1983, Engels 2021).

Broedbiologie

Over het meerjarig broedbiologisch onderzoek dat Peter Keijf in de jaren '90 met zijn studenten van het Mollerinstituut op de Landschotse Heide uitvoerde is helaas zeer weinig gepubliceerd. Een kort overzichtsartikel (Keij 2007) bevatte onder meer de volgende interessante bevindingen:

- Broedparen hebben zowel een broedterritorium als voedselterritorium. Voedselterritoria liggen in beekdalgraslanden, op enkele honderden meters van de Landschotse Heide. Bij uitzondering kan het voedselterritorium op een afstand van één à twee kilometer van de broedplaats gelegen zijn.
- Volwassen Wulpen met pullen hebben een eigen foerageergebied in de buurt van de nestplaats op de hei. Het zijn min of meer open gebieden, vooral drooggevallen vennen of anderszins open stukken, met voldoende dekking in de nabijheid. Bij territoria die aan de rand van de hei in de omgeving van weilanden liggen begeven de ouders met pullen zich, na een korte tijd, vaak ook daarheen. De pullen verzamelen het voedsel zelfstandig. Zij hebben een voorkeur voor vochtige bodems met een lage tot halflage begroeiing.
- In 1990 kwamen 2,2 jongen per paar uit en in 1991 1,2 jongen per paar. In de periode 1990-1993 en in 1997 is het broedsucces gevolgd. Het aandeel uitgekomen eieren varieerde van 31% tot 69% (tabel 2) met een gemiddelde van 45%.

Vier broedstadia van de Wulp, van eieren tot pullus van vier weken (uit: Keij 2007).

Tabel 2. Broedsucces van Wulpen op de Landschotse Heide in 1990-1993 en 1997 (Keij 2007).

	1990	1991	1992	1993	1997
Aantal uitgekomen eieren	69	37	44	22	42
Aantal verdwenen eieren	43	70	54	44	19
Aantal niet uitgekomen eieren	8	6	7	6	0
Totaal aantal eieren	120	113	105	72	61
Uitkom %	58%	33%	42%	31%	69%

Deuzeman (2000) besteedde tijdens zijn broedvogelinventarisatie van het Leenderbos en de Grootte Heide aandacht aan het broedsucces van Wulpen in het gebied. Hij vond zes nesten waarvan één met 3 eieren en vijf met 4 eieren. In vier gevallen (66%) kwamen alle jongen uit en in twee gevallen werd het legsel in de eifase gepredeerd. Van de 14 territoria die in het gebied werden vastgesteld werden in negen territoria (64%) ouders met jongen vastgesteld. In de overige vijf gevallen waren de ouders vroegtijdig verdwenen en kan worden aangenomen dat de legfels mislukt waren.

Discussie

Het aantalsverloop van de Wulp in de Kempen vanaf halverwege de jaren '80 komt, kijkend naar zowel het totaal als de uitsplitsing naar heidevelden en agrarisch gebied, overeen met het beeld in Nederland (Kleefstra et al. 2021) en Vlaanderen (Vermeersch et al. 2020). De heidevelden zijn nu grotendeels verlaten en na een aanvankelijke toename in het agrarisch gebied was vanaf begin jaren '00 ook hier sprake van een afname (Kleefstra et al. 2021). Ten opzichte van halverwege de jaren '90 was de broedpopulatie in Nederland in 2013-2015 bijna gehalveerd en bedroeg 3900-4800 paren (Hustings & Koffijberg 2018) waarvan 88% in het agrarisch gebied (Kleefstra et al. 2021). In Vlaanderen bestond de populatie in 2017-2018 uit 170-230 paren wat nog maar een derde was van de stand in 2002 (Vermeersch et al. 2020).

Wulp in de omgeving van de Maaij bij Bergeijk, 16 mei 2020 (TH)

In de Kempen is het dal van de Reusel tussen Diessen en Moergestel de uitzondering op de afnameregel. Na vernatting en uit productie nemen van het agrarisch gebied is hier een Wulpenbolwerkje ontstaan met zo'n 17 territoria in 2020. Voorheen zaten hier bijna geen Wulpen.

In hun overzichtsartikel over Wulpen in Nederland concluderen Kleefstra et al. (2021) dat een sterk afgenomen broedsucces in zowel heide als cultuurland de hoofdreden van afname is. De aanwas van jongen is onvoldoende om de sterfte van oudervogels te compenseren. Dit komt door intensivering van de landbouw (met een negatieve invloed in zowel cultuurland als heide) en toegenomen predatiedruk. De bevindingen van Deuzeman (2000) waren in dit licht nog positief, maar zijn gegevens gaven geen beeld van de uiteindelijke overleving van de jongen en daar zit juist de crux.

Peter Keij (2001) merkte twintig jaar geleden op dat de Wulp een voorkeur heeft voor grote, open en droge terreinen met een afwisselend patroon van lage en halfhoge begroeiing wat vooral van belang is voor het overleven van de jongen. Op geringe vliegafstand moeten voldoende open graslandgebieden beschikbaar blijven met zowel kwalitatief als kwantitatief voldoende voedsel. Het beheer van deze graslanden is, zo schreef Keij, cruciaal voor het overleven van de Landschotse Wulpen. We kunnen helaas concluderen dat het niet gelukt is om de Wulpen voor de Landschotse Heide (en zowat alle andere heideterreinen!) te behouden. De huidige situatie van de Wulp als broedvogel in de Kempen is weinig hoopgevend en de toekomst is voor deze prachtige vogel ronduit somber. De voedselsituatie is zowel op de heidevelden als (aangrenzende) landbouwgronden te slecht om voldoende jongen voort te kunnen brengen.

Dankwoord

Ik bedank Henk Sierdsema voor het beschikbaar stellen van datasets met gegevens van atlasprojecten, gebiedsinventarisaties en waarnemingen, en Pieter Wouters voor het kritisch doornemen van het manuscript. Theo van de Voort stelde inventarisatiegegevens van de Natuur- en (weide)vogelvereniging Reusel-De Mierden beschikbaar. ■

Literatuur

- Aarts, P. & P. Keij 2001. Broedvogelinventarisatie van de Landschotse Hei 2000. Brabants Landschap.
- Anonymus 1973. Broedvogel-inventarisatie 1970-1971-1972 Strabrechtse Heide. VWG KNNV Eindhoven.
- Bakermans, M. 1979. Cartierheide-inventarisatie 76-77. VWG De Kempen.
- Bakermans, M. 2005. Broedvogelinventarisatie Cartierheide en Hapertse Heide 2004. VWG De Kempen.
- Bakermans, M. et al. 1985. Broedvogels van de Cartierheide 1985. VWG De Kempen.
- Bakermans, M. et al. 1991. Broedvogelinventarisatie Cartierheide & Hapertse Heide 1990. SBB & VWG De Kempen.
- Bie, J.A.M. de 1987. Broedseizoen Landschotse Heide 1987. Staatsbosbeheer, Tilburg.
- Bijlsma, R.G. 1992. De broedvogels van het Leenderbos en omgeving in 1991. Sovon.
- Boxtel, F. van 1988. Broedvogel Monitoring Projekt De Reuselse Moeren 1988. Staatsbosbeheer.
- Braaksma, S. 1960. De verspreiding van de Wulp (*Numenius arquata* L.) als broedvogel. Ardea 48: 65-90
- Bruinsma, J. 1983. Inventarisatie van broedvogels op de Strabrechtse Heide 1968-1980. Roodborsttapuit 2(1): 31-37.
- Deuzeman, S.B. 2000. Broedvogels van het Leenderbos in 2000. Sovon.
- Engels, G. 2021. Broedvogelkartering Strabrechtse en Lieropse Heide 2020. Staatsbosbeheer.
- Erve, F.J.H. van et al. 1967. Avifauna van Noord-Brabant. Van Gorcum, Assen.
- Gelswijk, A. van 1997. Vogelinventarisatie Oirschotse Heide 1997. VWG Midden-brabant.
- Happen, P. van & J. van Kessel 2000. De Klapekster als broedvogel en wintergast in de Brabantse Kempen. Blauwe Klauwier 26(3): 3-7.
- Heijnen, T. 1981. Avifauna van de Grootte Heide. VWG De Kempen.
- Heijnen, T. 1991. Broedvogelinventarisatie Grootte Heide en heiderestanten Leenderbos 1987 t/m 1990. VWG De Kempen.

- Heijnen, T. & P. van Pelt 2021. Zeldzame broedvogels in 2020 - Kleine Plevier t/m Wielewaal. *Blauwe Klauwier* 47(3): 30-45.
- Hustings, F. & J.-W. Vergeer (red.) 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000. Naturalis, KNNV Uitgeverij & EIS-Nederland.
- Hustings, F. & K. Koffijberg (red.) 2018. Vogelatlas van Nederland. Sovon & Kosmos.
- Keij, P. 2001. De kulders van de Landschotse Heide. *Brabants Landschap* 133: 3-8.
- Keij, P. 2007. Broedbiologie van de wulp op de Landschotse heide. *Blauwe Klauwier* 33(3): 15-23.
- Kleefstra, R. et al. 2021. Broedende Wulpen in Nederland: verspreiding, aantalsontwikkeling en broedsucces van een steltloper in zwaar weer. *Limosa* 94: 4-18.
- Klemann, M.C.M. & H. Wessels 1994. Broedvogels van de Reuselse Moeren in 1993. Sovon.
- Kleyheeg, E. et al. 2020. Boerenlandvogelbalans 2020. Sovon.
- KNNV Eindhoven & SBB Heeze 1980. Inventarisatie van broedvogels op de Strabrechtse Heide 1968-1980. KNNV Eindhoven & Staatsbosbeheer Heeze.
- Kolsters, J. & P. Aarts 1994. Broedvogels van de Landschotse Heide in 1993 en 1994. VWG De Kempen.
- Leijs, H.N. 1975. Broedvogelinventarisatie van het Kranenveld in 1974. KNNV Eindhoven & RIN.
- Lurling, H. 1980. Verslag broedvogel- en planteninventarisatie Malpie en Dommelbeemden 1977 en 1979. VWG De Kempen.
- Manders, M. & H. de Louweren 1982. Onderzoeksproject Malpiegebied Valkenswaard 1986-1990. Deelrapport 3 - broedvogelonderzoek. VWG De Kempen.
- Pahlplatz, R. 2005. De Broedvogels van de Reuselse Moeren in 2005. Sovon.
- Peeters, L. 1986. Broedvogels van de Reuselse Moeren: resultaten van een langdurige inventarisatie. *Roodborsttapuit* 5(1): 25-38.
- Poppel, A. van et al. 1982. Avifauna van de Oirschotse Heide 1980. VWG Midden-Brabant & Staatsbosbeheer.
- Sanders, G. et al. 1983. Broedvogelinventarisatie Reuselse Moeren 1983. Eigen publ.
- Staatsbosbeheer 1987. Voorlopige resultaten van de broedvogelkartering 1983 op de Strabrechtse Heide en de Groote Heide bij het Leenderbos. Staatsbosbeheer, Tilburg.
- Teixeira, R.M. 1979. Atlas van de Nederlandse Broedvogels. Natuurmonumenten.
- Vansteelant, W. et al. 2018. Themanummer Akkervogels. *Natuur.oriolus* 84(3).
- Velden, K. van der 2003. Natuurtoets ten behoeve van herinrichting Oirschotse Heide tot compagnies oefenterrein. Arcadis.
- Venema, N. et al. 1975. Broedvogelinventarisatie Cartierheide 1975. VWG De Kempen.
- Venema, N. 1977. Broedvogelinventarisatie Reuselse Moeren 1977. Eigen publ.
- Vermeersch, G. et al. 2020. Broedvogels in Vlaanderen 2013-2018. Instituut Natuur en Bosonderzoek.
- Vogel, R.L. 1995. Broedvogels van de boswachterijen Eersel - De Kempen en de Cartierheide in 1995. Sovon.
- Voort, W. v.d. & L. Peeters 1980. Verslag broedvogelinventarisatie Reuselse Moeren 1980. Eigen publ.
- Voort, W. v.d. & L. Peeters 1981. Verslag broedvogelinventarisatie Reuselse Moeren 1981. Eigen publ.
- Voort, W. v.d. & L. Peeters 1982. Verslag broedvogelinventarisatie Reuselse Moeren 1982. Eigen publ.
- Voort, W. v.d. & N. Venema 1979. Broedvogelinventarisatie Reuselse Moeren 1978. Eigen publ.
- Werkgroep Natuurbehoud en Milieubeheer (WNM) Stadsgewest Eindhoven 1972. Paarsbroek Strabrechtse Heide-E9. Werkgroep Natuurbehoud en Milieubeheer Stadsgewest Eindhoven.
- Wittgen, A.B.L.M. 1967. Inventarisatierapport over de periode 1962 tot 1967 betreffende het landgoed De Utrecht. Eigen publ.
- Witteveen en Bos 1991. Avifauna van de Oirschotse Heide. Ministerie van Defensie.
- Wouters, P. & J.-W. Vergeer 2010. Broedvogels van Boswachterij Leende en omgeving in 2009. Sovon.
- Wouters, P. et al. 2007. Broedvogels Boswachterij De Kempen in 2006. Bureau Waardenburg.

Close-up: Boompieper

Maarten-Jan van den Braak

Boompieper, 4 mei 2020 (Maarten-Jan van den Braak)

De redactie vroeg mij om voor de nieuwe rubriek Close-up verdiepende artikelen over vogelsoorten te schrijven. Ik was meteen enthousiast en nodig andere leden uit dit ook te doen!

De Boompieper

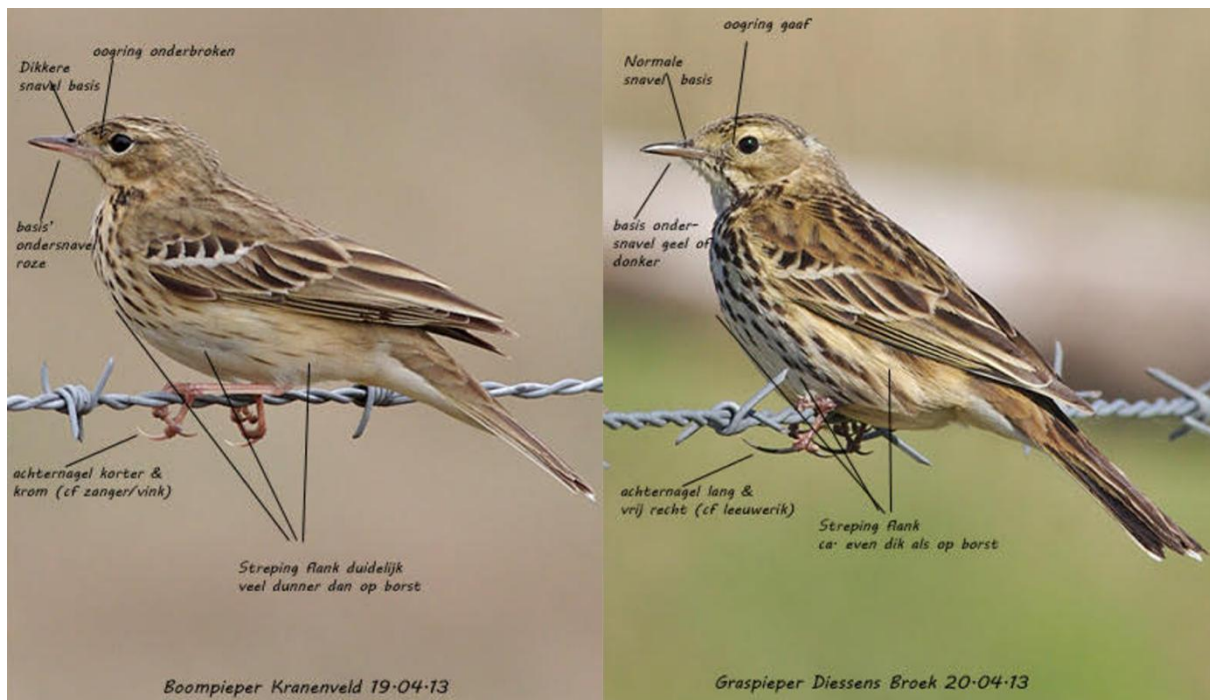
De betekenis van de wetenschappelijke naam *Anthus trivialis* is: geelachtige gewone vogel. Nederlandse volksnamen zijn onder andere: Zeilder, Parachutevogeltje en Heidepieper. Hij mag dan uiterlijk een weinig opvallende vogel zijn, qua zang en bijbehorend vlieggedrag is de Boompieper zeker bijzonder. In het voorjaar en zomer is hij als broedvogel volop aanwezig in onze regio.

Uiterlijke kenmerken

Met een lengte van 14-15½ cm en een gewicht van 20-30 gram heeft de Boompieper een grootte van een Huismus of een Witte Kwikstaart. Het is een slanke vogel, aan de bovenkant olijfgroen, diffuus gevlekt met een karakteristieke warme gelige tint aan de zijkanten van de nek, keel en borst. De rest van de onderzijde is crèmekleurig wit, contrasterend met de wat gelige borst. Op de borst en flanken donkerbruine lengtestrepen die op de flanken dunner worden dan op de borst. Een zwartachtige baardstreep aan de zijkanten van de keel die soms uitloopt tot een opvallende vlek. De snavelbasis is relatief breed en de basis van de ondersnavel is roze. De geelwitte oogring is aan de voorzijde onderbroken. De poten zijn roze, vleeskleurig. Aan de poten een weinig opvallende maar kenmerkende kort gekromde achterteen, functioneel bij het zitten op takken.

In het veld kan de Boompieper qua uiterlijk gemakkelijk verward worden met de Graspieper. De verschillen zijn in onderstaande foto's (figuur 1) en tabel 1 uitgewerkt.

Figuur 1. Verschillen tussen Boompieper (links) en Graspieper (foto's en tekst: Frank Neijts).

De Boompieper oogt, nauwelijks waarneembaar, iets robuuster dan de Graspieper. Het meest in het oog springende verschil zijn de lengtestrepen aan de flanken die bij de Boompieper smaller worden en bij de Graspieper ongeveer even dik blijven als op de borst.

Tabel 1. Verschillen tussen Boompieper en Graspieper.

Boompieper	Graspieper
Lengtestrepen flanken dunner	Lengtestrepen flanken even dik
Korte kromme achterteen	Lange rechte achterteen
Oogring onderbroken	Oogring gaaf/heel
Brede snavelbasis	Normale snavelbasis
Ondersnavel roze	Ondersnavel geel of donker

De laatste vier verschillen zijn met het blote oog nauwelijks waarneembaar.

Vliegbeeld

Een slanke pieper met een korte nek. Maakt een iets langgerekttere indruk dan Graspieper. De snavel recht naar voren in het verlengde van de kop. De vleugels middelmatig van breedte, lopen aan het einde taps toe. Bovendelen olijfbroene toon. De lichte buik contrasteert met de donkere borst. De streping op de borst is fijner dan bij de Graspieper, zie hiervoor. Vliegt in vergelijking met de Graspieper op trek vaker solitair. De vleugelslag is regelmatig, de slagfase erg kort met een relatief lang interval tot er een nieuwe slag gemaakt wordt.

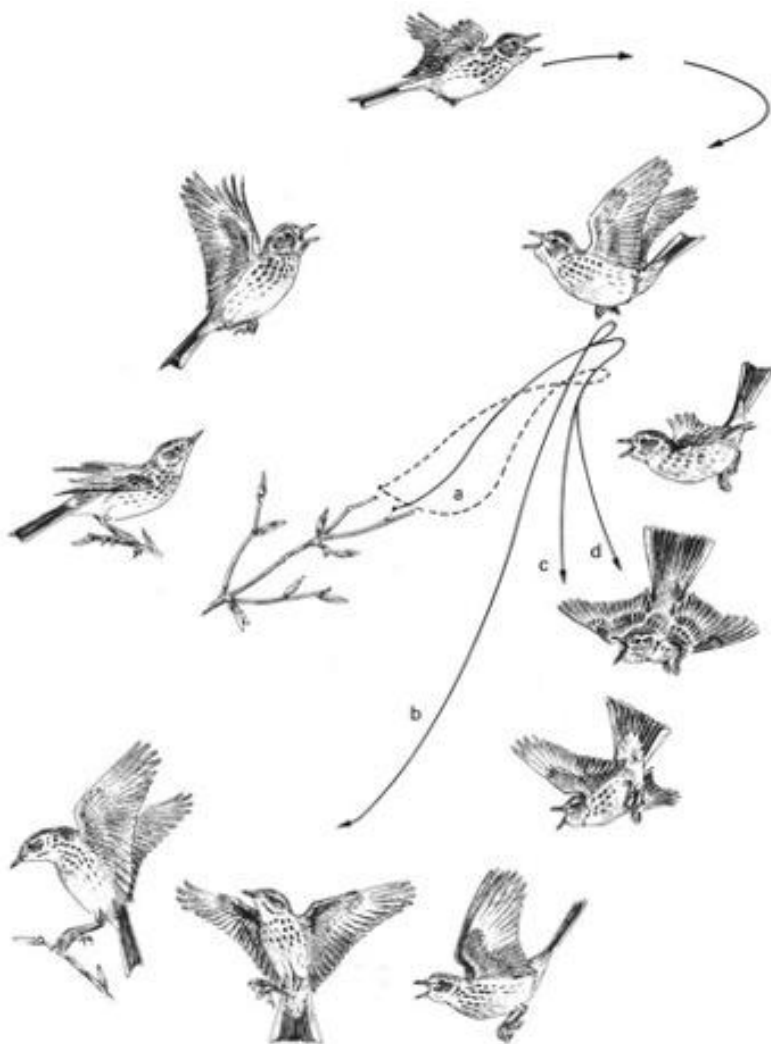

Zang

De volledige zang bestaat uit trillers en reeksen van herhaalde noten samengesteld met een wisselend tempo. Vaak worden slechts kleine delen van die zang gebruikt. Elke mannelijke Boompieper heeft als het ware een repertoire aan verschillende "liedjes", zowel op de zitplaats als in de lucht. De zang in de lucht is veelal langgereker. De zang en het bijbehorende vlieggedrag verschillen duidelijk van die van de Graspieper. De zang is, in het veld, een goede manier om te determineren. Luister eens op <https://youtu.be/qkoU4ms5Dkc>.

In de eerste dagen na aankomst in het broedgebied is de zangintensiteit nog laag of verdwijnt soms geheel, mogelijk omdat het nog doortrekkers zijn.

Een Boompieper begint de zang vaak zittend op een hoge post, vaak in een boom. Daarbij vliegt hij al zingend recht omhoog om daarna met stijve vleugels als een parachute te dalen. Aan het einde van de vlucht met afhangende poten, om op de grond, op dezelfde- of op een andere hoge plek, te landen (figuur 2). Deze vorm van zang vindt vooral plaats voordat de eieren gelegd zijn.

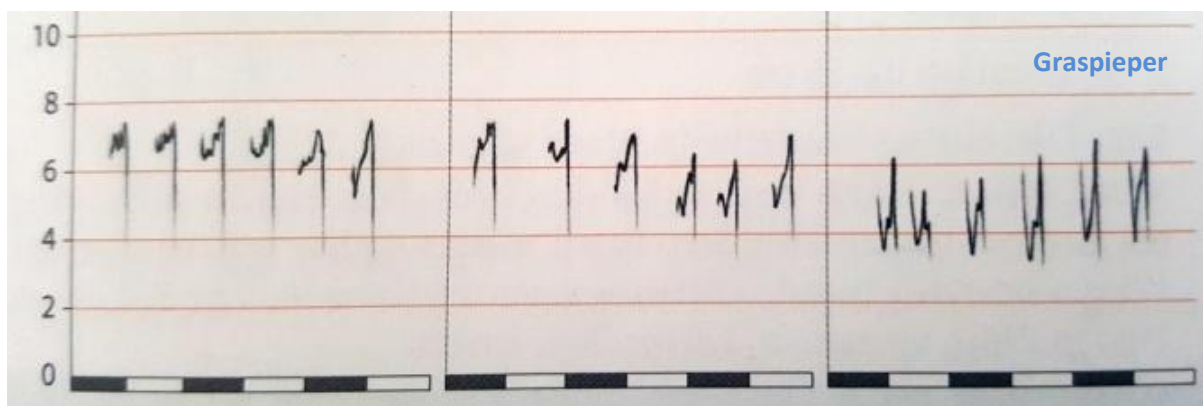
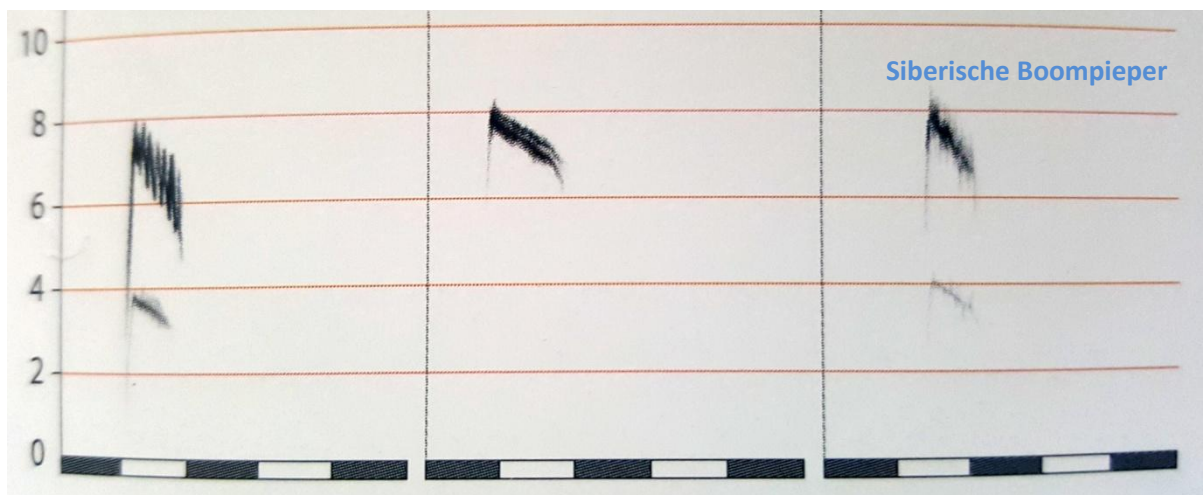
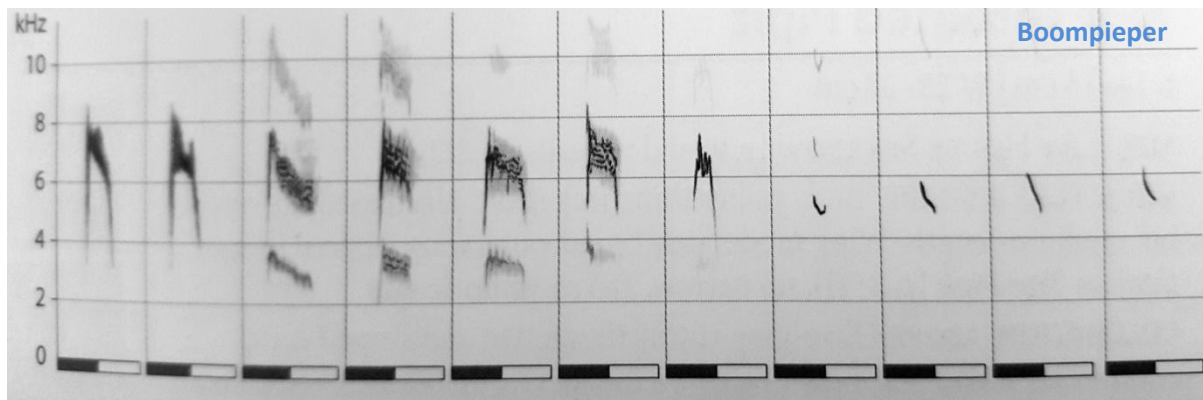

Figuur 2. Zangvlucht van Boompieper (uit: Glutz von Blotzheim & Bauer 1985).

De Boompieper laat zich ook midden op de dag horen als andere vogels vaak stil zijn. Toch zingt hij vooral in de vroege morgen, minder aan het eind van de morgen. Daarna is er een duidelijke heropleving van zang in de late namiddag. Soms is er een toename in de zang de laatste dagen voordat de jongen vertrekken. Plotseling hervatten van de zangactiviteit kan gebeuren na het verlies van een legsel of kleine nestjongen.

Roep

De trekroep is een schrill en onzuiver-raspend, dalend *pzie*. Deze heeft een snellere modulatie dan de Siberische Boompieper en is meestal net wat lager van toonhoogte en bij de Boompieper soms afgewisseld met de alarmroep *suut*.

Figuur 3. Sonogrammen van Boompieper, Siberische Boompieper en Graspieper (uit: Cofta 2021).

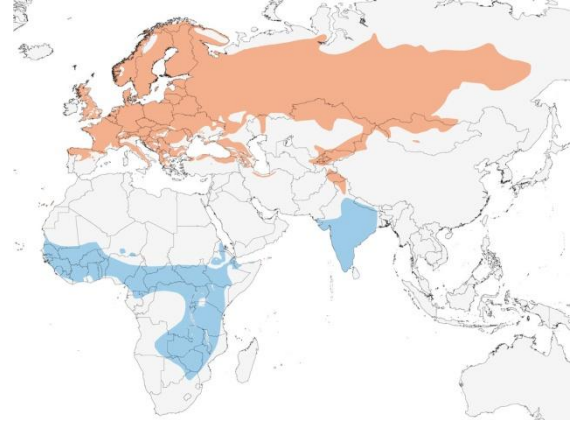
De trekroep van de Graspieper is duidelijk anders, een ijl, afgemeten *siip*, meestal twee of drie keer herhaald met behoorlijke variatie.

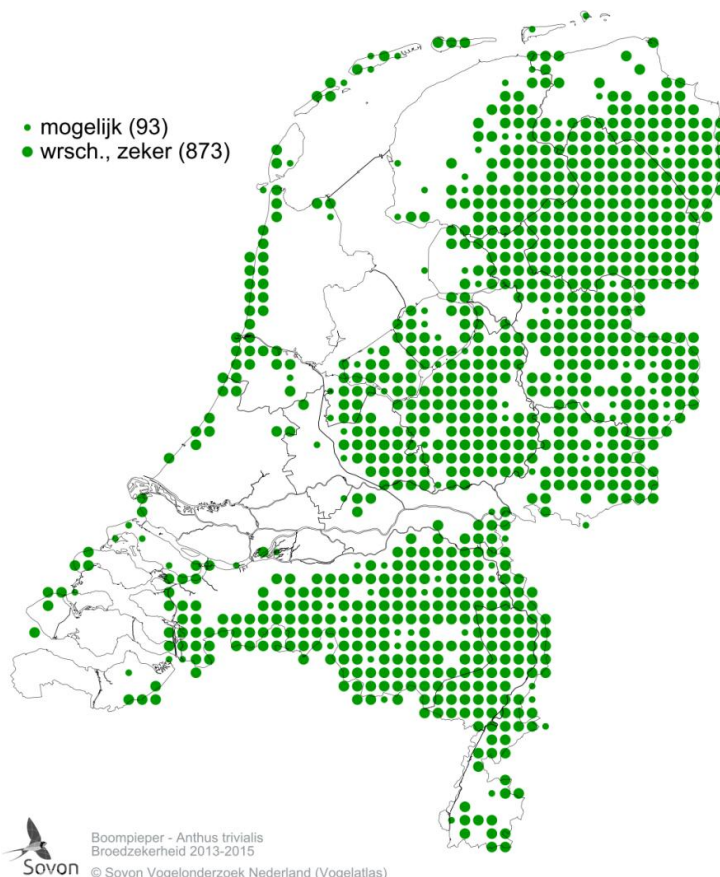
Voorkomen

De Boompieper is een broedvogel in bijna heel Europa (figuur 4) met als voorkeursbiotoop open of halfopen terrein zoals moerasranden, heidevelden en kaalslagen met een goed ontwikkelde kruidlaag voor voldoende voedsel in de broedperiode en met solitaire- of losstaande bomen en struiken voor een goed uitzicht.

Figuur 4. Verspreiding van Boompieper als broedvogel (roze) en overwinteraar (blauw) (BirdsoftheWorld.org)

In Nederland is dat vooral op de hoge zandgronden, op de heide en hoogveengebieden, in bossen met open structuur en in agrarisch cultuurlandschap met houtwallen, bomenrijen en bosjes. Het aantal broedparen wordt op 50.000-80.000 geschat.

Figuur 5. Verspreiding van de Boompieper als broedvogel in Nederland in 2013-2015 (broedzekerheid per atlasblok, vogelatlas.nl/atlas/soorten/soort/10090)

In delen van Nederland is hij verdwenen, zoals in Zeeland. In ander gebieden vond uitbreiding plaats, bijvoorbeeld in Oost-Groningen en bij het Lauwersmeer. In Nederland vond in de periode 1984-2015 ongeveer een verdubbeling van het aantal broedparen plaats. Dit in contrast met onze buurlanden,

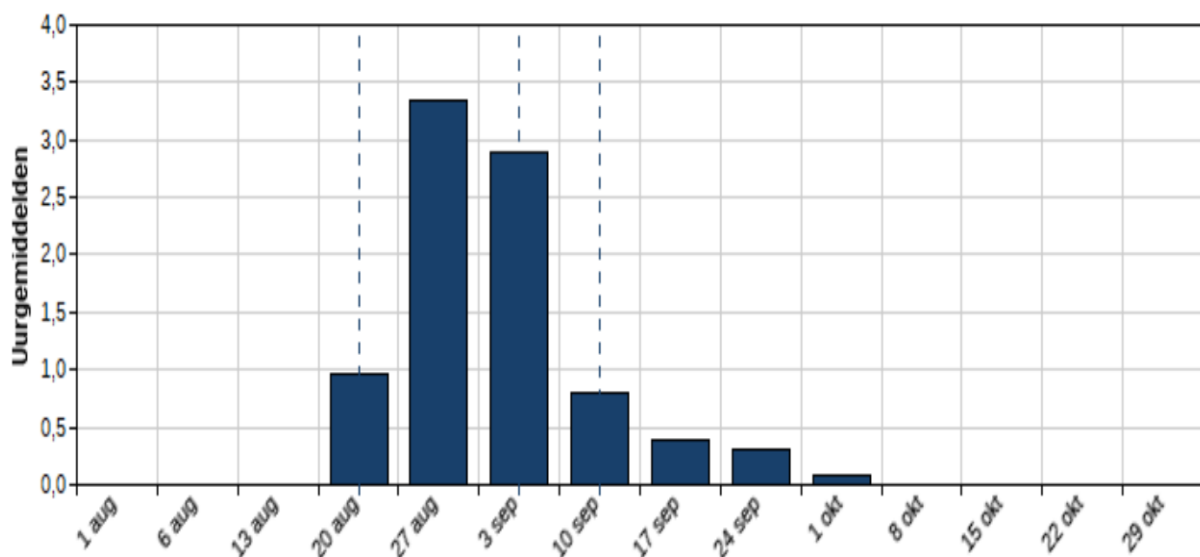
waar een tegengestelde tendens was. Waarschijnlijk is de verandering in het soort bos, het slechten van opgaand geboomte en de verdichting van de kruid- en struiklaag, mogelijk door stikstofdepositie, de oorzaak. In de winter zijn er geen Boompiepers in Nederland.

De voorjaartrek is van eind maart tot en met mei, met een piek rond half april en begin mei. Waarna ze na aankomst meteen volop gaan zingen.

Na het broedseizoen gaan de vogels alweer snel terug vanaf juli tot en met oktober, met de piek rond eind augustus en begin september. Veel volwassen vogels blijven echter nadat het broeden en voeren is beëindigd nog weken in het broedgebied. Ze sluiten zich dan nog niet aan bij vogels die er door hun gebied trekken. Dit langer verblijven dient vooral om vetreserves op te bouwen voor de lange trektocht naar het zuiden.

Ze trekken meest overdag, vaak in losse kleine groepjes. Boompiepers uit onze contreien trekken vrijwel uitsluitend via Spanje, Portugal, Malta en Italië over de Middellandse Zee naar Noord-Afrika (Mauritanië, Marokko, Algerije, Tunesië en Libië) om van daaruit door te vliegen. Ze overwinteren ten zuiden van de Sahara in Afrika.

Afgelopen najaar 2020 werd op de trektelpost van de Patersgronden/Groote Heide het overgrote deel van de 181 getelde Boompiepers van eind augustus tot en met begin september waargenomen (figuur 6).

Figuur 6. Doortrek van Boompiepers op de telpost Groote Heide in het najaar van 2020 (bron: trektellen.nl).

Van 2011 tot en met 2020 werden er op de post in het najaar totaal 596 geteld, gemiddeld 60 per jaar. Er is een tendens van toename in getelde Boompiepers. In vergelijking: Graspiepers werden er van 2011-2020 15.144 geteld, gemiddeld 1514 per jaar. Op de post worden zelden doortrekkende Boompiepers gezien nadat de Graspiepers beginnen met hun trek naar het zuiden. De piek van de najaarstrek van Graspiepers is dus duidelijk later dan die van Boompiepers. Graspiepers overwinteren namelijk rondom de Middellandse Zee en in Noord-Afrika. Ze trekken niet over de Sahara.

Het merendeel van de Boompiepers komt het jaar erna terug naar de geboortegrond maar zeker een derde deel ook niet. Zij gaan naar een ander broedgebied.

Broedtijd

Seksuele volwassenheid ontstaat aan het begin van het eerste levensjaar, waarschijnlijk op zijn vroegst na ongeveer 9 maanden, maar dat is zeker niet bij alle individuen het geval. Ze hebben meestal een monogaam seizoenhuwelijk. Meer dan 50% verbindt zich het jaar erop met een nieuwe partner. In het vroege voorjaar, bij slecht weer, verblijven de vogels meestal individueel, in paren of kleine groepen buiten hun territorium op gunstige voedselgebieden.

Figuur 7. Zingende Boompieper, met de kop schuin omhoog gericht (Maarten-Jan van den Braak)

Het vrouwtje is bij aankomst moeilijk waar te nemen omdat zij dan vrijwel continu verscholen op de grond verblijft.

Boompiepers vertonen typisch baltsgedrag op de grond. Het mannetje landt in de buurt van het vrouwtje en zingt zachtjes met dichte snavel. De kop houdt hij dan schuin omhoog (figuur 7).

Het nest wordt altijd op de grond gebouwd met een scherm naar boven gericht, dat wil zeggen onder een afdekking. Bijvoorbeeld onder graspollen, kleine struiken, varens, bramenstruweel, jonge boompjes of onder droog kreupelhout. Er is een duidelijke voorkeur voor gras boven heide. Boompiepers aan de rand van het bos bij heidevelden, broeden dus vrijwel zeker in het gras aan de rand van het bos en niet op de heide.

De lengte en breedte van een nest is ongeveer 10-11 cm de hoogte \pm 6 cm. De buitenkant wordt gemaakt van gras en andere stevige natuurlijke materialen. De binnenzijde bekleed met zachtere en kleinere soorten gras, zelden dierenharen. Het eerste nest wordt nooit hergebruikt. Een tweede nest wordt op 20-50 meter van het eerste nest in hetzelfde territorium gebouwd.

Het ♀ zoekt de nestplaats uit en bouwt het gehele nest terwijl het ♂ haar begeleidt maar van de nestplaats verdreven wordt als hij te dichtbij komt. Na 4-6 dagen is het nest klaar en het duurt dan nog 1-3 dagen voordat het 1^e ei gelegd wordt. Er worden in totaal, meestal 5, gladde ovale eieren gelegd. Zelden 4 of 6. Bij hoge uitzondering 7. De kleur en tekening zijn zo gevarieerd dat de eieren nauwelijks te karakteriseren zijn. Basiskleur grijs, blauw, violet, groen, roestbruin, bruin of roze. Meestal met stippen.

De eieren worden ongeveer 25 dagen na aankomst van de eerste ♂♂ gelegd. De gemiddelde temperatuur moet dan wel 2-5 dagen boven 10 °C zijn. Het broeden duurt ongeveer 14 dagen. De jongen uit het 1^e nest zijn dan ongeveer vanaf half juni zelfstandig. In onze regio vindt vaak een 2^e nestpoging plaats. Per paar per jaar worden ongeveer 3,6 jongen voortgebracht.

Twee om een territorium bakkeleide Boompiepers (Greet Theunissen)

Een deel van het niet lukken van een broedsel is te wijten aan koekoekseieren die bij Boompiepers in het nest gelegd worden, maar ook aan predatoren en parasieten.

Voedsel

Het voedsel bestaat vooral uit kleine insecten met overwegend zachte huid. Denk daarbij aan larven, volwassen vlinders, langpootmuggen, snipvliegen, muggen en sprinkhanen, maar ook kevers, wantsen, bladluizen, krekels, sluipwespen, mieren, kokerjuffers, spinnen en hooiwagens. Soms kleine slakken. Het beschikbare voer bepaalt hoofdzakelijk de samenstelling ervan. De insecten worden vooral op de grond gezocht in gebieden met korte of schaarse begroeiing, maar ook in bomen en minder vaak in hoger struikgewas. Boompiepers zijn erg handig bij het zoeken van insecten in bomen. Ze bewegen meestal geleidelijk van binnen naar buiten. Ze komen vaak tot aan de buitenste dunne takken. Als de prooi op deze manier wordt bereikt, probeert de vogel hem te vangen door te springen via een fladderende vlucht.

Vocht wordt meestal genuttigd via dauwdruppels, maar ook door de snavel in stilstaand water te dompelen en dan de kop met open snavel op te tillen.

Ze voeren hun jongen bijna uitsluitend met rupsen van de groene eikenmot en snuitkevers. Afhankelijk van de voedselvoorziening wordt het meeste voedsel in een klein gebied rondom het nest gezocht. Te dichtbij komende buren worden door beide partners gedurende de hele broedperiode uit hun territorium verdreven. In het veld zie je Boompiepers dan ook vaak andere soortgenoten achtervolgen.

Zingende Boompieper (Wil de Veer)

De Boompieper is dus overwegend een insecteneter, maar eet in de herfst ook vruchten, zoals vlier- en bosbes en zaden van berk, spar en den.

In onze omgeving kun je de soort aantreffen in gebieden met een met open of halfopen terrein met hoge zangpunten die een goed overzicht bieden. Denk daarbij aan de randen van bosgebieden, heidevelden en parken. Kijk en luister goed, het is zeker de moeite waard!

Dankwoord

Met dank aan Frank Neijts, Wil de Veer, Greet Theunissen, Toon ter Huurne, Tom Heijnen en Wim Deebe voor feedback, toevoegingen en/of foto's. ■

Literatuur

- Cofta, T. 2021. Flight Identification of European Passerines and Select Landbirds. Princeton University Press.
- Glutz von Blotzheim, U.N. & K.M. Bauer 1985. Handbuch der Vögel Mitteleuropas, Band 10/2. Aula-Verlag.
- Jiguet, F. & A. Audevard 2016. Alle vogels van Europa. KNNV Uitgeverij.
- Shirihai, H. & L. Svensson 2019. Handbook of Western Palearctic Birds, Volume 1. Helm Publishers.
- SOVON 2018. Vogelatlas van Nederland. Kosmos Uitgeverij.
- SOVON Vogelatlas website vogelatlas.nl/atlas/soorten/soort/10090.
- Svensson, L. 2016. ANWB Vogelgids van Europa.
- Vogelbescherming website vogelbescherming.nl/ontdek-vogels/kennis-over-vogels/vogelgids/vogel/boompieper.
- Vos, D. 2017. Veldgids Vogelzang. KNNV Uitgeverij.
- Vos, D. 2019. Veldgids Vogeltek. KNNV Uitgeverij.

Historisch overzicht van de Klapekster als broedvogel in de Kempen

Tom Heijnen

Uitgevlogen jonge Klapekster, 1957 (uit: Wittgen 1961)

Helaas is de Klapekster als broedvogel in ons land uitgestorven. Het laatste zekere broedgeval was in 1999 (Hustings et al. 2021) en we moeten daar dik twintig jaren vanaf halen om bij het laatste broedgeval in de Kempen uit te komen. Bij het doorpluizen van gegevens ten behoeve van een overzicht van zeldzame en voormalige broedvogels in de Kempen kwam ik interessant historisch materiaal tegen over de Klapekster als broedvogel. Zo is het aannemelijk dat er medio vorige eeuw tientallen Klapekster-territoria in de Kempen voorkwamen, veel meer dan tot dusverre werd aangenomen.

Methode

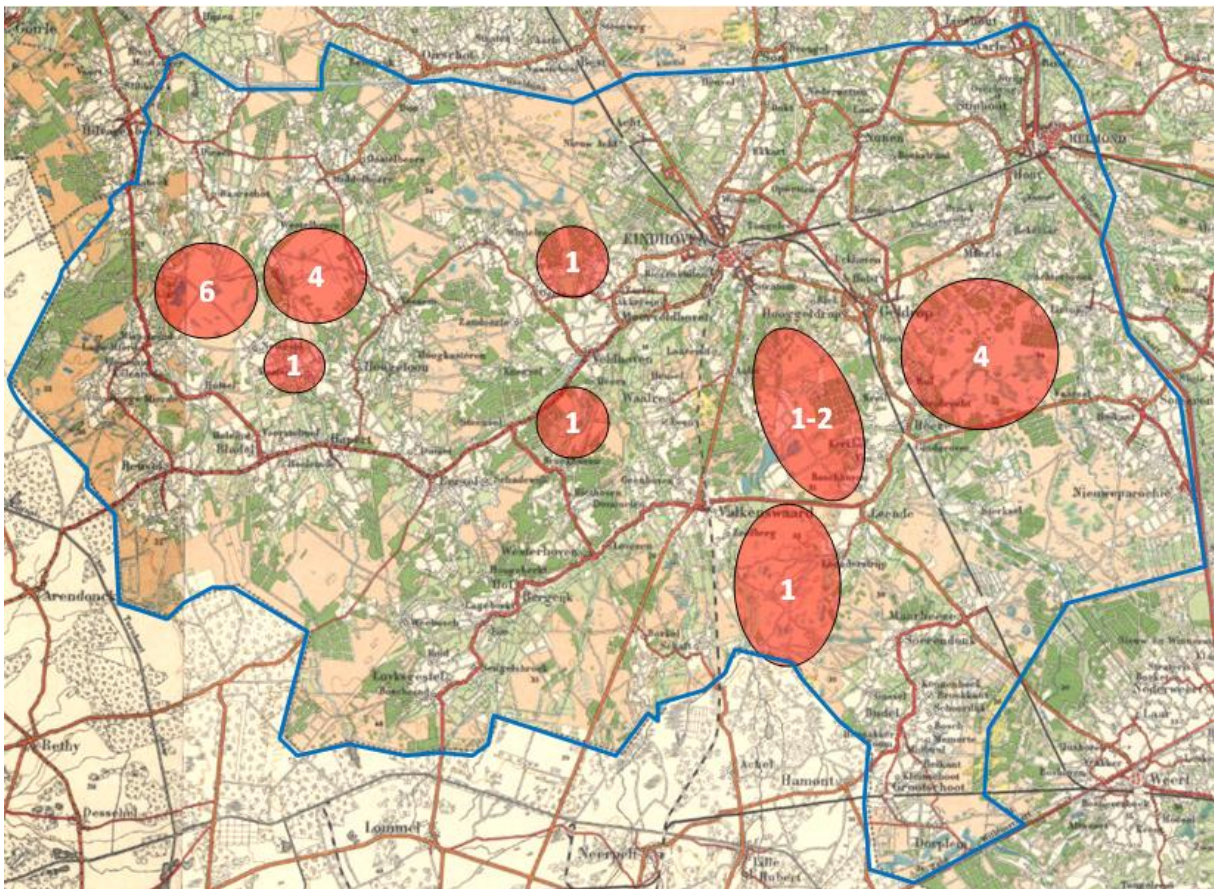
De gegevens die in dit artikeltje zijn gebruikt, zijn afkomstig uit artikelen van Braaksma (1954), Wittgen (1961), van Happen & van Kessel (2000), het digitale vogelarchief Ornis van de VWG, rapporten en artikelen met gebiedsinventarisaties en actuele digitale bestanden. In Ornis zitten onder meer oude gegevens van medewerkers van Staatsbosbeheer en het toenmalige Rijksinstituut voor Natuurbeheer, en een aantal basisgegevens van de Avifauna van Noord-Brabant. Tot de actuele digitale bestanden behoren waarneming.nl (met onder meer historische gegevens uit eiercollecties), de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF) en de Sovon atlasprojecten. Alle gebruikte Klapekstergegevens zijn in de bijlage vermeld.

Resultaten

Verspreiding en aantallen

In de eerste helft van de vorige eeuw werden in de Kempen regelmatig broedende Klapeksters vastgesteld (Haverschmidt 1942, Braaksma 1954, Wittgen 1961, van Erve et al. 1967) en Zuidoost-Brabant was in Nederland het Klapekstergebied bij uitstek (Wittgen 1961, Hustings et al. 2021). Er werden in die tijd heel wat nesten in de Kempen opgespoord.

De spaarzame gegevens over broedparen in de jaren '30 (figuur 1) weerspiegelen vermoedelijk eerder de woonplaatsen van vogelaars en eiverzamelaars uit die tijd dan dat het een getrouwe weergave is van de verspreiding en aantallen. De gebiedsmaxima uit die tijd komen opgeteld uit op 19-20 paren. Topgebieden waren de Mispelindse en Neterselse Heide met 6 paren, Landschotse Heide met 4 paren en Strabrechtse en Lieropse Heide eveneens met 4 paren.

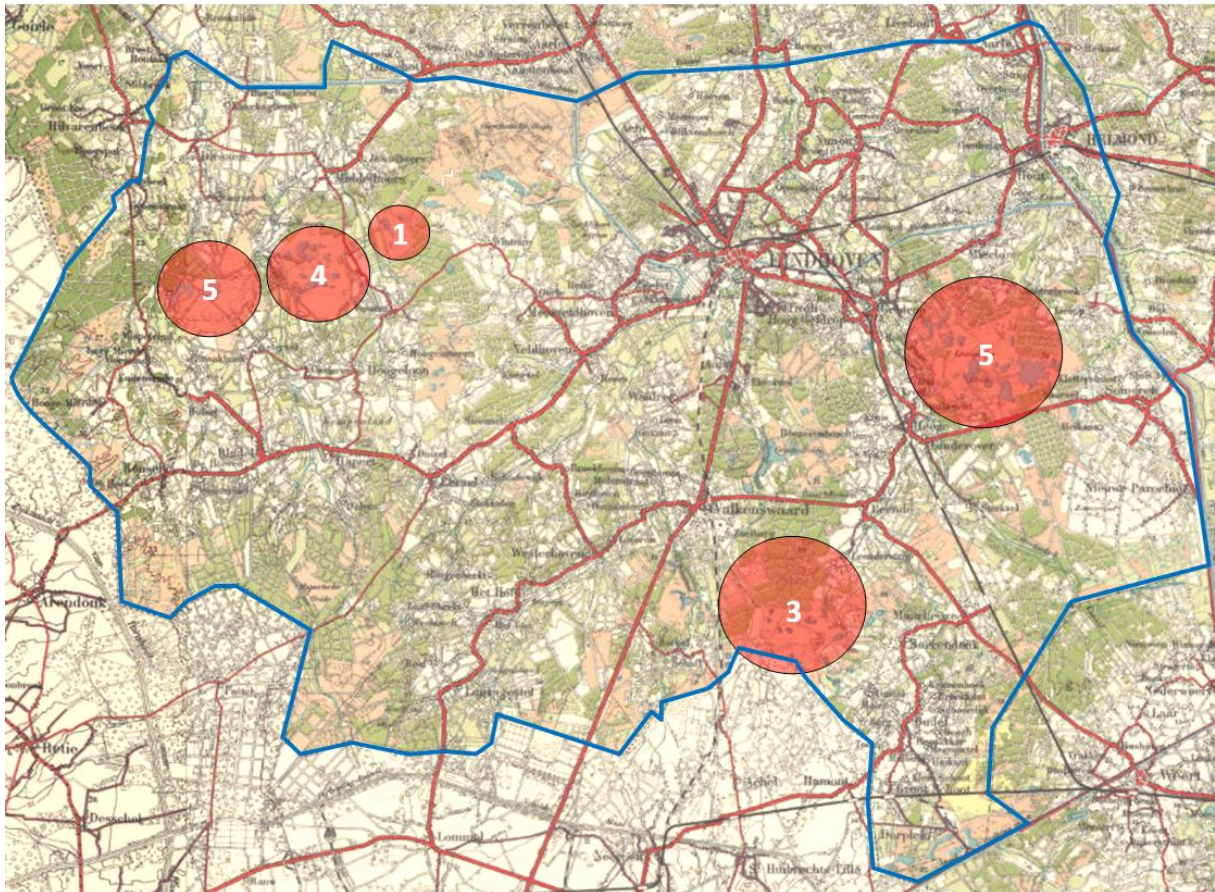

Figuur 1. Broedgebieden van de Klapekster in de periode 1930-1940, met vermelding van het maximum aantal paren in die periode. De topografische ondergrond is van ca 1930 (bron: topotijdreis.nl).

In de jaren '30 werden flinke delen van de heidevelden en stuifzanden met naaldbepanting 'vastgelegd'. Belangrijke impuls hiervoor waren de crisisjaren 1930-40 met grote werkeloosheid. Met werkverschaffingsprojecten, o.a. onder leiding van de Heidemij, werd werklozen een nuttige tijdsbesteding gegeven (nl.wikipedia.org/wiki/Werkverschaffing).

Ook na het vastleggen van heidevelden werden nog heel wat Klapeksters gevonden. In de periode 1951-1953 werden opgeteld 18 paren (overwegend zekere broedgevallen) vastgesteld (figuur 2). Topgebieden waren ook nu weer Mispelindse en Neterselse Heide met 5 paren, de Landschotse Heide met 4 paren en Strabrechtse en Lieropse Heide met 5 paren. Daarnaast werd één paar gevonden op de Buikheide en 3 paren op de Grootte Heide bij Soerendonk.

Op de topografische kaarten uit die tijd zijn nog talloze andere heidevelden te zien, waaronder flink wat kleine terreinen maar ook nog enkele uitgestrekte zoals de Oirschotse Heide, de Wellenseindse Heide, de Rijtsche Heide en De Moeren, de Witrijtse en Postelse Heide, de Bleekerheide en Plateaux, de Grootte Heide tussen Eindhoven en Leende, en de heide en stuifzanden van de Budeler Bergen, Loozerheide, Boshoverheide en Ringselvennen. Volgens Hustings et al. (2021) kwam de Klapekster tot 1940 op alle heideterreinen in de Kempen voor, maar een bronvermelding ontbreekt en ik vermoed dat het eerder een inschatting is dan gebaseerd op feiten.

Figuur 2. Broedgebieden van de Klapekster in de periode 1951-1953, met vermelding van het maximum aantal paren in die periode. De topografische ondergrond is van ca 1950 (bron: topotijdreis.nl).

De eens zo uitgestrekte heidevelden gingen in de jaren '50 en '60 van de vorige eeuw op de schop door eindeloze ontginningswerken waardoor veel heidegebieden verloren gingen of werden opgeknipt in 'stukjes'. De ontginning van de Landschotse Heide was in 1957 voltooid en die van de Mispelindse en Neterselse Heide in 1960. Daarna volgden ruilverkavelingen die gepaard gingen met grote ingrepen in het watersysteem, wat leidde tot de ontwatering (en dus verdroging) van de resterende heideterreinen. Vogelaars uit die tijd, zoals Braaksma (1954) en Wittgen (1961), vreesden al voor het verlies van Klapeksters.

Medio jaren '60 waren er nog hooguit enkele paren over: één op de Mispelindse en Neterselse Heide, één in de Reuselse Moeren, één op de Hasselsvennen en wellicht één op de Strabrechtse Heide. De achteruitgang op de Strabrechtse Heide wekte destijds verbazing omdat er ogenschijnlijk niet veel veranderd was in het gebied (van Erve et al. 1967).

Na 1966 werden broedgevallen steeds zeldzamer. Territoria werden bekend van de Reuselse Moeren in 1968 (geen details bekend); mogelijk op de Landschotse Heide in 1970 en 1974 (zomerwaarnemingen); bij de Hasselsvennen in 1967 (paar) en 1969 (broedgeval); op de Grootte Heide in 1970 (nest met jongen), 1971 (paar) en wellicht 1986 (baltsend ex op 19 mei); op de Cartierheide in 1977

(nestindicatie); op de Strabrechtse Heide in 1977 (uitgevlogen jongen), 1978 (paar met nest, niet succesvol, half augustus bedelende Koekoek bij adulte Klapekster!), en bij Budel-Dorplein (bij de AKZO-fabriek) in 1980 (paar) en 1981 (nest met jongen). Daarnaast waren er nog de nodige waarnemingen tussen de datumgrenzen (zie bijlage) echter zonder zekerheid van een territorium.

Broedhabitat

Braaksma (1954) concludeerde op basis van de beschikbare gegevens dat de Klapekster in Noord-Brabant alléén op heide met vliegdennen broedde en een voorkeur vertoonde voor heideterreinen van het vochtige type. Wittgen (1961) bevestigde dit en scherpte de beschrijving iets aan: "Het klapeksterbiotoop bestaat vnl. uit vochtige heide met verspreide opslag van berken en vliegdennen, terwijl menigmaal ook een groepje afgebrande of afgestorven boompjes in het territorium wordt opgenomen". De aanvullingen in dit artikel bevestigen dit beeld, al kunnen we uit de gegevens niet opmaken of er een voorkeur was voor vochtige of droge heide, en ook niet in welke mate er vliegdennen en berken aanwezig waren. Volgens Braaksma lag de achteruitgang van de soort, die toen al gaande was, aan het verdwijnen van die vochtige heidevelden met vliegdennen.

Nest van de Klapekster met vliegvlugge jongen, 1956. "Reeds drie zijn er bij onze nadering uit het nest gewipt" (uit: Wittgen 1961).

Discussie

Een blik op de topografische kaarten van de jaren '30, met hun eindeloze heidevelden en kleinschalige beekdalen, doen vermoeden dat Klapeksters in die tijd bijna overal in de Kempen voor konden komen. Dat die enkele vogelaars en verzamelaars 19-20 paren bij elkaar wisten te sprokkelen geeft aan hoeveel Klapeksters er in die tijd gezeten moeten hebben. Die vogelaars kwamen maar in een paar gebieden (althans daar duiden de weinige waarnemingen uit die tijd op), hadden zeer gebrekkige optiek, weinig soortenkennis, geen inventarisatiekennis en richtlijnen voor het tellen en interpreteren van territoria moesten nog worden bedacht. Archieven voor het verzamelen van waarnemingen bestonden nog niet dus wie weet hoeveel gegevens uit die tijd verloren zijn gegaan...

Ik heb geen goede informatie gevonden over hoe lastig het is om Klapeksters als broedvogel vast te stellen. Wittgen (1962) schreef hierover: "Wanneer men in een geschikt klapeksterterrein is en zich wil overtuigen van de aanwezigheid van deze prachtige vogel, dan dienen zorgvuldig alle toppen van berk en vliegdennen in het terrein te worden nagegaan. Is het rovertje aanwezig, dan zal men hem praktisch altijd op een dergelijke geëxponeerde uitkijkpost kunnen aantreffen". Dit roept een beeld op van 'best makkelijk te inventariseren', maar Bijlsma (1995) tekende aan dat "'s zomers veel werd gejaagd vanuit de bosrand of vanuit andersoortige dekking, soms zelfs in het bos. Hierdoor waren Klapeksters erg moeilijk op te sporen."

Braaksma (1954) concludeerde dat er begin jaren '50 nog minstens 15 paar Klapeksters in de provincie broedden, wellicht zelfs nog enkele paren meer maar hoogstwaarschijnlijk niet meer dan 20. Het gros hiervan zat in de Kempen, al waren er diverse andere gebieden waar mogelijk Klapeksters broedden, zoals de Astense Peel en de Kampinase Heide. De gegevens van de Kempen uit 1951-53 komen op basis van gebiedsmaxima nu uit op 18 paren. Hoeveel Klapeksterterritoria er

destijds daadwerkelijk zaten kunnen we niet inschatten, maar vanwege de weinige vogelaars, het grote aantal (weinig bezochte) heidevelden en perikelen bij het inventariseren kunnen dat er heel wat zijn. Ik denk dan aan enkele tientallen territoria. Of dat hout snijdt zullen we nooit te weten komen... ■

Klapekster op de Grootte Heide, 1 november 2014 (TH)

Literatuur

- Bijlsma, R.G. 1995. Voedsel van Klapeksters *Lanius excubitor* in het broedseizoen. Drentse Vogels 8: 85-96.
- Braaksma, S. 1954. Enige broedvogels in Noord-Brabant: Klauwier. Brabantia 3: 27-33.
- Erve, F.J.H. van et al. 1967. Avifauna van Noord-Brabant. Van Gorcum, Assen.
- Happen, P. van & J. van Kessel 2000. De Klapekster als broedvogel en wintergast in de Brabantse Kempen. Blauwe Klauwier 26(3): 3-7.
- Haverschmidt, F. 1942. Faunistisch overzicht van de Nederlandse broedvogels. E.J. Brill, Leiden.
- Hustings, F. et al. 2021. Verschenen of verdwenen, ruim een eeuw Nederlandse broedvogels in beweging. Kosmos Uitgevers & Sovon.
- Heijnen, T. 1981. Avifauna van de Grootte Heide. VWG De Kempen.
- Kessel, J.C.P. van & C. Tönissen 1973. Beheersplan De Landschotse Heide. VWG De Kempen.
- Peeters, L. 1986. Broedvogels van de Reuselse Moeren: resultaten van een langdurige inventarisatie. Roodborsttapuit 5(1): 25-38.
- Werkgroep Natuurbehoud en Milieubeheer (WNM) Stadsgewest Eindhoven 1972. Paarsbroek Strabrechtse Heide-E9. Werkgroep Natuurbehoud en Milieubeheer Stadsgewest Eindhoven.
- Wittgen, A.B. 1962. Achteruitgang van de Klapekster in Noord-Brabant. Levende Natuur 65: 28-33.

Bijlage: alle gegevens op een rijtje

Hieronder staan de bekende gegevens van (mogelijke) broedgevallen plus alle waarnemingen tussen de datumgrenzen (1 mei t/m 30 juni) t/m 2020. De gebieden zijn gegroepeerd tot clusters. Binnen een cluster staan de gebieden op alfabetische volgorde.

De Utrecht, Mispelendse en Neterselse Heide, Netersel, Lage Mierde

De Utrecht	1936, 1937 en 1939 broedvogel (Braaksma 1954, Wittgen 1961) 1946 1 paar (Braaksma 1954)
Mispel. & Neters. Heide	1930 1 en 1932 2 paar (van Happen & van Kessel 2000) 1935 6 paar (Wittgen 1961) 1936 en 1937 3 paar (van Happen & van Kessel 2000) 1939 3 paren (van Happen & van Kessel 2000) waaronder op 7 mei nest met 6 onbebroede eieren Mispelendse Heide en 1 paar Neterselse Heide op afgebrande heide grenzend aan weilanden van Netersel (Ornis) <1940 geschat op 6 paren: voor de oorlog naar schatting 3 paren Mispelendse Heide en 3 paren Neterselse Heide (Ornis) 1946 3 paar (van Happen & van Kessel 2000) 1951 2 paar (Braaksma 1954) 1952 2 paar (Ornis) 1951 5 paar (van Happen & van Kessel 2000) 1952 4 paar (van Happen & van Kessel 2000) 1953 4 paar (Wittgen 1961); Braaksma (1954) meldde 2 paar waaronder een broedgeval bij de Flaes 1954 broedgeval: 7 juni jongen in omgeving van nest bij de Flaes (Ornis) 1955 2-3 paar (Wittgen 1961) waaronder op 18 mei nest met eieren op de Neterselse Heide (Ornis, waarneming.nl); de ontginning van het gebied begint (Wittgen 1961) 1956 en 1957 geschat 2-3 paar (Ornis), volgens Wittgen (1962) 1-2 paar in 1957 1958 broedgeval: 26 juni 2 ex alarmerend Neterselse Heide (Limosa 33: 40) 1959 1 paar (Wittgen 1961) 1960 mogelijk 1 paar; ontginning voltooid (Wittgen 1961) 1961 31 mei en 1 juni 2 ex omgeving Goorven (Wittgen 1961, Ornis) 1962 broedgeval: 4 april baltsend paar, 13 t/m 25 april 2 ex en 24 april t/m 27 mei 1 ex tussen Goorven en Flaes (Ornis) 1963 broedgeval: 1 juni nest met 2 eieren en 3 jongen in vliegden, op 19 juni 3 jongen uitgevlogen (Ornis) 1964 broedgeval: 15 mei 1 paar, 23 mei nest met 6 eieren in 1,7 m hoge Grove Den, 11 juni paar bij nest met 2 jongen: 25 juni 2 jongen uitgevlogen, 1 ei spoorloos, 3 eieren niet uitgekomen (wel met vrijwel volgroeide embryo's), 13 juni 2 jongen geringd (Ornis) 1965 vermoedelijk 1 paar: 27 maart en 2 april 1 ex met takje in bek, 3 april 2 ex, 1 mei 1 ex (Ornis) 1966 broedgeval: 30 april nest in vliegden met 3 eieren, 8 mei met 6 eieren; 22 mei nest met 5 jongen en 1 ei, 30 mei 5 jongen geringd, begin juli rondvliegende jongen (Ornis)
Panneven	1959 en 1961 1 paar (van Happen & van Kessel 2000)
Lage Mierde	1939 broedgeval: 14 mei nest met eieren (waarneming.nl) 1961 zomerwaarnemingen van 1 paar (Wittgen 1961)

Groote Heide, Leende, Soerendonk

Groote Heide	1930 en 1932 1 paar (van Happen & van Kessel 2000) 1944 mogelijk meerdere paren: 23 april en 14 juli enkele ex (Braaksma 1954) 1951 broedgeval: 27 mei nest met 5 jongen op Grote Heide bij Soerendonk (Braaksma 1954) 1953 3 paar (van Happen & van Kessel 2000) 1961 1 broedgeval, wellicht 2 paar: 27 juni 1 paar met 3 pas vliegvlugge jongen; op drie vrij ver van elkaar gelegen plaatsen adulte vogels, wellicht dus tweede paar aanwezig (Heijnen 1981)
--------------	---

	1970 broedgeval: nest met 5 jongen bij Klotvennen, alle geringd en uitgevlogen, 28 juli 1 ex bij Kraanvennen (Heijnen 1981)
	1971 1 paar, vermoedelijk door brand verjaagd (Heijnen 1981)
	1986 op 19 mei 1 ex baltzend in stuifzandgebied (Ornis)
Hasselsvennen	1920 1 paar (van Happen & van Kessel 2000)
	1964 9 mei 1 ex (Ornis)
	1965 t/m 1967 1 paar (van Happen & van Kessel 2000); 3 juni 1965 1 ex (Ornis)
	1969 broedgeval (Limosa 45: 82)
Leende	1932 en latere jaren broedvogel (Haverschmidt 1942)
	1946 broedgeval: 19 mei nest met 5 jongen op heide bij Leende (Braaksma 1954)
Leenderheide	1930 1 paar (van Happen & van Kessel 2000)
	1945 broedgeval: 11 juni nest met 3 jongen bij Diep Meerven (Braaksma 1954)

Landschotse Heide, Buikheide, Hapert en Casteren

Achterste Heide	1939 broedgeval: 29 mei nest met 6 jongen Achterste Heide bij Netersel (waarneming.nl); volgens topkaart uit die periode lag dit gebied ten ZO van Netersel en ten W van Casteren
Buikheide	1952 1 paar aanwezig gedurende broedseizoen (Braaksma 1954)
Hapert	1939 zeer waarschijnlijk broedvogel (Haverschmidt 1942)
Hapert en Casteren	1944 broedvogel (Braaksma 1954)
	1951 t/m 1953 1 paar broedend (Braaksma 1954)
Landschotse Heide	1933 ca 4 paar (van Happen & van Kessel 2000)
	1935 4-5 paar (Wittgen 1961)
	tot 1951 ca 4 paren (Ornis)
	1951 2-3 paar (van Happen & van Kessel 2000)
	1952 2 paar (van Happen & van Kessel 2000); o.a. nest met eischaal (Braaksma 1954); de ontginning van de heide begint (Wittgen 1961)
	1953 4 paar (Wittgen 1961)
	1957 1 paar; ontginning voltooid (Wittgen 1961)
	1970 eind mei of begin juni 1 ex (van Kessel & Tönissen 1973)
	1973-77 in deze periode als 'waarschijnlijk broedend' gemeld in atlasblok 5141 en als 'zeker broedend' in atlasblok 5142 (atlasproject 1973-77); 5142 betreft vermoedelijk Landschotse Heide Heide; 5141 kan betrekking hebben op Landschotse Heide maar ook op Mispelendse en Neterselse Heide
	1974 in de zomer 2 ex (Ornis)

Malpie, Valkenswaard en omgeving

Malpie	1961 op 18 juni 1 ex (Ornis)
	1962 broedgeval: 10 juni paar met nest (waarneming.nl)
	1994 op 7 mei 1 ex in kwartblok omgeving Malpie (NDFP)
Valkenhorst	1920 1 paar (van Happen & van Kessel 2000)
Valkenswaard	1851 broedgeval: nest met eieren, verzameld (Braaksma 1954)
	1855 broedgeval: nest met 2 jongen; locatie bij benadering (waarneming.nl)
	1861 2 broedgevallen: 11 mei nest met 2 eieren en 18 mei nest met 7 eieren, verzameld (waarneming.nl)
	1930 1 paar (van Happen & van Kessel 2000)
	1931 broedvogel (Haverschmidt 1942)
	1946 broedgeval: 5 jongen uitgevlogen (Braaksma 1954)
	1951-53 3 broedparen, in 1951 5 jongen geringd (Braaksma 1954)

Strabrechtse Heide (incl. Lieropse Heide), Heeze, Lierop, Someren (meldingen van Heeze, Mierlo en Someren hebben vermoedelijk (grotendeels) betrekking op de Strabrechtse Heide)

Heeze	1948 broedgeval: 7 mei nest met 6 eieren (Braaksma 1954, waarneming.nl)
	1951 3 broedparen, waaronder 2 nesten met resp. 4 en 6 jongen (Braaksma 1954)
	1952 3 broedparen, waaronder op 24 mei 4 jongen waarvan 2 vliegvlug (Braaksma 1954)
	1953 3 broedparen (Braaksma 1954)
Mierlo	1951 2 broedgevallen: nesten resp. met 4 en 6 jongen (Braaksma 1954)

Someren	1952 en 1953 2 broedparen (Braaksma 1954)
Strabrechtse Heide	1939 zeer waarschijnlijk broedvogel (Haverschmidt 1942)
	1932 broedgeval: nest met jongen (Braaksma 1954)
	1935 4 paar (van Happen & van Kessel 2000)
	1936 1 paar (van Happen & van Kessel 2000)
	1942 2 paar (van Happen & van Kessel 2000)
	1944 t/m 1947 1 paar (van Happen & van Kessel 2000); 19 mei 1947 nest met 5 jongen (Braaksma 1954)
	1948 2 paar (van Happen & van Kessel 2000)
	1949 3 paar (van Happen & van Kessel 2000)
	1950 2 broedgevallen: 2 nesten beide met 4 eieren (Braaksma 1954)
	1951 5 broedparen, waaronder 3 nesten met resp. 5, 6 en 6 eieren, allen goed uitgekomen (Braaksma 1954)
	1952 4 broedsels, goed uitgekomen (Braaksma 1954)
	1955 broedgeval: 7 juni nest met 5 jongen, waarschijnlijk het enige nest op de heide (Ornis)
	1958 en 1959 1 paar (van Happen & van Kessel 2000)
	1963 mogelijk 1 paar: half mei 2 ex gedurende 2 weken aanwezig bij Mosven (Ornis)
	1965 mogelijk broedgeval: 3 augustus 1 juv. bij Kranenmeer (Ornis)
	1967-69 (ergens in deze periode) gemeld als overzomerend (WNM 1972)
	1974 mogelijk 1 paar: tot laat in voorjaar/begin zomer gezien bij Platvoetje (Ornis)
	1977 broedgeval: 27 juni 1 adult met 2 jongen langs Aardborstweg (Ornis)
	1978 1 paar bij Galgeberg: 8 april paar baltsend, 30 mei paar jagend; wel nest maar niet succesvol gebreed; op 15 augustus 1 adult met bedelend Koekoeksjong, wat wijst op een door een Koekoek geparasiteerd Klapeksternest (Ornis)
	1980 in juni 1 ex in atlasblok 5157 (Atlasproject 1979-83), betreft vermoedelijk Strabrechtse Heide
	1982 in mei 1 ex in atlasblok 5157 (Atlasproject 1979-83), betreft vermoedelijk Strabrechtse Heide
	1983 in mei en juni 1 ex in atlasblok 5157 (Atlasproject 1979-83), betreft vermoedelijk Strabrechtse Heide
	1996 op 4 juni 1 ex bij Kranenmeer (Ornis)
	2013 op 20 mei 1 ex bij Rederijk (waarneming.nl)
Overig gebieden:	
Aalst	1856 broedvogel: eieren verzameld (Braaksma 1954)
	1930 broedvogel tussen Aalst en Leende (Haverschmidt 1942)
Budel-Dorplein	1979 mogelijk 1 paar: mei en juni 1 ex in atlasblok 5737 (Atlasproject 1979-83)
	1980 1 paar: mei-juni en juli regelmatig 2 ex bij AKZO-fabriek (Ornis, Atlasproject 1979-83)
	1981 broedgeval: nest met jongen bij AKZO-fabriek (Ornis)
	1982 in juni 2 ex gemeld in atlasblok 5746 (Atlasproject 1979-83)
	2017 op 4 mei 1 ex Loozerheide (waarneming.nl)
Cartierheide	1963 31 mei 1 ex (Ornis)
	1977 1 paar: april en begin mei 2 ex aanwezig, dikwijls bijeen, in april 1 ex met strootje in snavel (indicatie voor nestbouw), 30 mei 1 ex (Ornis)
	1979 in juni 1 ex gemeld in atlasblok 5712 (Atlasproject 1979-83), betreft wellicht Cartierheide
Heerser Heide	1935 1 paar (van Happen & van Kessel 2000) (gebied ligt bij Veldhoven)
Pielis Heide	1900 1 paar (van Happen & van Kessel 2000)
Reuselse Moeren	1961 14 juni 1 ex (Ornis)
	1965 en 1966 1 paar (van Happen & van Kessel 2000)
	1968 1 paar (Peeters 1986)
	1977 diverse zomerwaarnemingen, o.a. in juni, wellicht afkomstig van broedvogels in België (Ronde Put, Wateringen) (Ornis)
	1981 in mei 1 ex gemeld in atlasblok 5628 (Atlasproject 1979-83), betreft vermoedelijk de Reuselse Moeren
Zeelster Heide	1930 1-2 paar (van Happen & van Kessel 2000)

Twiet: Winterwatervogels in de Kempen

Robbert van Hiele

Kleine Zwanen op het Soerendonks Goor, 27 november 2020 (TH)

In de winter ga ik altijd graag naar de Biesbosch. De eenden zijn mooi op kleur, er zijn er genoeg en soms zit er wel eens een bijzonder eendje tussen. Vorig jaar nog een glimp van een Grote Zee-eend, een vrouwtje Zwarte Zee-eend en een vrouwtje Topper tussen honderden Kuifeenden. Maar goed, waar te gaan in de Kempen.

Sommige bossen zijn altijd leuk maar de kans op verrassingen is niet zo groot. Die zijn vaak langs de kust te vinden. Wel groepen Sijsjes of Koperwieken, heel misschien ergens wat Kleine Barmsijzen maar veel bosvogels hier zijn standvogels en die kun je ook in andere seizoenen wel vinden. De heide hoef je niet op te gaan. Naast die eenzame Klapekster en wat opfladderende Graspiepers heerst er vaak een oorverdovende stilte.

Daarom dacht ik, waar water is, is vaak wel iets te beleven. Ik pak de drie beste watervogelgebieden in de buurt en ga alle watervogels tellen die er zitten. Het Beleven vind ik te ver naar de andere kant, zei de wetenschapper in mij, dus die telt niet. Ik neem de soorten die tijdens de algemene watertelling van midden januari ook geteld worden en stop het in een tabelletje. Geen overvliegende vogels, roepjes tellen wel mee. Als er niets achter de getallen staat betekent dat, dat het aantal mannetjes en vrouwtjes gelijk is. Ik heb naast mijn verrekijker nog een telescoop meegenomen want de andere kant van de waterplekken is vaak behoorlijk ver weg.

Plek 1: de visvijvers van Valkenswaard vanaf de overzichtstoren

9 december 2021, 9.00 uur - 10.30 uur

Temperatuur: 1 graad Celsius, weinig wind

Uitzicht vanaf de observatietoren, 5 april 2020 (TH)

Aalscholver	3	Pijlstaart	2 ♂
Blauwe Reiger	2	Slobeend	3: 2 ♂ + 1 ♀
Grauwe Gans	117	Smient	8 waarvan 1 ♂
Grote Canadese Gans	14	Tafeleend	6
Grote Zilverreiger	4	Waterral	2 roepend
Kleine Zwaan	2	Wilde Eend	32
Krakeend	18	Wintertaling	16
Kuifeend	8 waarvan 1 ♂	Witgat	1
Meerkoet	4		

Ik ben aangenaam verrast door het aantal verschillende soorten eenden. Slobeend, Pijlstaart, Smient en Tafeleend zijn volgens de Vogelatlas geen gewone wintersoorten voor het oosten van Brabant. Ze zitten op specifieke plekken zoals dus hier. Leuk die 2 Kleine Zwanen en natuurlijk de 2 roepende Waterrallen. Alles bij elkaar een prima plek om van vrij dichtbij wat eendensoorten (mannetjes en vrouwtjes) te gaan zien of oefenen en wat andere leuke extra's mee te pikken. De toplek van vandaag!

Plek 2: Soerendonks Goor

9 december 2021, 11.00 uur - 12.30 uur

Temperatuur: 3 graden Celsius, weinig wind

Waterpieper bij het Soerendonks Goor, 2 november 2020 (TH)

Aalscholver	5	Kuifeend	6
Blauwe Reiger	1	Nijlgans	1
Fuut	1	Smient	6
Grauwe Gans	170	Tafeleend	8
Grote Canadese Gans	10	Waterpieper	1
Grote Zilverreiger	2	Wilde eend	78 waarvan 48 ♂
Krakeend	16	Wintertaling	2

De nieuwe observatiehut, 23 oktober 2021 (TH)

Een fraaie plek om te zijn. Altijd kans op Havik, mooi zicht op de lucht voor overvliegers. Helaas geen Toendrarietganzen of Zwanensoorten. Misschien op een ander moment van de dag. Wel fijn, die Waterpieper, zeker met de telescoop. En een Fuut en een eenzame exoot, de Nijlgans. Een dikke voldoende.

Plek 3: Beuven

9 december 2021, 13.30 uur - 15.00 uur

Temperatuur: 5 graden Celsius, weinig wind

Beuven, 6 januari 2018. Op het eilandje zijn Aalscholvernesten uit de zomer van 2017 te zien (TH)

Grauwe Gans	8	Grote Zilverreiger	2
-------------	---	--------------------	---

Wat een teleurstelling. Ooit zag ik hier Grote Zaagbekken, Brilduikers. Nu nog geen eend! Van welke soort dan ook. Een Meerkoet, een Fuut, zo hoog zijn mijn eisen hier ook weer niet. Waarvoor hebben we dit gebied eigenlijk nog? Zou het met het droogvallen van een paar jaar geleden te maken hebben na al die droogte. Er schijnen ook geen Lepelaars meer te broeden en de Aalscholwers zijn er afgelopen jaar ook mee gestopt. We fietsten er heen vanaf de andere kant en hebben een Zwarte Kraai, een Torenvalk, 2 Graspiepers en wat Rietgorzen gezien en gehoord in anderhalf uur tijd. Heel treurig allemaal behalve als je een Zen-momentje wilt hebben. Meer dan een 1 voor deze schitterende Natura-2000-plek kan ik hier niet voor geven. Zou die Roerdomp hier echt nog zitten op deze eenzame plek?

In februari 2022 ga ik nog een keer in dezelfde volgorde naar deze 3 plekken. Zou ik hetzelfde zien of verandert er wat door de winter heen. Zit er dan misschien wel een eend op het Beuven. Zijn de Kleine Zwanen er nog op de Visvijvers en de Waterpieper op het Soerendonks Goor. Spannend, wordt vervolgd! ■

Interpreteren van geluiden bij broedvogel-inventarisaties

Tom Heijnen

Gaai bij de Visvijvers Bergeijk, 31 mei 2015 (TH)

Vorig jaar hebben we bij het inventariseren van de broedvogels op de westelijke Visvijvers Valkenswaard extra aandacht besteed aan het interpreteren van de geluiden. Vogels die een makkelijk herkenbare zang hebben geven geen problemen en worden met broedcode 2 ingetekend. Maar hoe zit het met soorten die niet zo'n makkelijk te duiden deuntje hebben? Wat betekenen de diverse roepjes? Zingen alleen de mannetjes? En hoe zit dat bij de diverse roepjes?

Belang van een goede interpretatie

Juiste interpretatie van de vogelgeluiden en toekennen van de correcte broedcode is van groot belang bij het clusteren van de gegevens. Onjuiste broedcodes leiden tot onjuiste territoriumstippen en aantallen. Ervaren vogelaars kunnen bij een handmatige clustering nog correcties uitvoeren op basis van hun kennis en ervaring, maar bij automatische clustering met het programma Autocluster is dat niet mogelijk. Correcte uitvoer staat of valt bij een correcte invoer.

De resultaten van ons speurwerk naar de voetangels en klemmen van vogelgeluiden delen we in dit artikelje met andere vogelaars. De soortenlijst is beperkt tot die vogelsoorten die op de Visvijvers Valkenswaard voor (kunnen) komen, exclusief de zeldzame soorten zoals Klein Waterhoen.

Interpretatie van vogelgeluiden

In de middelste kolom van de tabel hieronder staan de geluiden die met broedcode 2 of hoger genoteerd worden en in de rechter kolom de geluiden die met broedcode 1 worden opgetekend. De betekenis van de genoemde broedcodes is als volgt:

- code 1 Waarneming van een volwassen individu in mogelijk broedbiotoop, zonder aanwijzing omtrent broeden
- code 2 Waarneming van zingend of baltsend individu in geschikt broedbiotoop
- code 6 Bezoek van vogel aan een waarschijnlijke nestplaats
- code 7 Angstkreten of ander gedrag (almeren) dat wijst op aanwezigheid van een nest of jongen
- code 16 Nest met jongen gezien, of jongen in het nest gehoord

Er zijn diverse soorten waarbij niet alleen het mannetje maar ook het vrouwtje territorium-indicerende geluiden maakt. Het is dan belangrijk om in Avimap binnen de fusieafstand van de soort geen dubbele registraties te doen omdat Autocluster er anders twee territoria van maakt. Ofwel: als beide geslachten binnen de fusieafstand worden gehoord, dan moet er maar één genoteerd worden.

	Geluiden noteren met code 2 of hoger (indien hoger dan is code vermeld)	Geluiden noteren met code 1
Appelvink	Zang, een herhaald en afwisselend 'ptik' en 'siec' (man).	Roepende vogel 'ptik' (man en vrouw). Contactroep 'siec' (man en vrouw).
Boomklever	Fluitend 'siuuu siuuu' (man). Rollende triller (man). Hoog, zacht 'sie-sie-sie' (man en vrouw), is soort bedelroep.	
Boomkruiper	Zang, riedeltje van 2-3 sec, 'tie-tie-tiedelittiedie' (man). Pre-zang, 'tuu-twie-twie' (laatste 2 tonen hoger), vaak langdurig in vroege ochtend (man en vrouw?).	Roep 'tie-tie' (man en vrouw).
Buizerd	Achter elkaar roepend in/boven beperkt gebied (man en vrouw). Let op imitaties door Gaai!	Enkele 'miauw' roep (man en vrouw).
Dodaars	Hoge triller 'bi-bi-bi-bi' (man en vrouw, vaak in duet).	
Gaai	Zang is mengeling van allerlei fluit- en keelgeluiden en zelden te horen.	Luide schorre roep en imitaties van Buizerd (man en vrouw). Let op: soms roepend in kleine groepjes (groepsbalts), deze niet intekenen.
Geelgors	Druk roepend (man en vrouw) → code 2 Heel hoog slepend piepje (man en vrouw) → code 7	
Goudvink	Zang, is heel zacht en alleen van dichtbij te horen.	Roepende vogel (man en vrouw).

	Geluiden noteren met code 2 of hoger (indien hoger dan is code vermeld)	Geluiden noteren met code 1
Grauwe Vliegenvanger	Zang, een onopvallend 'zip...zip...zrrrie-zrrrie' (man). Dubbele roep 'tsie-tek' (man en vrouw).	Roep, een onopvallend 'pssrip' (man en vrouw).
Groene Specht	Bekende lach 'klu-klu-klu' (man; soms vrouw maar die heeft zachter 'kuu-kuu-kuu'). Vaak in duet als ze dicht bij elkaar zitten. Vrouwtje dan soms een keffend zacht 'kwek-kwek-kwek' als antwoord. Roffelt zelden!	Ratelende vluchtroep 'kjuk...kjuk-kjuk-kjuk' (man en vrouw).
Grote Bonte Specht	Druk roepen en achter elkaar aan vliegen (man en vrouw), vaak een conflict met buurspechten. Losse maar regelmatige 'kiek' vanaf een hoge boomtop heeft waarschijnlijk ook een territoriale functie. Roffel (man en vrouw; vrouw zachter dan man, vaak in duet). Schelle bedelgeluiden van jongen uit nestholte → code 16.	Enkelvoudige roep, evt. een paar keer herhaald (man en vrouw).
Grote Gele Kwikstaart	Zang bestaat uit serie langgerekte tonen 'tsie-sie-sie' en Witte Kwikachtige roepjes, soms snel en soms langzaam van tempo.	Roep 'dzidit', vaak bij opvliegen en (tijdens de trek) bij overvliegen (man en vrouw).
Havik & Sperwer	Luid kekkeren (man en vrouw). Let op imitaties door Gaai!	
Houtsnip	Zacht knorren afgewisseld met hoog piepen 'pietiek' (man).	
IJsvogel	Balts- en patrouilleroep 'tie tietie tietie tietie' (man en vrouw). Alarmroep 'krietrietriet' (man en vrouw) → code 7	Hoog en langgerekte 'tsie' (man en vrouw).
Kleine Bonte Specht	Roep 'ki-ki-ki' (man en vrouw). Roffel (man en vrouw). Oppassen met uitgevlogen jongen, die 'kieken' meteen na het uitvliegen net als de ouden, maar dan met een verlangzamend einde 'ki-ki-ki ki ki'	
Koekoek	Het bekende 'koekoek', soms overgaand in schor 'haghaghag' (man).	Rollende 'bubbling-call', lijkt op Regenwulp (vrouw).

	Geluiden noteren met code 2 of hoger (indien hoger dan is code vermeld)	Geluiden noteren met code 1
Kuifmees	Zang bestaat uit serie roepjes met tussengeluidjes 'sisisisi-gurr-si-gurr-si-gur' (man en vrouw).	Roepende vogels 'pürr-pürr' (man en vrouw).
Matkop	Fluiter-achtig melancholiek zacht 'tjiuuh-tjiuuh-tjiuuh' (man).	Nasaal 'tsji-tji-pèèh-pèèh' (man en vrouw).
Meerkoet		Diverse geluiden 'psi', 'pit' (voornamelijk man).
Middelste Bonte Specht	<u>Gaaïen</u> : nasaal 'wééh..wééh' en luguber echoënd 'kwièèh kwièèh kwièèh' (man en vrouw). <u>Bieken</u> : herhaalde ('heftige') serie 'biek-biek-biek' roepjes (man en vrouw). Roffelt zelden; roffel is zacht en 'flodderig'	<u>Bieken</u> : 'biek-biek-biek' roepjes (man en vrouw).
Staartmees	Zang is gevarieerde aaneenschakeling van roepjes, maar lastig te onderscheiden van druk roepen. Code 2 daarom niet gebruiken.	Gewone 'prrp-prrp' roep (man en vrouw).
Waterhoen	Diverse roepjes waaronder het hele jaar te horen korte 'kuurruk' (man en vrouw).	
Waterral	<u>Gillende big</u> , <i>overgaand</i> in knorren of brommen (man). <u>Triller</u> : vibrerend kort geluid, soms volgend op slag; in dat geval een in toonhoogte afnemend 'tieck-tieck-tieck-tjierr' (man).	<u>Gillende big</u> , <i>zonder</i> overgang naar knorren of brommen (man en vrouw). <u>Slag</u> : metaalachtig 'tieck-tieck-tieck', soms versnellend (man).
Watersnip	<u>Mekkeren (blaten)</u> : met trillende staartpennen (vooral man). <u>Kloktikken</u> : 'tjieke-tjieke-tjieke' (man en vrouw; vrouw zachter en vnl. in begin van seizoen).	Schorre vluchtroep 'krèètsj' (man en vrouw), vooral bij op/wegvliegen.
Wielewaal	Zang 'dudeljo' (man en vrouw, vaak in duet). Soms Kleine Karekiet-achtige subsong. Roep 'gieg-gieg-gieg' (man en vrouw?); doet denken aan Middelste Bonte Specht of Torenvalk.	Schorre roep 'chi-rèk' en kattengejank (man en vrouw).
Zwarte Kraai	Roepende 'krassende' vogel of paar in boomtop of ander hoog punt, nek en kop vooruit strekkend (man en vrouw). Soms ook (of alleen) met kort staart- en vleugelspreiden.	Roepende vogel op de grond of in vlucht (man en vrouw).

	Geluiden noteren met code 2 of hoger (indien hoger dan is code vermeld)	Geluiden noteren met code 1
Zwarte Mees	Zang een op en neer gaand 'tsjie-tju-tsjie-tju-tsjie-tju', kent diverse varianten (man en vrouw; vrouw zingt zachter dan man). Wisselt vaak snel van zangpost en zangtype, dan lijkt het of er 2 zitten!	Roep ietwat langgerekt 'tjieee'. Soms af en toe korter 'sie' of 'si-si-si' (man en vrouw).
Zwarte Specht	<u>Lach</u> : monotoon luid 'kwie-kwie-kwie' (man en vrouw). <u>Roffel</u> (man en vrouw; vrouw korter en zachter dan man). <u>Kauwachtige</u> zachte roep 'kjaw' vermoedelijk vooral begroetingsroep tussen partners, doorgaans bij nest (man en vrouw) → code 6.	<u>Regenroep</u> : langgerekt 'kلياah' (man en vrouw). <u>Vluchtroep</u> krakend 'kru-kru-kru' (man en vrouw).

Dankwoord

Dank aan de inventarisatieploeg van de visvijvers voor hun opmerkingen en aanvullingen. Speciaal dank aan geluidenkenner Ruud van Dongen die uitgebreid reageerde op een eerdere versie van de tabel en het voorzag van talrijke aanvullingen. ■

Matkoppen op de Visvijvers Vallkenswaard, 2 maart 2021 (TH); riep 'tjiuh- tjiuh- tjiuh', dus code 2.

Literatuur

- Brinkhof, H. 2015. Paarvorming bij Zwarte Spechten. Vogeljaar 63: 80-89.
- Bult, H. 2018. Afname van de Zwarte Specht op de Brabantse Wal - realiteit of karteringseffect. Limosa 91: 145-156.
- Kroon, G.H.J. de 2001. Inventarisatieperikelen Waterral. Sovon-Nieuws 14(2): 18-19.
- Provincie Noord-Brabant 2009. Soortspecifieke Informatie Vogels. Provincie Noord-Brabant.
- Sovon 2021. Soortinformatie. Website Sovon (sovon.nl/nl/soort), geraadpleegd in maart/april 2021.
- Vogelbescherming 2021. Vogelgids. Website Vogelbescherming (vogelbescherming.nl/ontdek-vogels/kennis-over-vogels/vogelgids), geraadpleegd in maart 2021.

Resultaten van de nestkasten op Koningshof in 2021

Jan Wouters

Jonge Bosuil in nestkast op de grond, Koningshof, eind februari 2020 (fotograaf onbekend)

Onverwachts begon het broedseizoen nog wat vroeger dan andere jaren. Op 27 februari kreeg ik een berichtje van Mark Sloendregt dat er een nestkast naar beneden was gevallen met een jonge bosuil er in. Hij had het gehoord van iemand die er langs was gewandeld. Die had ook al actie ondernomen en de loeizware kast op een stellage gezet tegen de nestboom. Een blikje kattenvoer erbij in de kast maakte het helemaal af. Toen we ter plaatse kwamen zat er een jonge bosuil in de kast van ongeveer drie weken oud. Hij leek niets te mankeren, daarom heb ik de uil gewoon geringd. De kast konden we zo niet ophangen, die was te zwaar. Maar omdat die van de grond af stond leek het me wel waarschijnlijk dat de oude uilen zouden komen voeren. Het blikje kattenvoer heeft Mark meegenomen. En inderdaad, bij de schoonmaakronde op 14 maart was de kast leeg en leek het jong uitgevlogen.

In 2021 hebben we de nestkasten op Koningshof weer drie keer gecontroleerd in het broedseizoen: op 24 april, 15 mei en 5 juni. In de tabel zijn de resultaten samengevat.

De **Holenduif** gebruikt de voor hem aanwezige kasten allemaal, behalve als er een bosuil in zit. Dat resulteert in jaarlijks 3 of 4 broedsels. Zo ook in dit jaar.

De **Bosuil** had maar één broedsel in tegenstelling tot de drie voorgaande jaren toen er telkens twee broedgevallen waren. Wel was het een uitzonderlijk vroeg broedsel. Het zou onopgemerkt zijn gebleven als de nestkast was blijven hangen. Als we de kasten schoonmaken rond 1 maart is de kans om zo'n vroeg broedsel vast te stellen een stukje groter dan wanneer we pas half maart beginnen.

De **Roodborst** hebben we nog maar drie keer eerder in de kasten kunnen begroeten. In 1988, 2010 en 2011 telkens met één broedsel. En dan nu met twee broedsels, wat toch uitzonderlijk is voor een soort die niet vaak in mezenkasten broedt.

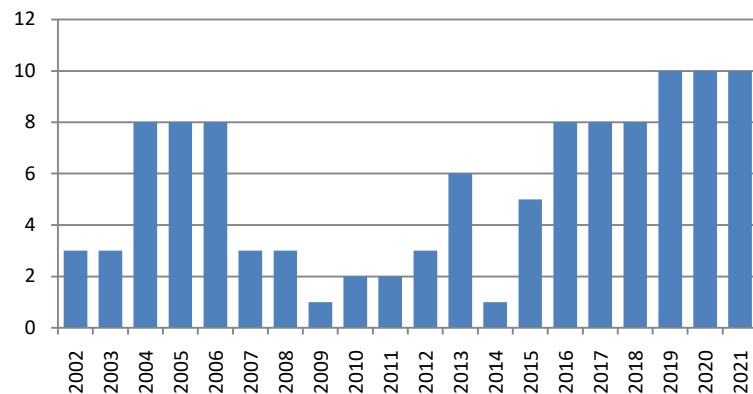
Tabel 1. Aantal broedsels in de nestkasten op Koningshof in 2021.

	Eerste broedsel	Tweede broedsel	Totaal aantal
Holenduif	3	0	3
Bosuil	1	0	1
Roodborst	1	1	2
Bonte Vliegenvanger	10	0	10
Pimpelmees	23	6	29
Koolmees	54	16	70
Boomklever	8	0	8
Spreeuw	1	1	2
Totaal aantal	101	24	125

De **Bonte Vliegenvanger** is nu voor het derde jaar op een rij aanwezig met tien nesten. Daarvoor waren er drie jaren met acht broedsels. Het is dus een vaste waarde aan het worden op Koningshof, hoewel er in de jaren daarvoor minder broedsels waren met jaarlijks wisselende aantallen. Zie onderstaande figuur. Omdat we slechts drie

keer controleren in het broedseizoen is het moeilijk om veel broedbiologische gegevens te verzamelen. Dus wanneer het eerste

ei wordt gelegd en hoeveel eieren weten we lang niet altijd. Ook het broedsucces is niet bekend. Wel kan dit jaar het aantal jongen worden gemeld omdat bij de derde ronde de meeste vliegenvangers jongen hadden. Zo komen we bij de succesvolle broedsels (negen stuks) op 5,9 jongen per nest.

Figuur 1. Aantal broedsels per jaar van de Bonte Vliegenvanger in de periode 2002-2021.

De **Pimpelmees** lijkt te profiteren van de toevoeging van ruim dertig nieuwe kasten vorig jaar. Lag het aantal eerste broedsels in de jaren daarvoor vrijwel altijd onder de twintig, nu ligt het al twee jaar erboven. Dit jaar waren er ook nog zes tweede broedsels. Daarmee komt het totaal op 29 broedgevallen, dat is een record voor Koningshof.

De **Koolmees** profiteert ook maar komt net niet aan een recordaantal broedsels. Het aantal ligt hoog maar het lijkt toch niet afwijkend van de normale variaties tussen de jaren.

De **Boomklever** heeft zich weer hersteld van de inzinking van vorig jaar toen er maar 5 broedsels waren. Het aantal van 8 broedsels is de laatste jaren normaal op Koningshof.

De **Spreeuw** is de laatste jaren weer als broedvogel aanwezig sinds we enkele voor spreeuwen geschikte kasten hebben opgehangen. Maar het aantal eerste broedsels is teruggelopen van vier naar nu nog maar één. Het tweede broedsel van dit jaar zorgt dat de achteruitgang iets minder snel gaat.

De aangelegde Grenscorridor N69 door het westelijke bos was nog niet in gebruik gedurende het broedseizoen. Er reed nog geen verkeer over dus behalve het verdwijnen van nestgelegenheid was er nog niet veel hinder voor de vogels. Dat zal komend seizoen anders zijn nu de weg open is. We wachten af. ■

Twiet: Splash...

Pieter Wouters

Man Geelgors, Dal van de Drentsche Aa, 12 augustus 2021 (Pieter Wouters)

De aanleiding voor deze twiet ligt bij een korte vakantie deze zomer in Drenthe. Op een verlaten ruilverkavelingsweg vond ik een doodgereden geelgors. Dan vraag ik me meteen af: 'Hoe is het toch mogelijk dat op een weg waar 'niemand' komt toch een verkeers-slachtoffer valt?'

Een paar jaar geleden stond er in het blad National Geographic een bijdrage over het Amazonegebied in Brazilië. Hierin werd vastgesteld dat de invloed van een nieuwe weg, aangelegd door ongerept bos, tot op 50 km (!) van deze weg merkbaar is. Het is voor gelukszoekers en stropers een makkie geworden om het bos binnen te komen. Maar ook hier werd al gesproken over het dood rijden van dieren. Dit geeft prachtig weer hoeveel invloed een weg heeft op zijn omgeving.

In Nederland, met zijn dicht netwerk aan wegen, is die invloed nog veel groter. Wij vogelaars kennen allemaal de problematiek van de doodgereden Kerkuilen langs de snelwegen. Omdat de soort een grote schare volgers heeft wordt er actie ondernomen en pleit men ervoor om de berm minder aantrekkelijk te maken als jachtgebied, km-paaltjes te voorzien van een rol om zo te voorkomen dat ze die gebruiken als uitkijkpost, etc. Een jagende Kerkuil langs een drukke weg moet ook oppassen voor langsrazende vrachtwagens. De luchtstromen die dan worden veroorzaakt kunnen een Kerkuil fataal worden.

Kerkuil op de A67, 3 april 2020 (Pieter Wouters)

Maar niet alleen Kerkuilen moeten hier voor oppassen. Eigenlijk is het hier voor alle muisetende vogels gevaarlijk. Zelf vond ik in 2018 zeven dode Bosuilen langs de A 67 tussen Postel en knooppunt De Hogt. Dit is natuurlijk maar het bekende topje. Zo vaak rijd ik hier niet en dode dieren worden op een snelweg al heel snel een vlek (let daar maar eens op), waarna ze even snel helemaal verdwijnen van het asfalt.

Nu heb ik het gehad over dieren die nog iets hebben bij te zetten, maar er zijn er ook heel veel verkeersslachtoffers die meteen 'oplossen'. Denk dan aan kleine zoogdieren en insecten.

Door fiets overreden Gladde slang op de Cartierheide, 10 september 2017 (Pieter Wouters)

Wie nu denkt 'dat speelt alleen op drukke snelwegen en provinciale wegen' heeft het helemaal mis. Een triest voorbeeld zijn de fietspaden rond de Cartierheide. Let wel, er komen hier geen auto's, er wordt alleen gefietst. Wel heel veel gefietst. En als het aan de diverse gemeenten ligt wordt dit alleen maar meer. Op deze fietspaden sneuvelen elk jaar jonge gladde slangen. De laatste drie jaar ging het om maar liefst 110 getelde exemplaren en ook hier zullen dit er in werkelijkheid meer zijn. Dat houdt in dat door de jaren heen al honderden exemplaren aan de populatie zijn onttrokken. Tijdens de monitoring van deze fietspaden vind je nog veel meer dode beesten: muizen, amfibieën zoals kikkers, padden en salamanders, grote nachtvlinders...

Deze opsomming geeft aan dat ons dicht netwerk aan wegen en fietspaden verantwoordelijk is voor heel veel dodelijke slachtoffers. En dan heb ik het nog niet gehad over de trend om onze bermten steeds meer ecologisch te gaan inrichten. Creëren we hier mee voor sommige (vogel)soorten niet een ecologische val? ■

Meer weten over het begrip 'ecologische val'? Raadpleeg dan de volgende links:

natuurlexicon.be/ecologischeval.html

naturetoday.com/intl/nl/nature-reports/message/?msg=22629

sovon.nl/sites/default/files/doc/Limosa_86-3-2013_169-179_Deboer_et%20al.pdf

Populatie dynamiek van de IJsvogel als broedvogel in de Kempen in 1960 t/m 2020

Tom Heijnen

Mannetje IJsvogel langs de Keersop bij Dommelen, 29 juli 2020 (TH)

In mijn jonge vogeljaren, ik heb het dan over halverwege de jaren '70, had ik een speciale interesse voor beekvogels als IJsvogel en Grote Gele Kwikstaart. Broedende Grote Gele Kwikstaarten waren er toen nog niet in de Kempen, maar voor IJsvogels was de Kempen een prima regio. Ik struinde heel wat beken af om IJsvogelnesten te zoeken, vaak door gewoon in de beek te lopen om zo beide oevers te kunnen inspecteren. Onder auspiciën van het toenmalige Contactorgaan voor Vogelstudie van de KNNV brachten Robert Kwak, Peter Meininger en ik het broedbestand in heel Nederland in kaart (Meininger et al. 1978). De resultaten waren boven verwachting en toen er ook nog een goed gevulde stippenkaart in de broedvogelatlas van 1973-77 verscheen leidde dat zelfs tot het nodige ongeloof (zie sovon.nl/nl/40jaarsovon/broedvogelatlas-en-ijsvogel).

Mijn interesse voor IJsvogels bleef, al besteedde ik er in het veld niet meer zoveel aandacht aan als destijds. Dankzij de Sovon projecten en waarnemingen van talloze vogelaars is het desondanks gelukt om de verspreiding en aantallen van de IJsvogel in de loop van de tijd redelijk goed in kaart te brengen.

Methode

Gegevens

De gegevens in dit artikel leunen zwaar op losse waarnemingen die door tientallen vogelaars werden verzameld én gemeld. Daarvoor zijn Ornis, het digitale archief van VWG De Kempen, en de website Vogels in de Kempen geraadpleegd evenals waarneming.nl, LiveAtlas, Avimap, de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF) en een aantal artikelen en rapporten. Daarnaast heb ik dankbaar gebruik gemaakt van de digitale bestanden van de Sovon atlasprojecten. Voor gegevens tot 1973 heb ik me gebaseerd op informatie verzameld door Braaksma (1956), van Erve (1963), van Erve et al. (1967), een landelijk overzicht van Timmerman (1970) en archiefgegevens die geregistreerd zijn in Ornis.

Interpretatie

Op de kaarten zijn territoria (rode of oranje stippen) en onzekere territoria (gele stippen) afgebeeld. Bij stippen met \pm is de locatie bij benadering. De ondergrond van de kaarten geeft de huidige situatie weer. Van een territorium was sprake als voldaan werd aan de Sovon broedvogelcriteria. Deze criteria zijn als volgt: nestindicatieve waarneming (nestbouw, transport voedsel of uitwerpselen, alarm) telt altijd; in geval van zang en/of balts moet er 1 waarneming zijn in de periode 20 maart t/m 15 mei en in totaal 2 waarnemingen in gehele periode; in overige gevallen (adult in broedbiotoop, paar in broedbiotoop) moeten er 2 waarnemingen zijn in de periode 20 maart t/m 15 mei; de fusieafstand is 1000 meter (stats.sovon.nl/stats/soort/8310).

Meldingen in de literatuur zonder detailinformatie maar met de aanduiding 'paar', 'broedpaar' of 'broedgeval' werden steeds als territorium beschouwd. Als er wel een waarneming was tussen 20 maart en 15 mei maar niet voldaan werd aan de overige, hierboven genoemde, criteria dan werd dit aangeduid als onzeker territorium. Als gesproken wordt over bijv. 17-19 territoria dan worden 17 territoria plus 2 onzekere territoria bedoeld.

Kanttekeningen

In de periode 1960-2020 werd in geen enkel jaar een vlakdekkende broedvogelinventarisatie van IJsvogels in de Kempen uitgevoerd. De gegevens zijn dan ook vrij tot zeer onvolledig (de mate van onvolledigheid is niet per jaar te duiden). Het aantal vogelaars en de mate waarin waarnemingen (inmiddels digitaal) gemeld werden is in de periode wel drastisch toegenomen, dus alleen al door dit effect is een toename van het aantal geregistreerde IJsvogelterritoria te verwachten.

Het inventariseren van IJsvogels kan vooral in gebieden met meerdere paren heel lastig zijn. Ondanks zijn opvallende uiterlijk en harde roep wordt de soort in weinig bezochte gebieden makkelijk gemist. Bewoonde nesten geven uiteraard de meeste zekerheid over broeden maar de afgelopen twee tot drie decennia is dat door gewijzigd bosbeheer een stuk lastiger geworden omdat er vaak een flink aanbod is van wortelkluiten waarin IJsvogels kunnen nestelen.

Wortelkruit van Grove den met IJsvogelnest nabij de Visvijvers Valkenswaard, 10 mei 2015 (TH)

In een aantal gevallen zullen IJsvogelwaarnemingen (zeker eenmalige waarnemingen, aangeduid met gele stip op de kaartjes) op niet-broedende vogels betrekking kunnen hebben. Uit ringonderzoek bleek dat zwervers tientallen kilometers kunnen afleggen (van Erve & Moller Pillot 2021).

Bewoond IJsvogelnest in de Collze Zegge, 14 juni 2020; de 'slijtsproen' veroorzaakt door de pootjes van de oudervogels zijn goed zichtbaar (TH).

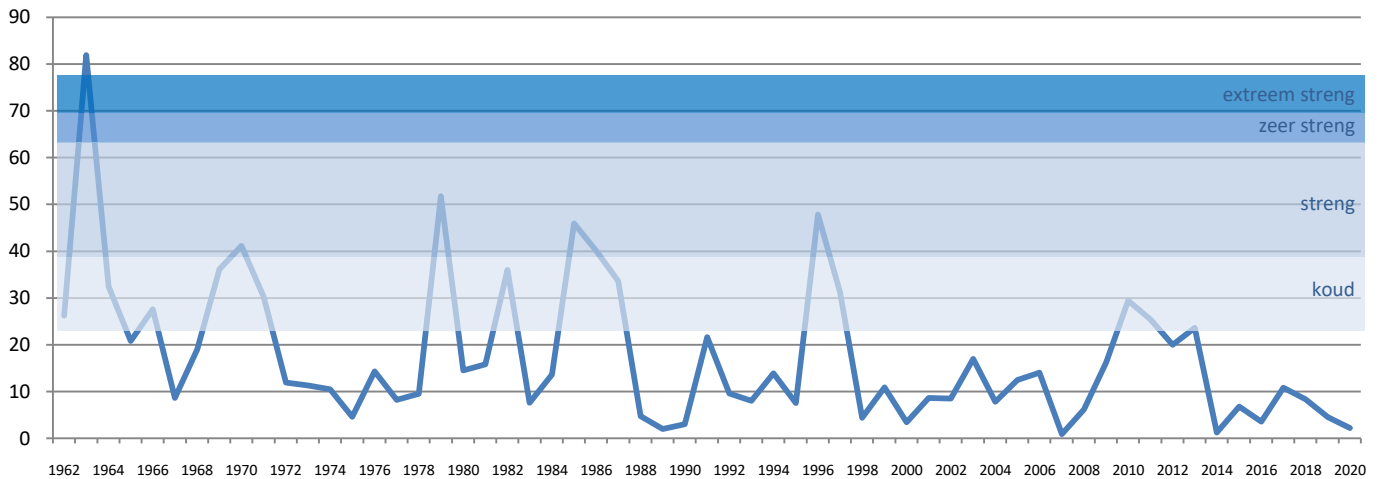
Bij het doornemen van de broedvogelgegevens in Avimap viel het me regelmatig op dat territoriumstippen vlak bij elkaar staan. Ik heb hier wat twijfels bij. Ervaringen met broedvogeltellingen op de Visvijvers Valkenswaard hebben me geleerd dat een overtelling van soorten met een groot territorium, zoals de IJsvogel, op de loer ligt. Tellers beseffen soms niet wat voor invloed het heeft als in het veld waarnemingen van IJsvogelindividuen steeds als code 1 worden ingevoerd zonder dat feitelijk gecheckt wordt (of kan worden) of het uitsluitende waarnemingen betreft. Hoewel in het verleden een nestafstand van tenminste 500-1000 m. gebruikelijk was (van Erve & Moller Pollot 2021) kunnen tegenwoordig in Nederland lokaal hoge dichtheden van 10 paar/1000 ha voorkomen (o.a. gegevens in Bogaers 2019). In de Kempen zijn zulke dichtheden in optimale gebieden niet uit te sluiten, maar dat kan echter alleen aan de hand van nestvondsten vastgesteld worden.

Verder spelen bij aan elkaar grenzende broedvogelplots randeffecten een rol, zeker bij soorten zoals de IJsvogel met een groot territorium. Ik heb territoria die in aan elkaar grenzende plots werden geregistreerd gecheckt op fusieafstand en het aantal zonodig naar beneden bijgesteld.

Relatie met winterweer

Het is alom bekend dat IJsvogels in strenge winters enorme verliezen kunnen leiden. Het meest 'beruchte' voorbeeld voor IJsvogels was de winter van 1962/63 die het Nederlandse broedbestand decimeerde. In de besprekingen van de resultaten is de duiding van de strengheid van winters gebaseerd op het vorstgetal van IJnsen (figuur 1)².

² Het vorstgetal van IJnsen is een maatstaaf voor hoe koud een winter was. Het is berekend over het tijdvak 1 november tot en met 31 maart in De Bilt. Meer informatie: nl.wikipedia.org/wiki/Vorst (weer)

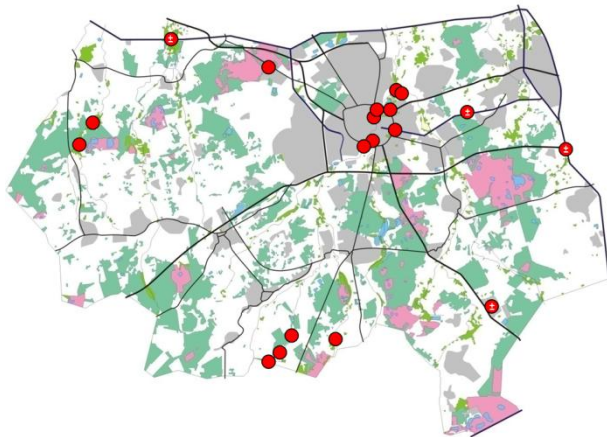

Figuur 1. Vorstgetal van IJnsen per winter (lijn). Het jaar duidt de voorafgaande winter aan, bijv. 1963 betekent de winter van 1962/63, of nog preciezer: 1 november 1962 t/m 31 maart 1963.

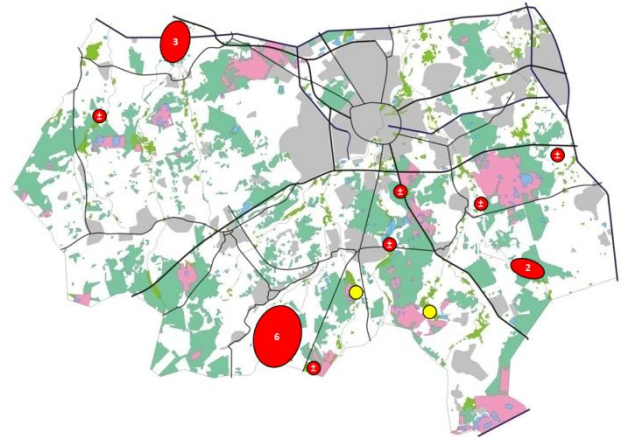
Resultaten

Tot 1960. Over het voorkomen van de IJsvogel t/m de jaren '50 is vrijwel niets bekend. De eerste melding van een broedgeval was in 1938 en daarna volgden 1942 (1 paar), 1944 (2), 1946 (2), 1948 (5, allemaal in de gemeente Bergeijk), 1949 (2), 1950 (3-4), 1951 (3), 1952 (2), 1953 (3-4), 1955 (1) en 1958 (3-4) (Braaksma 1956, van Erve et al. 1967, Ornis).

1960-1962. Er werden 19 territoria gemeld waarvan opvallend veel in het Dommeldal in en aan de rand van de stad Eindhoven (figuur 2). Verder was er een cluster van 3 territoria langs de Beekloop en Keunisloop onder Bergeijk, een gebied dat ook in latere jaren erg goed voor IJsvogels was.

Figuur 2. Territoria in 1960-62 (bronnen: Braaksma 1956, van Erve 1963, van Erve et al. 1967, NDFF, Ornis).

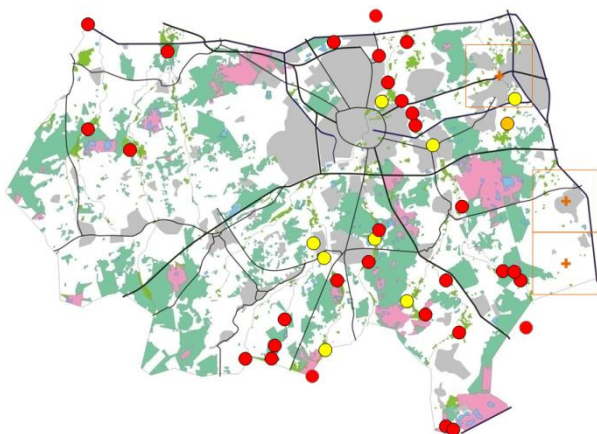

Figuur 3. Territoria in 1967-68 (bronnen: van Erve et al. 1967, Timmerman 1970).

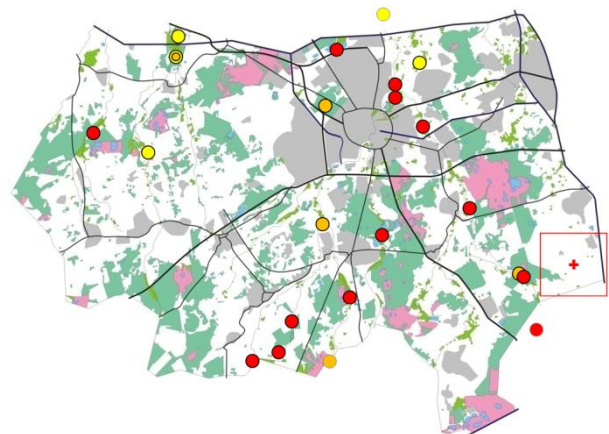
1963. De winter van 1962/63 was in de 20^e eeuw die met de meeste dagen strenge vorst (<10 °C). Volgens de classificatie van IJnsen was het een winter op het randje van 'extreem streng'. Al het oppervlaktewater was bevroren wat desastreus was voor de IJsvogel. In heel Nederland werden na de winter slechts 9-14 territoria gevonden (Meininger et al. 1978) waarvan 2-3 in de Kempen, nl. in de gemeente Bergeijk (1-2) en de gemeente Maarheeze (1) (van Erve et al. 1967).

1967-1968. Het vastgestelde aantal kwam met 17-19 territoria (figuur 3) goed overeen met dat in 1960-62. In de jaren 1965-72 deden van Frans van Erve en Henk Moller Pillot ecologisch onderzoek aan de IJsvogel en zij richtten zich onder meer op de beekdalen van de Grootte en Kleine Beerze op landgoed De Baest, de Dommel ten zuiden van Eindhoven, de Kleine Dommel ten zuiden van Geldrop, en de Beekloop en Keersop (van Erve & Moller Pillot 2021). Hun inspanningen zijn goed terug te zien op de verspreidingskaart met clusters van 3 territoria in De Baest en 6 territoria langs de Beekloop en Keunisloop bij Bergeijk.

1973-1975. Het aantal actieve vogelaars nam in deze jaren flink toe, ze waren beter georganiseerd (inclusief archivering van waarnemingen) en namen, vooral dankzij het atlasproject voor broedvogels in 1973-77, steeds meer gebieden onder de loep. Het aantal waarnemingen nam alleen daardoor al toe. Belangrijker voor de IJsvogels zelf was dat er een aantal zachte winters op rij waren waardoor er geen grote winterverliezen optraden. Met het enorme potentieel om toe te nemen (IJsvogels kunnen per seizoen 2-3 legfels hebben met 6-7 eieren per legsel) nam de broedpopulatie flink toe. Er werden in 1975, met een enkele aanvulling uit 1973 en 1974, 31-38 territoria in de Kempen geregistreerd (figuur 4). De werkelijke populatieomvang was ongetwijfeld groter en zal minstens 40 territoria bedragen hebben.

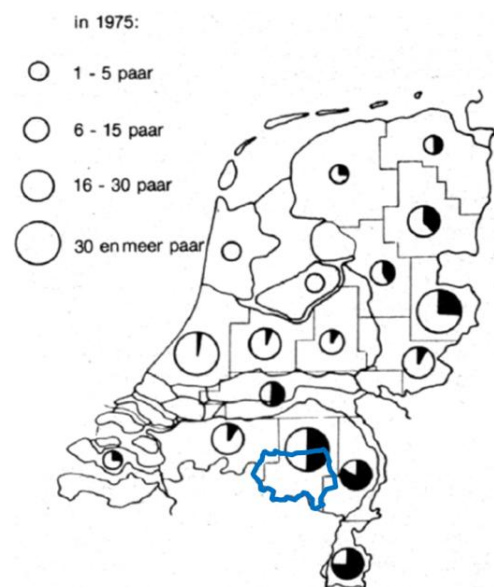
Figuur 4. Territoria in 1975 (rood, geel) met aanvullingen uit 1973 en 1974 (oranje) (bronnen: Ornis, waarneming.nl, NDFF, Broedvogelatlas 1973-77). Vierkant met plus = aanwezig in atlasblok.

Figuur 5. Territoria in 1976 (rood, geel) met aanvullingen uit 1977 (oranje) (bronnen: Ornis, waarneming.nl, NDFF).

1976-1977. Van 24 januari tot 7 februari 1976 was gedurende een vorstperiode vrijwel al het oppervlaktewater bevroren. In heel Nederland leidde dat tot een forse afname van de broedpopulatie van gemiddeld 63%. In de Kempen werden in 1976-77 13-17 territoria vastgesteld (figuur 5), zo'n 40-45% van het aantal dat in 1975 gevonden werd.

De situatie van 1976 liet goed zien dat ook een als mild geclassificeerde winter voor IJsvogels vol venijn kan zitten als er een korte stevige vorstperiode in zit. In laag Nederland bleek de IJsvogelpopulatie aanmerkelijk gevoeliger te zijn voor die vorstperiode dan hoog Nederland, met in sommige regio's een afname van bijna 100% (figuur 6).

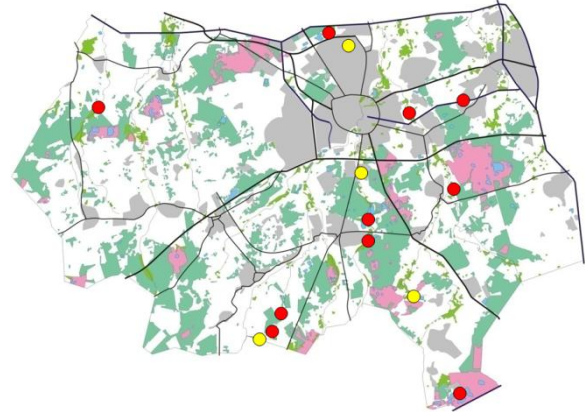

Figuur 6. Procentuele achteruitgang van de IJsvogelpopulatie in 1976 ten opzichte van 1975. Zwart is het resterende percentage in 1976 (uit: Meininger et al. 1978). Blauwe lijn = begrenzing Kempen.

1978-1979. Uit de beschikbare gegevens bleek dat er in 1978-79 nog geen herstel had plaatsgevonden na de vorstperiode in januari/februari 1976. Er werden 12-15 territoria gevonden (figuur 7) wat overeen kwam met de stand in 1976-77. Uit 1979 kwamen naar verhouding weinig territoria (vier) wat te wijten was aan streng winterweer in de winter van 1978/79 (Peeters & Voorn 1980).

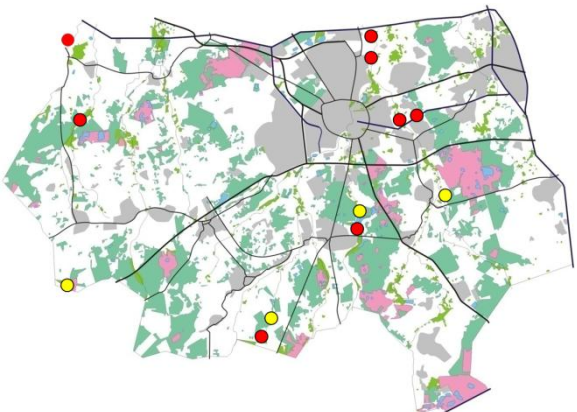
Figuur 7. Territoria in 1978-79 (bronnen: Ornis, waarneming.nl, NDFF).

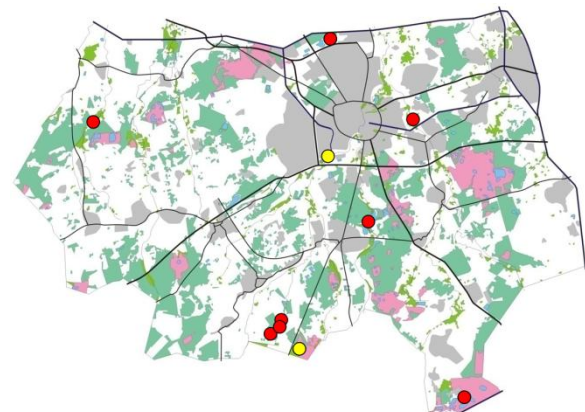
Figuur 8. Territoria in 1980-81 (bronnen: Ornis, waarneming.nl, NDFF).

1980-1981. Hoewel dat aan tekortkomingen in het materiaal kan liggen, leek het er niet op dat de IJsvogel zich, ondanks twee milde winters, herstelde. Er werden 10-14 territoria bekend (figuur 8) wat vergelijkbaar was met het aantal in 1978-79.

1983-1987. In deze periode werd veel veldwerk gedaan voor de avifaunakartering van de provincie Noord-Brabant. Al het agrarisch gebied, waar gewoonlijk weinig vogelaars kwamen, werd bezocht. Voor IJsvogels was (en is) dat relevant omdat de Kempische beken tientallen kilometers door agrarisch gebied stromen. Ondanks de kartering werden slechts 7-11 territoria gevonden. Dat kan te maken hebben met de verdeling van de karteringsinspanning over de jaren. Zo'n 80% van de telgebieden werd in 1985 t/m 1987 onderzocht wat na één of meer koude winters was: in 1984/85, 1985/86 en 1986/87 was sprake van koud tot streng winterweer.

Figuur 9. Territoria in 1983-87 (bronnen: Provincie Noord-Brabant, Ornis, waarneming.nl, NDFF).

Figuur 10. Territoria in 1994-95 (bronnen: Ornis, LSB, waarneming.nl, NDFF).

1994-1995. In de tien jaren na 1987 werden maar weinig IJsvogelterritoria gevonden/gemeld. Als voorbeeld van wat uit die periode bekend was is een kaart van 1994-95 gemaakt met daarop slechts 8-10 territoria (figuur 10). Het contrast met de hierna volgende periodes kan bijna niet groter zijn...

*Ijsvogel aan de rand van een vijver op de Visvijvers
Valkenswaard, 11 september 2020 (TH)*

1998-2000. Tijdens deze atlasjaren werd de Kempen bovengemiddeld goed op broedvogels onderzocht. Samen met losse waarnemingen en overige informatie leverde dat 30-37 territoria op (figuur 11), het grootste aantal sinds 1976. Dat is opvallend omdat er in de jaren 1994-95 maar weinig territoria waren, er streng winterweer was in de winter van 1995/96 en zelfs een Elfstedentocht in januari 1997!

De atlasstellers maakten ook schattingen (in aantalklassen) van het aantal territoria per atlasblok. Gesommeerd gaf dat voor de Kempen een totaal van ongeveer 25-70. De grote marge komt door het sommeren van aantalklassen. Verder is enig voorbehoud op zijn plaats in verband met atlasblokken die maar ten dele in de Kempen liggen omdat de grens van de Kempen de atlasblokken doorkruist; bij deze blokken heb ik een part van de schatting meegeteld. Het geteld aantal territoria lag overigens keurig binnen de totaalschatting van de atlasstellers.

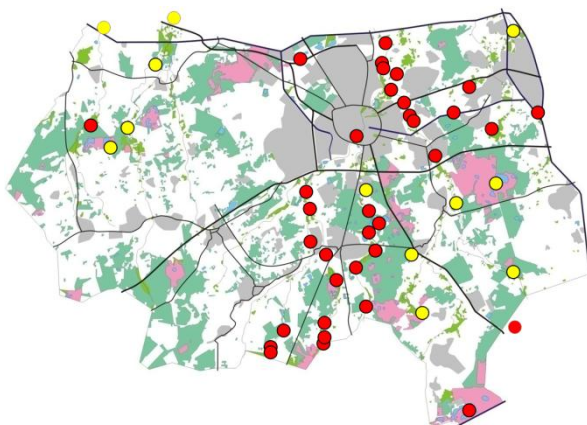
Figuur 11. Territoria in 1998-2000 (bronnen: Provincie Noord-Brabant, Broedvogelatlas 1998-2000, website Vogels in de Kempen, Ornis ,LSB, waarneming.nl, NDFF).

Figuur 12. Territoria in 2001-03 (bronnen: Provincie Noord-Brabant, LSB, website Vogels in de Kempen, Ornis, waarneming.nl, NDFF, Vrieling 2003, de Veer 2008).

2001-2003. De toename zette door en er werden in deze periode 46-59 territoria vastgesteld (figuur 12). Ten opzichte van 1998-2000 nam het aantal territoria vooral in het dal van de Dommel, Kleine Dommel en Tongelreep toe. Een groot deel van de bovenlopen van beken in de westelijke Kempen (Reusel, Grootte Beerze, Kleine Beerze) bleef zoals gewoonlijk verstoken van IJsvogels.

2005-2007. In deze periode werden iets minder territoria gevonden, nl. 35-48 territoria (figuur 13), maar dat kan ook door verschillen in onderzoeksinspanningen komen. De winters voorafgaand aan en tijdens de periode waren mild zodat een verdere toename van IJsvogels meer voor de hand zou hebben gelegen.

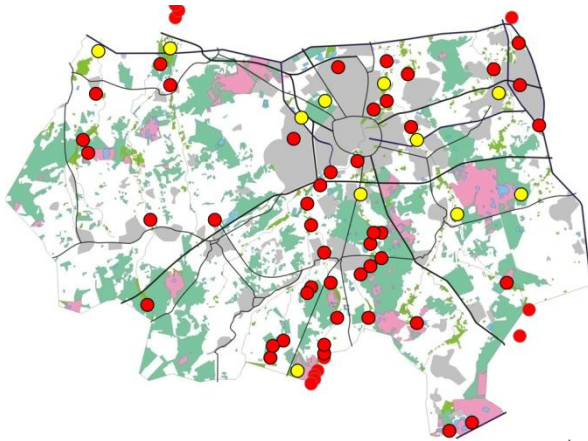
Figuur 13. Territoria in 2005-07 (bronnen: Provincie Noord-Brabant, website Vogels in de Kempen, LSB, Ornis, waarneming.nl, NDFF)

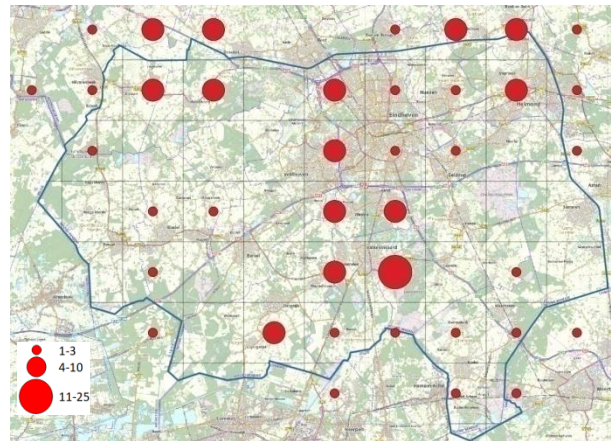
Figuur 14. Territoria in 2010-12 (bronnen: LSB, website Vogels in de Kempen, waarneming.nl, NDFF)

2010-2012. Er werden met 17-32 territoria (figuur 14) maar weinig zekere territoria en naar verhouding veel mogelijke territoria gevonden. Hoewel de cijfers niet voor onderzoeksinspanning gecorrigeerd kunnen worden lijkt het erop dat een aantal korte koudeperiodes eind december 2009/ januari 2010, december 2020 en januari/februari 2012 voor een flinke afname zorgden, net zoals overigens in heel Nederland (figuur 20) en Vlaanderen (Vermeersch 2020).

2013-2015. Ook nu was er een atlasproject en gelijktijdig ging het de IJsvogels dankzij mild wintervoor voor de wind. Er werden 45-55 territoria geregistreerd (figuur 15) en schattingen van de atlasstellers per atlasblok (figuur 16) doen vermoeden dat er nog wat meer zaten: gesommeerd voor de Kempen kwamen deze schattingen uit op circa 60-160 territoria³.

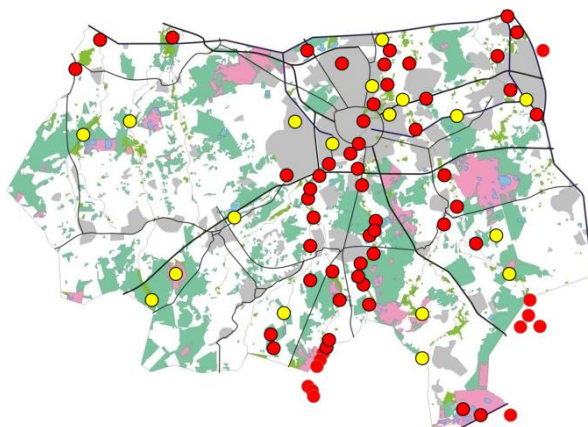
Figuur 15. Territoria in 2013-15 (bronnen: LSB, Broedvogelatlas 2013-15, website Vogels in de Kempen, waarneming.nl, NDFP)

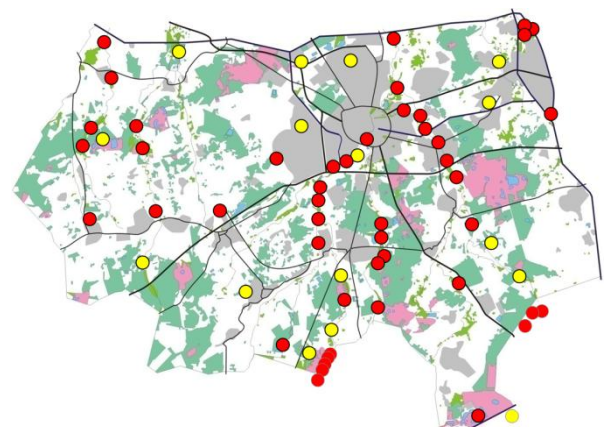
Figuur 16. Geschat aantal territoria per atlasblok in 2013-15 (bron: Broedvogelatlas 2013-15)

Veel territoria waren te vinden in de beekdalen van de Dommel, Tongelreep en Keersop/Beekloop. Vergeleken met 2005-07 waren er naar verhouding weinig meldingen uit het beekdal van de Kleine Dommel.

2016-2018. In de periode aansluitend op 2013-15 waren er nog steeds veel territoria, nl. 50-68 (figuur 17). In het stroomgebied van de Kleine Dommel kwamen wat meer IJsvogels voor dan in de voorgaande periode, maar in de westelijke Kempen waren het er juist minder.

Figuur 17. Territoria in 2016-18 (bronnen: Provincie Noord-Brabant, LSB, Ornis, waarneming.nl, LiveAtlas, NDFP).

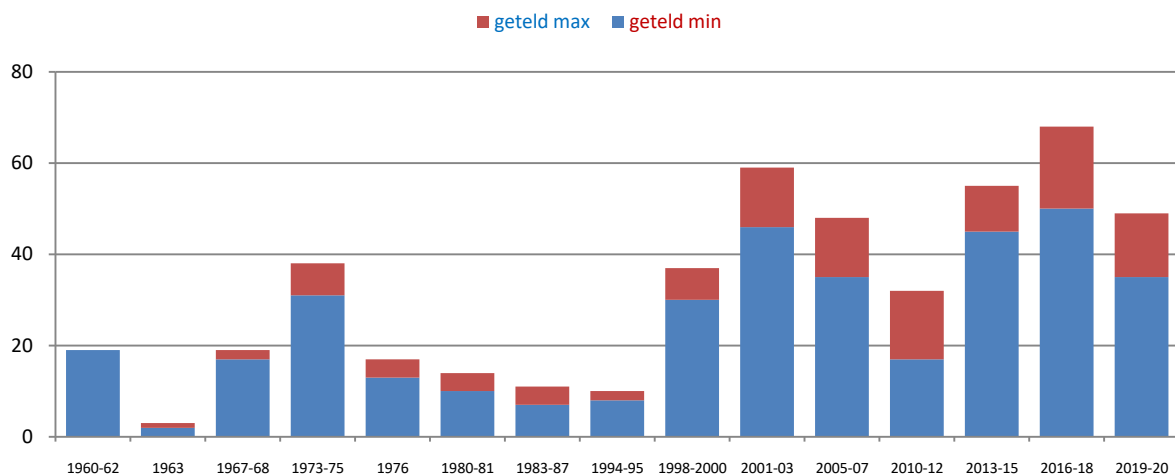
Figuur 18. Territoria in 2019-20 (bron: Heijnen & van Pelt 2021).

³ In de sommatie is voor atlasblok 5715 4-10 territoria aangehouden en niet de opgegeven 11-25 territoria omdat dit volgens mij een overschatting is.

2019-2020. Het geregistreerd aantal territoria lag met 35-49 territoria (figuur 18) wat lager dan in de vorige periode, al kan niet worden uitgesloten dat verschillen in onderzoeksinspanning daar (deels) debet aan zijn. Veel IJsvogels kwamen voor in de beekdalen van de Dommel, Tongelreep en Kleine Dommel. Opvallend was wel dat zowel Dommel als Tongelreep aanmerkelijk lager 'scoorden' dan in 2016-18. In tegenstelling tot 2016-18 waren er wel meer meldingen van territoria in de westelijke Kempen.

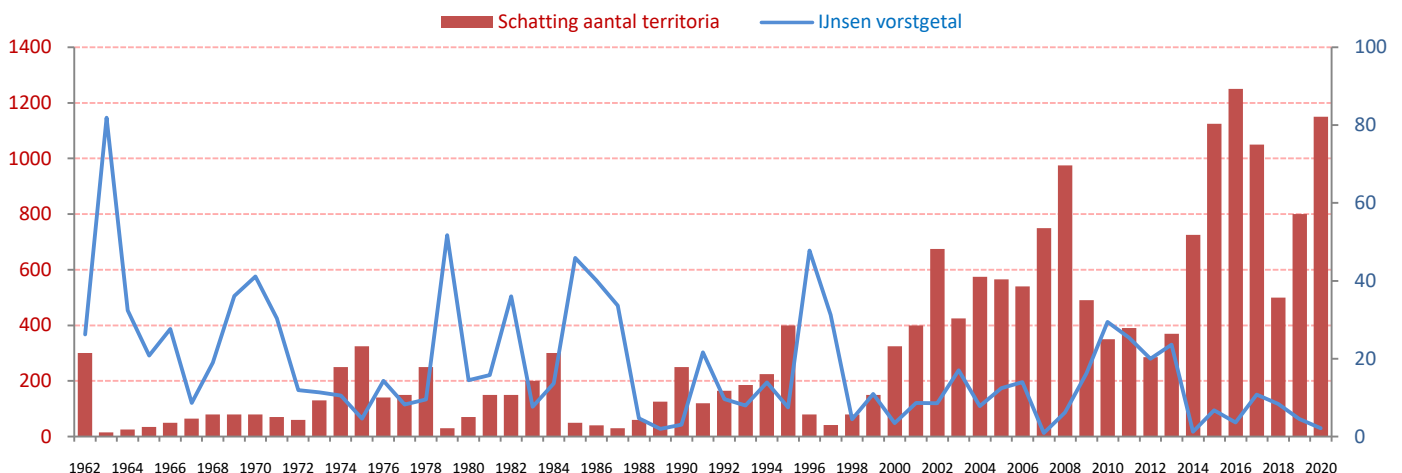
Samenvatting aantalsverloop. De verspreidingskaartjes per periode geven een mooi beeld van de populatiedynamiek van de IJsvogel als broedvogel in de Kempen. In de jaren '60 t/m '80 lag het niveau rond of onder 20 territoria met uitzondering van een piek in 1973-75 (figuur 19). Vanaf medio jaren '90 nam de populatie fors toe en schommelde naar schatting tussen 40 en 75 territoria. Een uitzondering was een dip in 2010-12 die veroorzaakt werd door diverse vorstperiodes.

Figuur 19. Geteld aantal territoria in een aantal jaren/ periodes. In verband met onvolledigheid van de gegevens geeft deze grafiek wel een indruk van het populatieverloop maar geen getrouw absoluut beeld.

Discussie

De aantallen IJsvogels in de Kempen komen in grote lijnen overeen met die in heel Nederland (figuur 20) al lijkt het er op dat de Kempen een 'gedempte' versie is van heel Nederland, m.a.w. met wat minder grote verschillen tussen de pieken en dalen. Dat is vooral over de periode 1998-2020 een opvallend verschil. Methodische verschillen kunnen echter ook een rol spelen: de gegevens van de

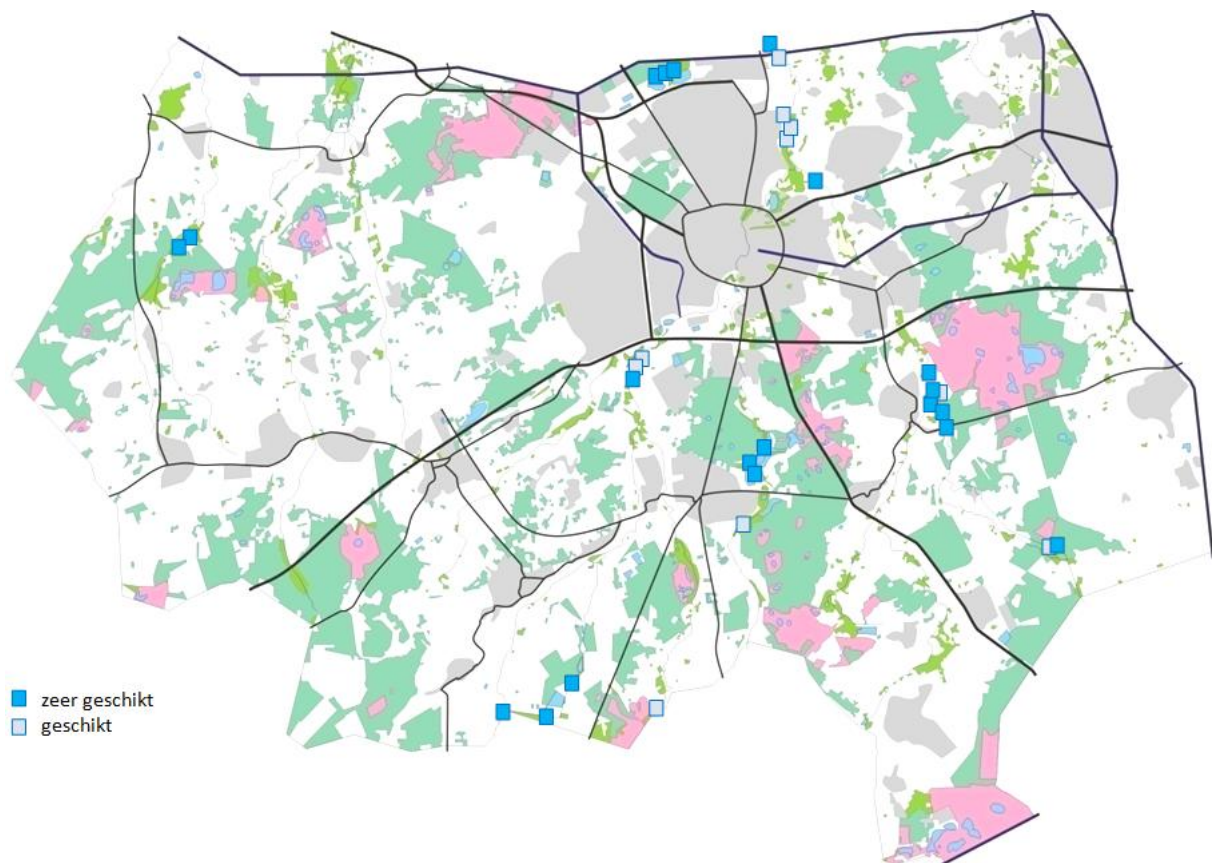

Figuur 20. Schatting van het aantal IJsvogelterritoria in Nederland in de periode 1962-2020 (bronnen: Timmerman 1970, Meininger et al. 1978, Boele & Nienhuis 2019, sovon.nl/stats/soort/8310). Met een blauwe lijn is het vorstgetal van IJsvogel aangegeven.

Kempen betreffen *vastgestelde* territoria in *periodes* van twee of meer jaren waardoor jaarlijkse fluctuaties worden gemaskeerd. De landelijke aantallen zijn *schattingen* van het aantal territoria per *jaar*.

Dat IJsvogels gevoelig zijn voor streng winterweer blijkt ook uit de Kempische gegevens. Uit een analyse van PTT-gegevens concludeerde van Manen (2012) dat als strenge winters elkaar opvolgen het aantal IJsvogels steeds verder afneemt. Sinds de winter van 1995/96 komen strenge winters steeds minder voor (het interval tussen strenge winters wordt groter) en de 'strengheid' neemt bovendien af. Het is dan ook logisch dat een standvogel als de IJsvogel hier ook als broedvogel de vruchten van plukt.

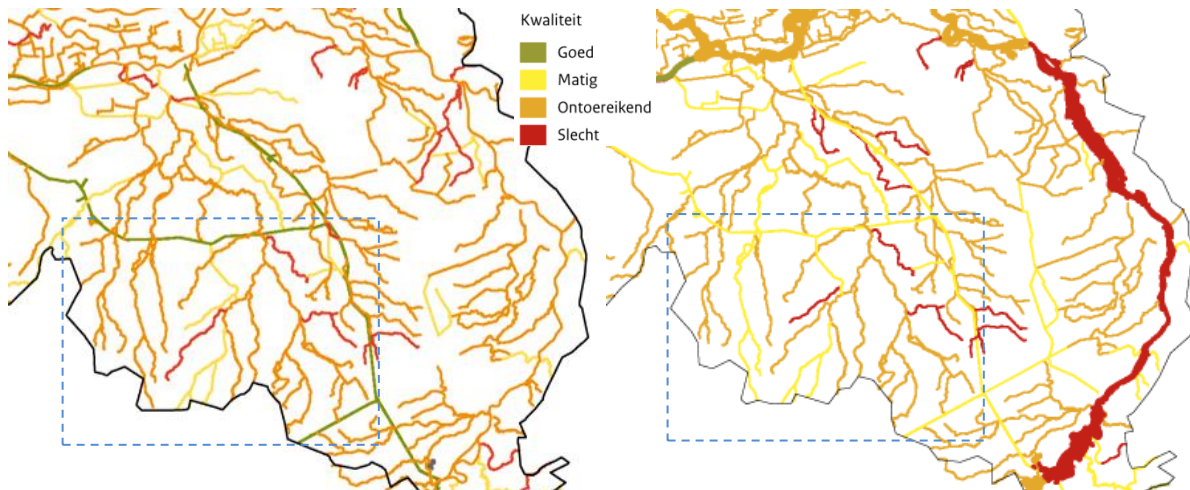
Deze dynamiek wordt in mijn ogen echter maar ten dele verklaard door milder winterweer. In het verleden was er gewoonweg heel weinig aanbod van geschikte nestplaatsen. Het is moeilijk om dat te kwantificeren, eerder door een gebrek aan inzicht in de huidige situatie dan die van 30 jaar geleden. In 1981 heb in namelijk een kaart gemaakt van geschikte nestplaatsen voor IJsvogels (figuur 21) en die laat in één oogopslag zien hoe weinig geschikte wandjes er toen voorhanden waren.

Figuur 21. Ligging van potentiële nestplaatsen voor IJsvogels in 1981. De geschiktheid werd destijds door de auteur op het oog beoordeeld. Het kaartje is voor beekoevers en afgravingen behoorlijk volledig.

Ik denk dat een actuele kaart met geschikte nestplaatsen er compleet anders uit zou zien. Tientallen kilometers gekanaliseerde beek werden de afgelopen decennia kromgetrokken waardoor er meer stroming is en daardoor veel meer afkalving van beekoevers. Het bosbeheer is drastisch gewijzigd en grote aantallen omgevallen bomen bieden met hun wortelkluit vaak mooie nestplaatsen voor IJsvogels. Zo was in de regio Groot Amsterdam in 2016 41% van de broedgevallen in een wortelkluit gesitueerd, en overigens 30% in afgestoken wanden (gegevens in Bogaers 2019). In de Kempen zijn overigens, voor zover ik weet, maar weinig wanden door afsteken gecreëerd.

De waterkwaliteit van het oppervlaktewater is de afgelopen tientallen jaren flink verbeterd (figuur 22 geeft een meer recent voorbeeld van die vooruitgang in de Kempen) waardoor het te verwachten is dat zowel het voedselaanbod (kwantitatief en kwalitatief) als de bereikbaarheid van voedsel door helderder water, zijn toegenomen. Dit neemt overigens niet weg dat ook nu nog geen enkele beek de kwalificatie 'goed' heeft en dat tientallen kilometers de kwalificatie ontoereikend of slecht hebben.

Figuur 22. Beoordeling van de biologische waterkwaliteit (KRW) in 2015 (links) en 2019 (bron: Compendium voor de Leefomgeving, clo.nl/). De Kempen ligt binnen de rechthoek.

Er zijn voor zover ik weet geen wetenschappelijke studies gedaan naar de invloed van waterkwaliteit op het foerageersucces en de overlevingskansen van IJsvogels.

Dankwoord

Ik dank Henk Sierdsema voor het beschikbaar stellen van datasets met gegevens van atlasprojecten, gebiedsinventarisaties en waarnemingen. ■

Literatuur

- Boele, A. & J. Nienhuis 2019. Kou in februari-maart 2018 zorgt voor halvering aantal broedende IJsvogels. *Sovon-Nieuws* 32(2): 8-9.
- Bogaers, P. 2019. Verslag Eerste Landelijke IJsvogeldag en programma, 23-2-2019. VWG Gooi en Omstreken.
- Braaksma, S. 1956. Enige broedvogels in Noord-Brabant: IJsvogel en Woudaapje. *Limosa* 29: 144-146.
- Erve, F.J.H. van 1963. Rapport van de populatie van de IJsvogel (*Alcedo atthis* L.) in Midden-brabant in 1962. Vogelstudie- en Inventarisatiegroep van Midden Brabant.
- Erve, F.J.H. van et al. 1967. Avifauna van Noord-Brabant. Van Gorcum, Assen.
- Erve, F. van & H. Moller Pillot 2021. Ecologie en verplaatsingspatroon van de IJsvogel. Pictures Publishers.
- Heijnen, T. & P. van Pelt 2021. Zeldzame broedvogels in 2020: Kleine Plevier t/m Wielewaal. *Blauwe Klauwier* 47(3): 30-45.
- Manen, W. van 2012. Hoe reageren IJsvogel en Winterkoning op winterweer: een analyse op basis van het PTT. *SOVON-Nieuws* 25(1): 6-7.
- Meininger, P.L. et al. 1978. De IJsvogel als broedvogel in Nederland in 1975 en 1976. *Vogeljaar* 26: 10-12.
- Peeters, L. & P. Voorn 1980. Verslag strenge winter 78-79. *Blauwe Klauwier* 6(1): 4-20.
- Timmerman, A. 1970. De IJsvogel *Alcedo atthis* als broedvogel in Nederland. *Limosa* 43 (1): 31-38.
- Veer, W. de 2008. De ijsvogel (*Alcedo atthis*) op Golfbaan Welschap. *Blauwe Klauwier* 34(2): 5-13.
- Vermeersch, G. et al. 2020. Broedvogels in Vlaanderen 2013-2018. Instituut Natuur en Bosonderzoek.
- Vrieling, A. 2003. IJsvogels in Midden-Brabant 2002. VWG Midden-Brabant.

De Biesbosch: geen weekend, maar een dagje

Paul van Pelt

Uitzicht op Polder Hardenhoek vanaf Natuurkampeerterein De Knotwilg (Edwin van der Werf)

Het is doorgaans een jaarlijks feestje: het weekendje van de VWG dat altijd vakkundig georganiseerd wordt door Edwin van der Werf. Dit jaar zouden we neerstrijken in de Jantjeskeet in de Biesbosch, maar (verscherpingen van) de Coronamaatregelen gooiden helaas voor het tweede jaar op rij roet in het eten. De maatregelen stonden gelukkig nog wel toe om een dag met een groep te gaan vogelen, dus kozen we daarvoor als alternatief. En om discussies over het te bezoeken gebied te vermijden, werd simpelweg besloten om de dag toch in de Biesbosch door te brengen.

Met verschillende auto's vanuit de Kempen kwamen we op 20 november samen op de parkeerplaats van de Decathlon in Breda, waar Edwin werd opgepikt. Robbert van Hiele wist een geschikte plek om de dag te beginnen, dus mocht hij de karavaan aanvoeren en bracht hij ons naar kampeerterein De Knotwilg. Terwijl we het pad verder de polder in afliepen om over het water uit te kijken, hoorden we de eerste Cetti's Zanger al in het riet. Bij een bankje werden de telescopen opgesteld en kon het speuren beginnen. Het was hoog water, dus weinig steltlopertjes die zich dichtbij ophielden, maar we zagen op een afstandje een flinke groep Kieviten, wat Goudplevieren, enkele Bonte Strandlopers en een eenzame Kluut. In de verre boomtoppen werd de eerste Zeearend gezien, terwijl we dichterbij van een jagende Torenvalk konden genieten. De leukste rovers waren echter twee Blauwe Kiekendieven die zich mooi lieten zien: eerst een mannetje dat laag westwaarts voorbij vloog en kort daarna een vrouwtje. Ook qua eenden was er genoeg te zien: vele Wintertalingen, Krak-, Kuif-, Slob- en Bergeenden, Pijlstaarten en Smienten. En tussen al die eenden werden ook de eerste twee Grote Zaagbekken van de dag gevonden.

Terwijl wij op weg terug waren naar de auto's, kwam Henk Sierdsema net aanlopen om zich bij ons te voegen. Hij wees iedereen nog even op een Waterpieper voordat we richting de Jantjesplaat gingen voor onze tweede stop. Bij het uitstappen werden we begroet door het geluid van grote groepen

ganzen (vooral Grauwe) die zich op de Nieuwe Merwede ophielden, maar door de bomen nauwelijks zichtbaar waren. Nog voordat we goed en wel aan onze wandeling begonnen waren hoorden we ook de eerste Waterrallen al in het riet. Uiteindelijk zouden we er zo'n 7 horen op een rondwandelingetje van maar 3 kilometer. De eerste tussenstop op een brug leverde ons perfect zicht op een groepje Pijlstaarten, die samen met o.a. een honderdtal Wintertalingen op het water zaten. De dag bood ons uiteindelijk weinig echte zeldzaamheden en ook het weer was niet denderend, maar daardoor leek iedereen wel extra aandacht te hebben voor de mooie verentekening van de verschillende eendensoorten die we in de kijker kregen. Het is goed om er af en toe weer eens bij stil te staan wat voor mooie bestjes dat eigenlijk ook zijn!

Vogels kijken vanaf de Jantjeskeet (Paul van Pelt)

We liepen verder de polder in en kwamen nog langs de Jantjeskeet, waar we al fantaseerden over een later bezoek: waar dan de barbecue zou kunnen staan, hoe mooi het zou zijn om 's ochtends vanuit de accommodatie een bootje op te stappen en het gebied te gaan verkennen, waar een tentje opgezet zou kunnen worden voor degenen die proberen te ontkomen aan het gesnurk van andere leden... Helaas nog even toekomstmuziek, maar wat in het vat zit, verzuurt niet!

Weer een stukje verderop hadden we mooi uitzicht over een plas. Op een drooggefallen stukje zagen we een Watersnip die zich vooral stil probeerde te houden en ook verschillende Waterpiepers die zich al foeragerend wat beter lieten bekijken. De rondwandeling werd afgemaakt en iedereen leek het erover eens te zijn dat het tijd was voor koffie (of thee, of warme chocolademelk) met een lekker stuk appelgebak. Brasserie Het Bolle Bevertje bood uitkomst, en Edwin bood uitkomst voor enkelen die vergeten waren een mondkapje mee te nemen. Bovendien kon hier de Huismus nog als nieuwe dagsoort worden bijgeschreven.

Bij dit soort tripjes is het eigenlijk altijd Henk die in de gaten houdt welke leuke soorten er in de buurt gemeld worden en na het smakelijke intermezzo moest een bezoek gebracht worden aan de Petrusplaat. Op het spaarbekken zat een Roodkeelduiker en hoewel dat in najaar en winter (vooral aan de kust) absoluut geen zeldzaamheid is, is het voor ons Kempenaren wel de moeite om daar

even naar te gaan speuren. Het arsenaal aan telescopen werd uitgesteld op het uitkijkpunt, maar we vonden op het water vooral Middelste en Grote Zaagbekken, Futen, veel Meerkoeten en heul veel Kuifeenden. Uiteindelijk wees een andere vogelaar ons erop dat we te ver weg aan het kijken waren: de Roodkeelduiker zat helemaal vooraan op het bekken. Eenmaal gevonden werden de telescopen gericht en heeft iedereen de vogel mooi kunnen zien. Ook de omliggende bomenrij bood nog leuks in de vorm van Appelvink, Kramsvogel en Gaaien, terwijl vanaf een grasveld verderop een Ree ons in de gaten hield.

Vogelhut bij Polder Maltha (Edwin van der Werf)

Roodkeelduiker op de Petrusplaat (Peter Simon)

Polder Maltha was onze een-na-laatste stop van de dag, waar we ook weer een aantal nieuwe soorten konden bijschrijven. We zagen een Slechtvalk in één van de elektriciteitsmasten, hoorden een paar IJsvogels en op het water zaten meerdere Brilduikers. In de bomen langs het pad zat een Grote Bonte Specht, een leuke groep Sijzen, een Vuurgoudhaan en meerdere Tijftjaffen. En ook hier hoorden we weer regelmatig de Cetti's Zangers vanuit de struiken of het riet.

Inmiddels begon de middag al tegen het einde te lopen en sloten we af met weer een bezoek aan de Hardenhoek, een klein stukje vanaf waar we de dag ook begonnen waren. Op weg daar naartoe zagen we vanuit de auto nog mooi een Roodborsttapuit dichtbij in de berm. Aangekomen op de plaats van bestemming vonden we al snel twee Zeearenden in de bomen die het water omringen en liet Henk ons het nest van de Visarend zien. Opvallend was dat we in de ochtend op het water nog vooral andere eendensoorten zagen, terwijl zich op diezelfde plek later in de middag grote groepen Smienten ophielden.

Zeearend bij Polder Hardenhoek (Peter Simon)

Visarendnest bij Polder Hardenhoek (Peter Simon)

Het was sowieso de hele dag al grauw en grijs geweest, maar tegen de avond begon het licht nog verder af te nemen en werd afscheid genomen van elkaar. Ondanks het weer hadden we toch leuke dingen gezien en was het gezellig om weer eens met een wat grotere groep in de buitenlucht samen te kunnen komen. Hopelijk kan er snel nog een excursie gepland worden! ■

Nestkastenverslag Biemereren 2021

Wil de Veer

Mandarijneend man op nestkast te Biemereren in 2019 (Wil de Veer)

In dit verslag heb ik ervoor gekozen om alleen de gegevens van de laatste vijf jaren te verwerken. De eerste nestkasten zijn in 2015 opgehangen. Er hingen toen minder kasten zodat een vergelijking van de resultaten niet opgaat. Omdat het de eerste keer is dat er een verslag van Biemereren in de Blauwe Klauwier staat geef ik wat meer informatie over het perceel.

Het gebied

Het perceel Biemereren 11 is een privé terrein van 5 ha. groot, gelegen tussen de straten Biemereren en Scherpenering in Wintelre. Op het terrein staat een woonhuis dat gebouwd is in 1958. Het geheel is niet toegankelijk! Vroeger stond het gebied bekend als “De kwaaië hoek” omdat er tegen de Scherpenering aan een drassig moerasachtig stuk lag dat in de winter onder water stond. Een groot deel van het perceel is aangeplant met kerstbomen die voor commercieel gebruik zijn bedoeld. Deze staan er al vele jaren maar het aantal wordt nu snel minder omdat er na verkoop van de bomen niet meer opnieuw wordt aangeplant. Uiteindelijk zal dit deel van het perceel opnieuw worden ingericht en hierover is overleg hoe dit zal worden aangepakt. In de kerstbomen broeden veel vogels, zoals Vink, Kneu, Goudvink en Staartmees. Onder een van de kerstbomen heeft al twee jaar op rij een Patrijs gebroed. Kerstbomen die niet in aanmerking komen voor de verkoop zijn als een soort takkenril neergelegd wat ook weer nestgelegenheid biedt en schuilplaats voor dieren. Roodborst, Heggenmus en Winterkoning hebben in deze ril gebroed. Verder staan er op het perceel diverse soorten bomen o.a. eik, beuk, lariks, kastanje, noten, appel en den.

In 2014 kreeg ik toestemming om een fotohut te bouwen met daarvoor een vijvertje. Buiten dat dit gelegenheid geeft om foto's te maken is het ook zeer interessant om het gedrag van vogels te bestuderen. Zoals u verder in het artikel kunt lezen komen er op het perceel heel veel soorten vogels voor. Veel meer dan ik in eerste instantie verwacht had. Omdat er alleen bij de hut een vijvertje is

komen daar veel soorten vogels drinken en badderen, wat mij weer gelegenheid geeft om ze te fotograferen.

Perceel Biemerden, december 2021 (Wil de Veer)

Methode

In 2021 zijn tijdens het broedseizoen de nestkasten drie keer gecontroleerd. De controledata waren op 24 april, 15 mei en 4 juni. Op 13 maart zijn de nestkasten schoongemaakt, eventueel gerepareerd en de kastjes die niet te repareren waren zijn vervangen. Ditmaal zijn deze kastjes niet van hout maar van houtbeton wat hopelijk vernieling door de grote bonte specht tegen gaat. Bij het onderhoud in oktober van dit jaar zijn veel achterlatten vervangen en daarbij zijn ook weer stukjes tuinslang tussen de lat en de boom geplaatst zodat de lat niet zo snel in de boom vast groeit. Eveneens zijn veel kastjes wat lager en zoveel mogelijk op gelijke hoogte gehangen zodat het grootste aantal wat makkelijker te controleren is. Wij zijn met drie personen actief bij de controles etc.

Resultaten

Nestkasten

De nestkastbezetting in 2021 was 76% en er waren twaalf lege kasten (tabel 1). Zoals ieder jaar zat er ook weer een nest hoornaars in een van de kasten.

Tabel 1. Nestkastbezetting in 2021.

Gebruikte kasten	38	76%
Niet gebruikte kasten	12	24%
Totaal aantal kasten	50	100%

Het was een goed broedseizoen met in totaal 42 broedsels (tabellen 2 en 3). Er zijn nog nooit zoveel jongen uitgevlogen als in dit jaar. De algemeenste nestkastbewoners waren Koolmees, Pimpelmees en Spreeuw, al wisselt het aantal broedsels per jaar (figuur 1).

Tabel 2. Broedsels in 2021.

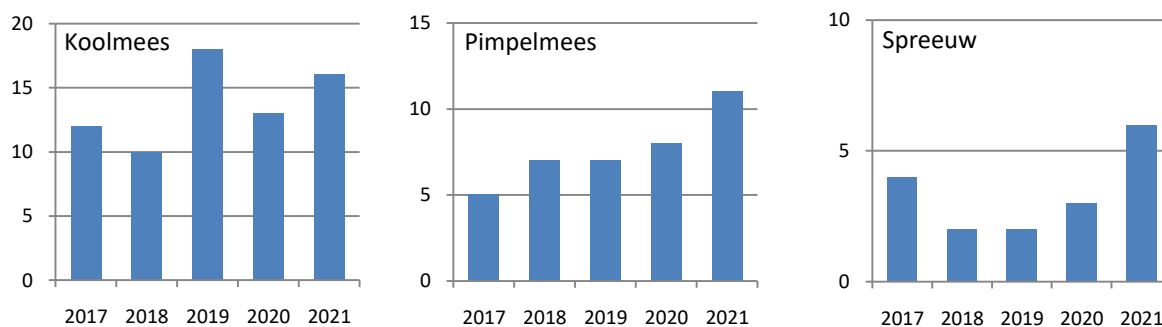
	Eerste broedsels	Tweede broedsels	Eieren 1 ^e broedsel	Eieren 2 ^e broedsel	Aantal eieren	Uitgevlogen	Onbevruucht	Dood
Koolmees	12	4	122	21	143	140	3	0
Pimpelmees	8	3	89	15	104	90	14	0
Spreeuw	4	2	14	11	25	25	0	0
Holenduif	1	0	2	0	2	0	2	0
Bonte vliegenvanger	2	0	11	0	11	11	0	0
Gekraagde Roodstaart	2	0	4	0	4	0	4	0
Boomklever	2	0	7	0	7	7	0	0
Mandarijneend	1	1	11	11	22	00	22	0

Tabel 3. Aantal broedsels per soort 2017-2021.

	2017	2018	2019	2020	2021
Koolmees	12	10	18	13	16
Pimpelmees	5	7	7	8	11
Spreeuw	4	2	2	3	6
Holenduif	0	0	1	1	1
Bonte Vliegenvanger	0	2	2	3	2
Gekraagde Roodstaart	2	1	2	0	2
Boomklever	1	1	2	1	2
Mandarijneend	0	1	1	0	2
Totaal	24	24	35	29	42

Tabel 4. Totale gegevens 2017-2021, afgemeten aan de aanwezige soorten in 2021.

	2017	2018	2019	2020	2021
Aantal eieren	272	228	295	229	318
Aantal jongen	251	217	282	212	273
Aantal uitgevlogen	247	216	271	212	273
Aantal onbevruucht	16	4	13	13	45
Aantal dode jongen	1	1	11	0	0
Aantal 2 ^e broedsels	7	2	6	0	4

Figuur 1. Het verloop van het aantal broedsels van Koolmees, Pimpelmees en Spreeuw in de periode 2017-2021.

De eieren van beide Gekraagde Roodstaart paren zijn door een Koolmees kapot gepikt. Eén van de mannetjes is hierna nog regelmatig gezien en heeft wekenlang gezongen.

De Mandarijneend heeft nu al een paar jaar eieren gelegd in de kasten die bedoeld zijn voor de bosuil, zit daar ook lange tijd op te broeden, maar de eieren zijn steeds onbevruucht. Waarom het vrouwtje dit jaar in twee verschillende kasten eieren heeft gelegd is onduidelijk. Normaal is er maar een legsel, maar het is bekend dat er bij deze soort vollegsels kunnen zijn. Het is mogelijk dat door werkzaamheden bij de kast het vrouwtje het eerste legsel heeft verlaten waardoor het een vervollegsels zou zijn. Een andere reden zou kunnen zijn dat er een tweede vrouwtje in het spel is. Tijdens het broeden staat het mannetje veel bovenop de kast op de uitkijk.

Het paartje Bosuil is al jarenlang aanwezig maar krijgt de laatste jaren schijnbaar geen kans om de nestkast te bezetten. In 2020 lag er wel een broedsel van drie eieren in de nestkast maar helaas is het vrouwtje toen verongelukt. Op dit moment, december 2021, zijn zowel man als vrouw alweer volop aan het roepen.

De Torenvalken zijn wel aanwezig geweest maar de nestkast was dit jaar niet bezet. Wel werden beide vogels in en bij de kast gezien.

Het in december plaatsen van plaatjes voor het vlieggat heeft ook dit jaar weer geholpen. Hierdoor is het voor de later aangekomen broedvogels zoals Bonte Vliegenvanger en Gekraagde Roodstaart toch mogelijk om een nestkast te bezetten. De plaatjes worden in april weer verwijderd.

Bonte Vliegenvangers in 2018 (links) en 2021 (Wil de Veer)

Overige vogels

Buiten de broedvogels die dit jaar in de kasten hebben gebroed zijn er op het perceel ook veel andere vogels waargenomen. Vogels die in 2021 zijn waargenomen met juvenielen zijn: Buizerd, Patrijs, Houtduif, Groene Specht, Grote Bonte Specht, Winterkoning, Heggenmus, Roodborst, Merel, Zanglijster, Zwartkop, Tjiftjaf, Fitis, Staartmees, Gaai, Kauw, Zwarte Kraai, Vink, Groenling, Kneu en Goudvink.

Grote Bonte Specht in 2019 en Groene Specht in 2021 (Wil de Veer)

Vogels die regelmatig in een nestkast broeden, maar in 2021 niet: Torenvalk en Boomkruiper.
 Vogels die met regelmaat of altijd aanwezig zijn: Wilde Eend, Havik, Sperwer, Fazant, Turkse Tortel, Bosuil, Zwarte Specht, Kleine Bonte Specht, Goudhaan, Kuifmees en Ekster.

Goudvink in 2019 en Appelvink in 2017 (Wil de Veer)

Andere waarnemingen in de loop der jaren: Witte Kwikstaart, Zwarte Roodstaart (met juveniel), Roodborsttapuit, Beflijster, Kramsvogel, Koperwiek, Grauwe Vliegenvanger (met juveniel), Zwarte Mees, Putter, Sijs en Appelvink.

Het paartje Buizerd is dit jaar niet tot broeden gekomen in het perceel maar was wel steeds aanwezig. Vermoedelijk heeft het paar nu gebroed in een aanliggend perceel. Boven het vliegveld en boven de akker werden meerdere Veldleeuweriken gehoord en gezien. Op de akker stond enkele dagen een Ooievaar.

Buizerd in 2020 (Wil de Veer)

Andere dieren

Enkele andere dieren die werden gezien zijn: gewone pad, groene kikker, kleine watersalamander, rode eekhoorn, egel, muis, mol, ree, konijn en haas. Verder was er een kolonie behaarde rode bosmieren en er vlogen veel bijen (er staat een bijenkast), hoornaars, wespen, vlinders en libellen rond. ■

De Middelste Bonte Specht in de Kempen in de periode 2017 t/m 2021

Frank Neijts

Vrouw in het Beersbroek, 3 maart 2021 (links) en man in het Groot Goor bij Helmond, 23 februari 2021 (Frank Neijts)

Na het vorige artikel over de Middelste Bonte Specht in de Kempen (Neijts 2021), gaven gelukkig diverse mensen gehoor aan de oproep mee te helpen om informatie over de verspreiding aan te vullen. Met name ontbrak het aan voldoende kennis over het meer centrale deel van De Kempen, grofweg binnen een denkbeeldige lijn van A2 > A58 > Oirschot > Vessem > Reusel > Belgische grens > Luyksgestel > Bergeijk > Riethoven > Veldhoven, deels omdat daar grote loofboscomplexen ontbreken. Niet dat de soort hier nu ineens talrijk of wijdverspreid voor bleek te komen maar er werden toch diverse territoria gevonden. Verder kwamen er flink wat welkome aanvullingen voor gebieden die al wat beter onderzocht waren.

Methode

Veldwerk

In 2021 ben ik op 1 januari begonnen met alle waargenomen Mibo's in te voeren. Ik bezocht daarvoor te voet alle bosgebieden die mij om een aantal redenen interessant leken: kleinere, geïsoleerde bosgebiedjes, grote boscomplexen waar nog relatief weinig gegevens van waren en ogenschijnlijk interessante beekdalbossen. Bekende, veel door anderen bezochte bosgebieden heb ik dit jaar wegens tijdgebrek zoveel mogelijk overgeslagen. Gezien mijn ervaringen ten aanzien van de periode waarin Mibo's bij voorkeur geïnventariseerd zouden moeten worden, heb ik mij globaal beperkt tot de maanden januari t/m maart. Niet alleen worden de vogels na half maart duidelijk (veel) minder actief maar ook wordt (tegenwoordig!) dan de begroeiing al snel dichter waardoor vogels lastiger te ontdekken zijn.

Op locaties waar meerdere paren vlak bijeen kunnen voorkomen heb ik zoveel mogelijk geprobeerd foto's te maken van de vogels teneinde een individuele herkenning mogelijk te maken. Op sommige plekken heeft dit inderdaad tot een betere interpretatie van de aantallen geleid zoals o.a. in t Groot Goor in Helmond, de omgeving van de Philips Fruittuin in Eindhoven en het landgoed Gorp & Rovert.

Onder meer voor dit doel maar ook om vooral in grotere bosgebieden tijd te besparen, heb ik veel met de tape gewerkt. In de meeste gevallen gebruikte ik dan de contactroep (het 'bieken'). Naar mijn ervaring geeft dit over het algemeen het beste resultaat. Het is daarvoor niet nodig het geluid langdurig te laten klinken: slechts enkele seconden zijn vaak al voldoende. De vogels reageren heel verschillend: soms al bij de eerste toon luid schreeuwend aan komen vliegen, soms zwijgend en dan afstand bewarend en zich lijken te verstoppen achter stammen/takken e.d., soms ook pas na enkele minuten of zelfs vele minuten verschijnend.

Het is dus zaak om steeds heel goed om je heen te kijken (werken met meerdere personen is dan zinvol!) en geduld te betrachten. Het kan ook lonen om dezelfde route 'heen en weer' af te lopen waarbij je alleen 'tapet' op de 'heenweg': sommige vogels vind je dan pas op de 'terugweg'. Bij heel mooi en rustig lenteweer in februari roepen veel vogels uit zichzelf en is tapen vaak overbodig.

Gegevensverwerking

Het overzicht van de territoria in de periode 2017 t/m 2021 is tot stand gekomen door mijn eigen gegevens aan te vullen met gegevens in waarneming.nl, LiveAtlas, de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF) en broedvogelinventarisaties die zijn ingevoerd met Avimap. De gegevens zijn geïnterpreteerd met de Sovon broedvogelcriteria (zie Discussie voor de beperkingen hiervan!). Per onderzocht bosgebied is steeds het maximum aantal territoria in de periode genomen.

Resultaten

Verspreiding en aantallen

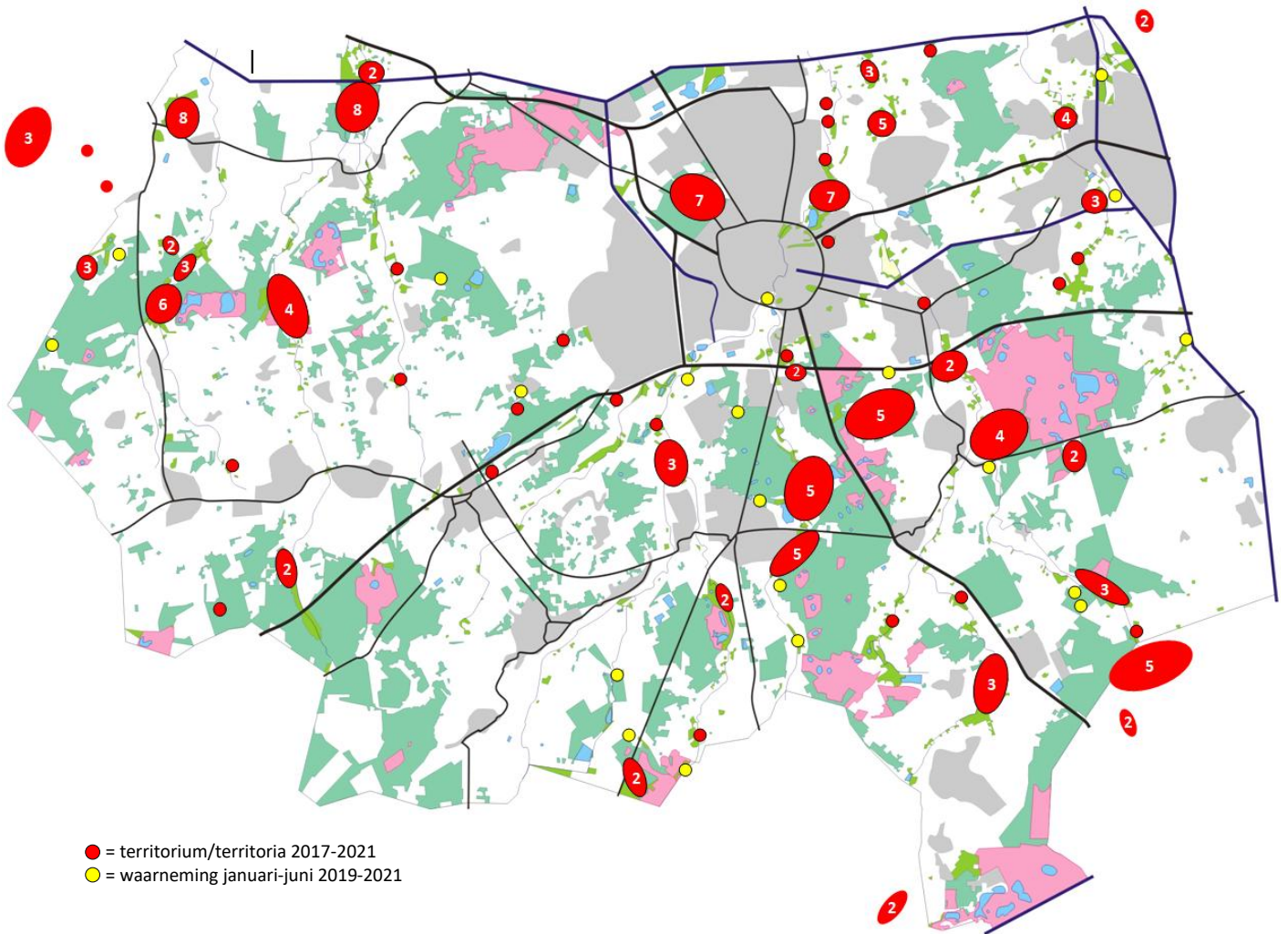
In de periode 2017 t/m 2021 werden binnen de begrenzing van de Kempen 127 territoria in kaart gebracht. Inclusief Gorp en Rovert en omgeving, waar door mij ook speciaal naar Mibo's is gezocht, zijn dat 132 territoria. Daarnaast waren er 20 locaties waar in de maanden januari t/m juni over de periode 2019-2021 wél Mibo's werden waargenomen, maar waarbij niet aan de Sovon broedvogelcriteria werd voldaan (figuur 1).

Het is niet zo simpel om op basis hiervan het totale aantal territoria voor de Kempen te berekenen maar vermoedelijk is een minimumschatting van 150 nog niet zo héél wild en het is heel wel mogelijk dat het werkelijke aantal tussen de 150 en 200 territoria ligt. Maar zie 'interpretatie van de gegevens' in de discussie hierna.

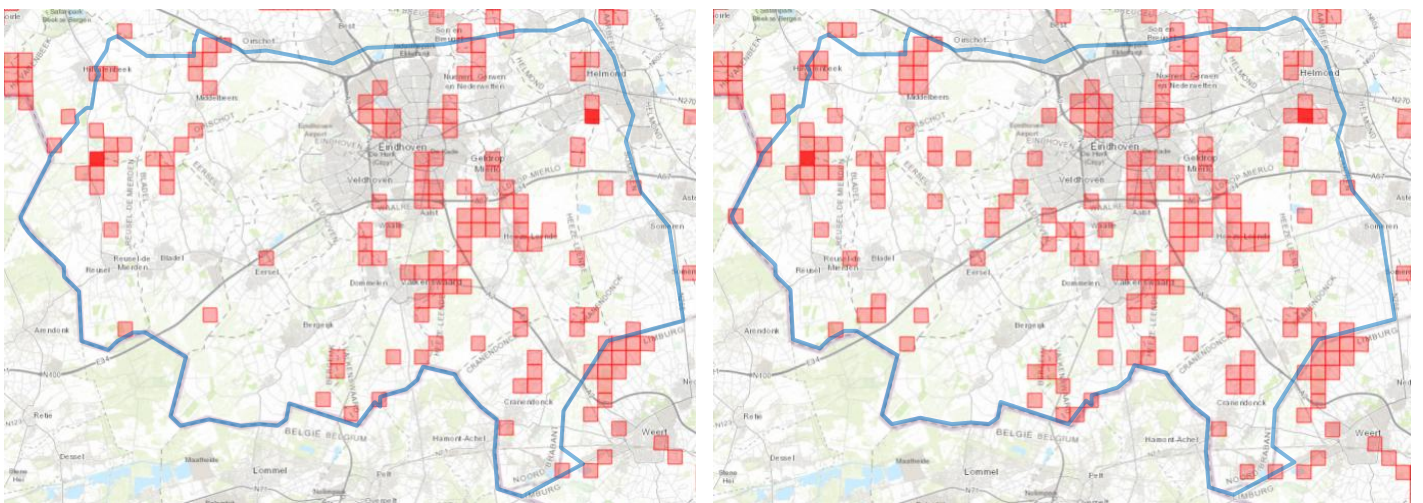
Veranderingen

In mijn eerdere artikel memoreerde ik al dat de toename van deze specht in de Kempen t.o.v. een aantal andere gebieden in ons land relatief traag op gang kwam en ook vrij laat begon. De bekende gegevens over 2021 maken duidelijk dat de toename en uitbreiding nog steeds stevig door gaat! Die toename in de Kempen kan goed geïllustreerd worden met gegevens in waarneming.nl. Het aantal bezette km-hokken over alle maanden in de afgelopen vijf jaar (2017 t/m 2021) bedroeg 181 wat een toename t.o.v. 2017 t/m 2020 (124 bezette km-hokken) betekende van bijna 50% (figuur 2)! In al die km-hokken werden gesommeerd 247 exemplaren geteld.

Figuur 1. Middelste Bonte Spechten territoria in de Kempen in 2017 t/m 2021 (rode stip of rood vlak). Per gebied is het hoogste aantal in de periode genomen. Territoria zijn cf. de Sovon broedvogelcriteria. Met een gele stip zijn waarnemingen aangegeven uit de maanden januari t/m juni 2019 t/m 2021 die niet aan de Sovon broedvogelcriteria voldoen.

Figuur 2. Waarnemingen van Middelste Bonte Spechten per kilometerhok over alle maanden in de periode 2017 t/m 2020 (links) en de periode 2017 t/m 2021 (rechts) (bron: waarneming.nl).

Discussie

Toename

De recente toename betreft niet alleen verspreide (nieuwe of nieuw ontdekte) vestigingen in het nog steeds wat karig bezette centrale deel van de Kempen. Ook vond uitbreiding plaats van de in het vorige artikel genoemde clusters zoals 'West', waar de toename van nieuwe km-hokken ca. 30% bedroeg en daarbinnen voor de combi Wellenseind/De Utrecht zelfs ruim 50%.

Nieuwe ontdekkingen in dergelijke gebieden betreffen vooral nieuw ontdekte vogels in gebiedsdelen die tot dusverre nog maar weinig bezocht waren. Een goed voorbeeld daarvan is Ananina's Rust waar het aantal bezette km-hokken verdubbelde t.o.v. vorig jaar.

Habitatkeuze

Kun je in dergelijke bosgebieden met veel zware Zomereiken de aanwezigheid van Mibo's relatief eenvoudig voorspellen, voor de meer geïsoleerde loofbosjes is dat niet het geval. Veel daarvan liggen mogelijk te ver weg van beter geschikte boscomplexen, of de bomen zijn (nog) niet oud genoeg. Het is dan een kwestie van tijd voor de soort zich hier vestigt. Dat is misschien ook wel het geval voor sommige (delen van) beekdalen waar het aantal zware Zomereiken klein is.

In mijn vorige artikel constateerde ik dat de belangstelling van de Mibo voor deze wat nattere biotopen nog relatief gering bleek te zijn. Maar de in 2021 nieuw gevonden vestigingen in het dal van de Kleine Beerze bij Vessem, de Raamloop bij Reusel en op diverse plekken in het Dommeldal lijken toch te wijzen op een aanpassing.

Een interessante ontwikkeling is ook het langzaam 'vollopen' van het stedelijk gebied in en rond Eindhoven. Uiteraard spreekt hier de aanwezigheid van oude landgoederen, parken en aangrenzende tuinen met veel zeer zware Zomereiken een belangrijke rol. Maar tot voor kort waren vooral de randen van de stad bezet, terwijl de laatste twee tot drie jaar ook de meer centraal gelegen parken en de wat minder met (zeer) zwaar loofhout gezegende groenstroken territoria tellen.

Interpretatie van de gegevens

De twee groepsinventarisaties op het landgoed Wellenseind op resp. 27 februari en 20 maart (zie het artikel van Pieter Wouters hierna) gaven heel verschillende resultaten te zien hoewel de weersomstandigheden niet veel verschilden. Deze resultaten zouden kunnen bevestigen wat al eerder vermoed werd, nl. dat, in elk geval de laatste jaren, de toptijd voor het inventariseren van de Mibo een stuk vroeger ligt dan meestal wordt aangenomen: eerder januari/februari dan maart of

Man Middelste Bonte Specht op landgoed Gorp & Rovert, 5 maart 2021 (Frank Neijts)

zelfs april. Een en ander is wel mede afhankelijk van het weer: zonnig, niet te koud en weinig wind zijn een voorwaarde voor veel activiteit. Een voordeel van vroeger inventariseren is ook dat de vogels gedurende de dag langer actief zijn, dus niet alleen in de heel vroege ochtend.

Vrouw Middelste Bonte Specht in de Philips Fruittuin te Eindhoven, 24 februari 2021 (Frank Neijts)

Mibo's zijn vrij strikte standvogels. Weliswaar verplaatsen ze zich natuurlijk (hoe kunnen ze zich anders uitbreiden...) en worden wel eens vogels waargenomen op locaties waar ze zeker niet broeden (Strabrechte Heide bijvoorbeeld), maar in de regel kun je zeggen dat ze op de waarnemingslocaties zich ook willen vestigen als ze dat al niet hebben gedaan. Mits er voldoende oude bomen, liefst Zomereiken, staan natuurlijk...

Door individuele herkenning is vastgesteld dat vogels van verschillende paren ook in de broedtijd vlak bij elkaar voorkomen en elkaars territorium doorkruisen. Tevens is waargenomen dat individuele vogels relatief grote afstanden afleggen en op verschillende locaties roepen die soms honderden meters van elkaar liggen. Niet alleen in De Kempen is dit vastgesteld (Neijts 2021) maar ook in Twente (de Bruijn 2018).

Mibo's gebruiken hoofdzakelijk twee geluiden: 'gaaien' (de klaaglijke miauwende roep) en 'bieken' (vergelijkbaar met de normale roep van Grote Bonte, vaak snel herhaald). Beide roepen worden door beide geslachten geuit, al zijn 'gaaiende' wijfjes relatief zeldzaam. Bij het gebruiken van geluiden om vogels te vinden is het zeker niet zo dat 'gaaien' het beste resultaat geeft al wordt dat vaak als het baltsgeluid beschouwd. Het lijkt er wel eens op dat vooral wat later in het voorjaar, imitaties van het 'bieken' beter helpen. Mogelijk dat 'bieken' een wat universele 'inhoud' heeft: het wordt niet alleen gebruikt als contactroep, maar bijv. ook als agressieroep tegen indringers in een territorium. Paartjes onderling kunnen soms langdurig achter elkaar aanjagen waarbij de deelnemers voortdurend luid 'bieken'.

In de ruim 15 jaar dat ik vrij fanatiek met deze soort bezig ben, is het mij nog niet gelukt om ook maar één Middelste Bonte met zekerheid te horen/zien roffelen. Dat geluid wordt dus zelden gebruikt en heeft beslist een andere waarde voor de soort dan bij verwante soorten.

Op basis van al deze informatie is het niet eenvoudig om het exact aantal broedparen in een gebied vast te stellen. Het is aannemelijk dat feitelijk elke waarneming (ook van slechts één exemplaar, al of niet gehoord) in een geschikt biotoop een aanwijzing is voor een vestiging (territorium). Paren (of individuen van verschillende paren) kunnen vlak bij elkaar worden waargenomen, maar sommige vogels (vooral mannetjes vermoedelijk) kunnen flinke territoria hebben of dat in elk geval suggereren. Vermoedelijk leiden inventarisaties in de voor de soort als 'standaard' gehanteerde periode (20 februari t/m 20 juni) tot een onderschatting, zeker als in de beginperiode slecht weer overheerst.

Waarnemers zouden moeten anticiperen op de weersomstandigheden en bij mooi weer al in januari een eerste bezoek moeten brengen en vooral actief zijn in februari tot ongeveer half maart. Daarbij zou wat mij betreft de focus niet nadrukkelijk hoeven te liggen op waarnemingen van paren (wat ook een zekere kennis van de verenkleed vereist!). Ook onderscheid tussen de door de vogels gebruikte geluiden zegt m.i. niet zoveel, o.a. omdat dit zonder zichtwaarneming niet veel zegt over de sexe.

Man Middelste Bonte Specht op landgoed Gorp & Roverf, 5 maart 2021 (Frank Neijts)

Doordat de vogels zowel heel dicht bij elkaar kunnen voorkomen als blijkbaar/schijnbaar relatief grote territoria kunnen hebben, kan een echt betrouwbare vaststelling van het aantal territoria in een gebied alleen op basis van een individuele herkenning door middel van ringen of 'fotopaspoort'. Dat is vaak slechts ten dele mogelijk en vereist veel tijd en inspanningen.

Meer gericht inventariseren (vroeger in het jaar bij relatief goede weersomstandigheden) waarbij alleen vaststelling van de soort wordt nagestreefd op basis van eventueel slechts individuen (waardoor sneller gewerkt kan worden), zal wat mij betreft toch een redelijk betrouwbare schatting van deze soort opleveren. ■

Literatuur

Bruijn, O. de 2018. Van Kerkuil tot Laplanduil. Eelerwoude.

Neijts, F. 2021. De Middelste Bonte Specht in de Kempen - een oproep. *Blauwe Klauwier* 47(1): 71-75.

Simultaantellingen van Middelste Bonte Specht op landgoed Wellenseind

Pieter Wouters

Man Middelste Bonte Specht op landgoed Wellenseind, 20 maart 2021 (Paul van Pelt)

In het voorjaar van 2021 hebben we als vogelwerkgroep op Landgoed Wellenseind twee simultaantellingen van Middelste Bonte Spechten georganiseerd. Een sfeerverslag hiervan is te vinden in de Blauwe Klauwier van maart 2021. Tijdens een SNL-inventarisatie⁴ in 2020 werden er maar 3 territoria gevonden, wat erg weinig was als je keek naar de grote hoeveelheid waarnemingen die er, verspreid over het gebied, werden gedaan. Daarom werd toen besloten om in 2021 een simultaantelling te organiseren. Naast de vraag: ‘Hoeveel territoria zijn er aanwezig?’ borrelt ook de vraag op: ‘Is een simultaantelling hiervoor een geschikte methode?’

Methode

De tellingen werden gehouden op 27 februari en 20 maart 2021. We hadden geluk met het weer. De eerste teldag was het bewolkt en voelde het een beetje guur aan, maar ondanks het ‘mindere’ weer riepen de spechten volop. De tweede dag was een mooie zonnige dag. Na een nacht met lichte vorst warmde het, onder invloed van de zon, snel op wat de spechten wel konden waarderen.

Het gebied werd opgedeeld in negen deelgebieden (figuur 1). De tellingen vonden steeds plaats tussen 9:30u en 13:00u. Elk deelgebied werd te voet doorkruist. Als er een specht werd waargenomen, was het de bedoeling om er naar toe te lopen om de plaats zo exact mogelijk te kunnen intekenen.

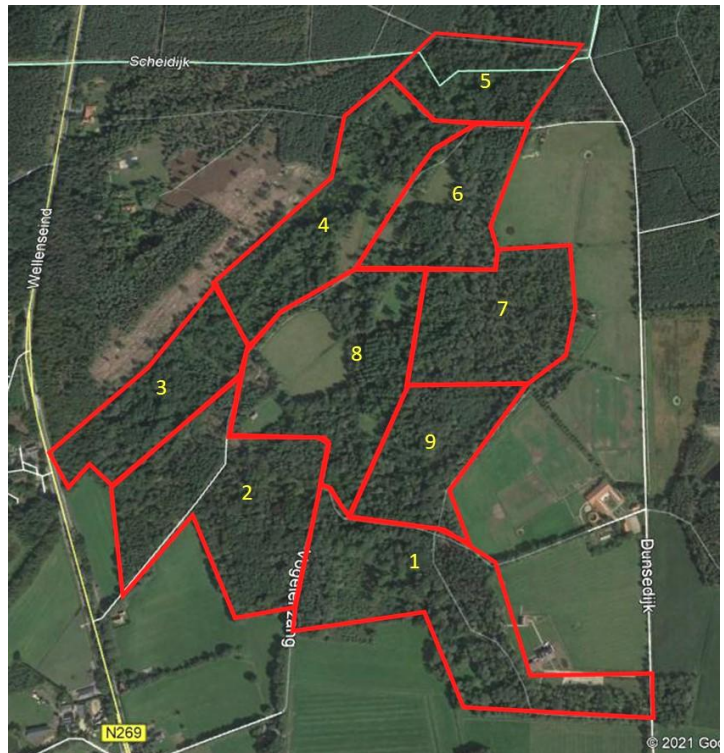
⁴ SNL = Subsidiestelsel Natuur en Landschap; zie voor meer info: vo.nl/subsidies-regelingen/natuurbeheer-snl

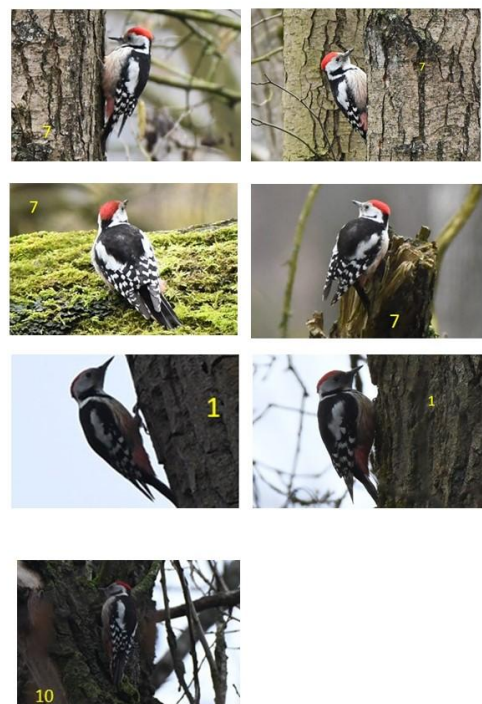
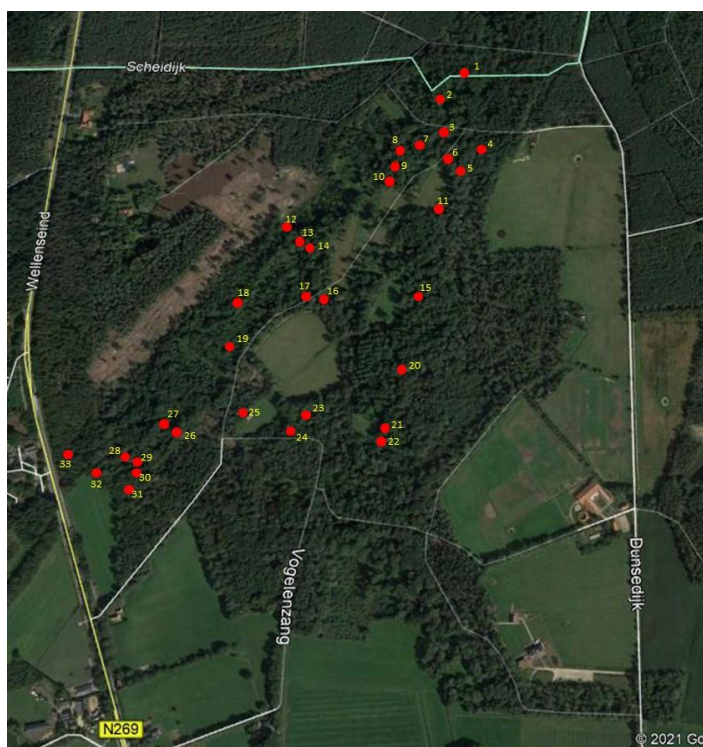
Daarnaast werd gevraagd om, als dat mogelijk was, een foto te maken van elk waargenomen exemplaar, het liefst van beide zijden. De witte schoudervlek is voor elk individu uniek en is dus een goede manier om verschillende exemplaren van elkaar te kunnen onderscheiden. Het maken van goede foto's viel echter niet altijd mee omdat vogels te ver weg zaten, achter takken zaten, te vliegerig waren, etc. Er werden in totaal 60 waarnemingen ingevoerd waarvan 15 voorzien van een foto: 9 van de 1^e telronde en 6 foto's tijdens de 2^e ronde 6. Niet alle foto's waren van dien aard dat ze bruikbaar waren om exemplaren individueel te herkennen.

Alle waarnemingen werden in het veld ingebracht in waarneming.nl. Het voordeel is dat dan alle basisgegevens meteen vastliggen. Thuis zijn alle waarnemingen met tijdsaanduiding op een kaart gezet en zijn de gemaakte foto's gekoppeld aan de diverse waarnemingen (figuur 2). Zo ontstond een soort database van de Middelste Bonte Spechten die aanwezig waren op het landgoed. De kaarten werden later gebruikt om een vergelijking tussen de twee tellingen te kunnen maken.

Door de covid-pandemie waren we tijdens de tellingen gebonden aan regels. Zo mochten op de eerste dag maar twee mensen per deelgebied, tegelijk het veld in. Op de tweede dag was dit opgelopen tot vier.

Figuur 1. Verdeling van Wellenseind in negen deelgebieden.

Figuur 2. Waarnemingen van 27 februari met daaraan gekoppeld de gemaakte foto's.

Resultaten

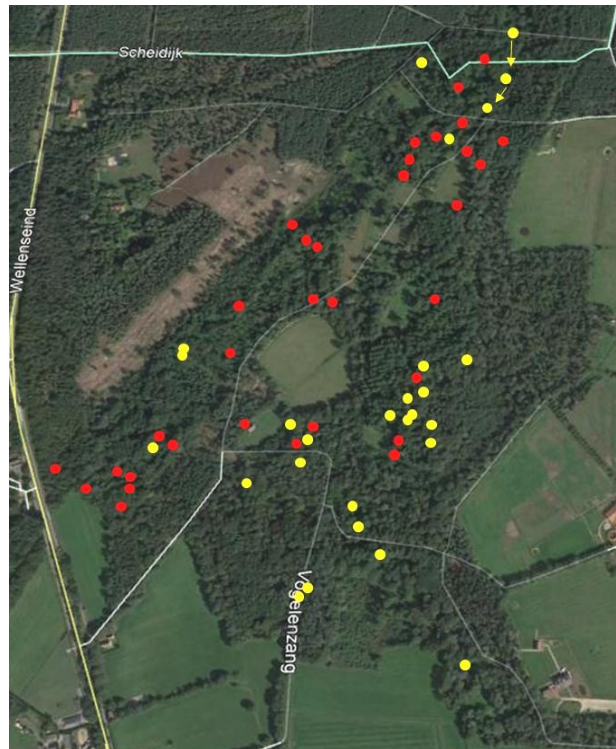
Aantal waarnemingen

Op de eerste telochtend werden maar liefst 33 verschillende waarnemingen gedaan. Ondanks het betere weer lag het aantal waarnemingen op de tweede dag iets lager, namelijk 27 (figuur 3). Mogelijk dat de roepactiviteit toen al over het hoogtepunt heen was.

Opvallend was dat er een duidelijk verschil was tussen de twee dagen. De eerste dag werden er voornamelijk waarnemingen gedaan in het dal van de Reusel. De twee dag concentreerden de waarnemingen zich meer op de hogere gronden.

Aantal territoria

Door de vele waarnemingen ontstonden enkele mooie clusters (territoria) al bleef er een aantal losse waarnemingen over. Hoorden die bij een cluster of vormen die zelf een territorium? Hier kwam de fotomethode om de hoek kijken. Voor het noordelijk territorium konden tijdens alle twee de bezoeken voldoende foto's worden gemaakt van het mannetje (figuur 4).

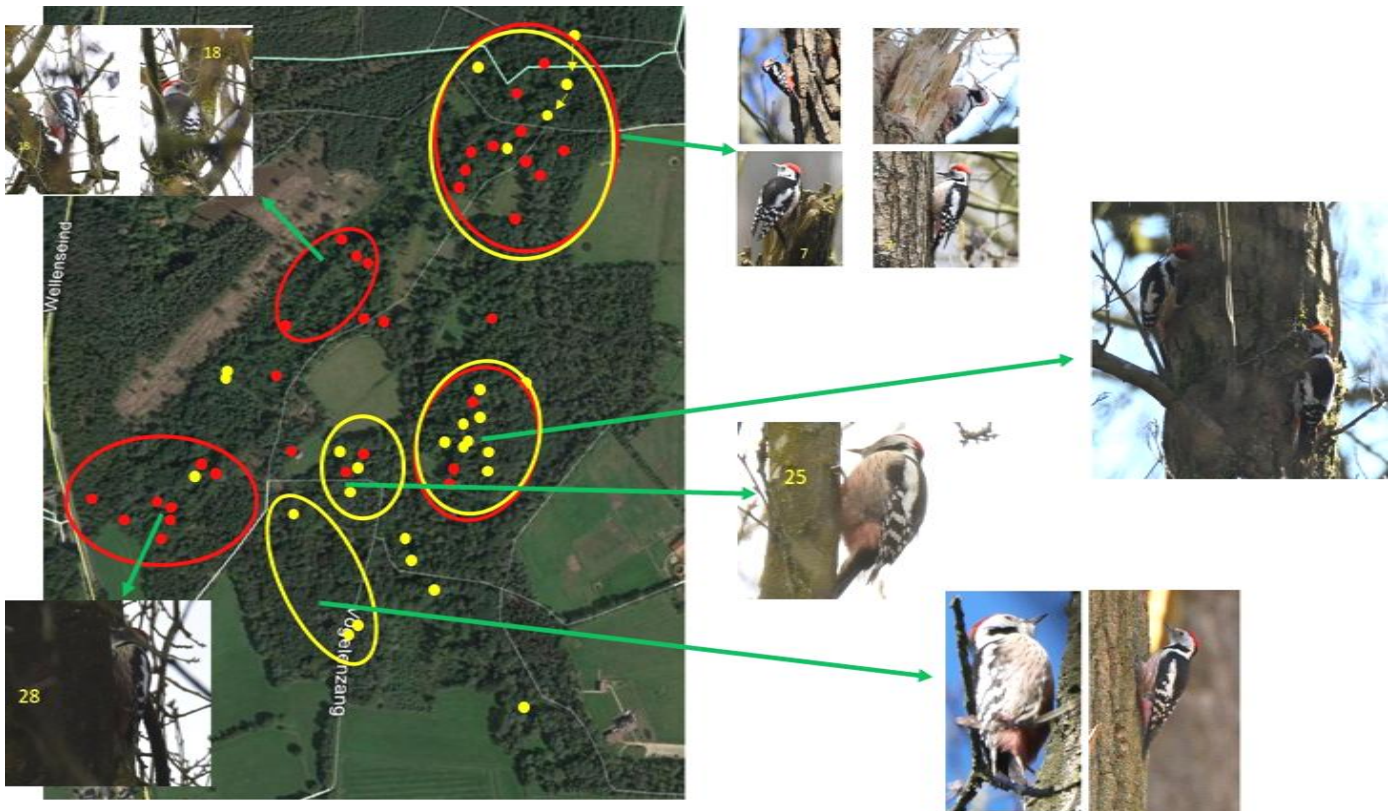

Figuur 3. Alle waarnemingen die zijn gedaan.
Rood = 27 februari, geel = 20 maart

Figuur 4. Compilatie van foto's van dezelfde man.
Onder = 27 februari, boven = 20 maart.

Bij zes territoria lukte het om de vogels, allemaal mannen, individueel te onderscheiden (figuur 5). Het is zeer waarschijnlijk dat er aan de zuidoostkant van het gebied nog een extra territorium aanwezig was. Dit komt niet direct naar voren uit de gegevens van de simultaantelling, maar wel als je er de losse waarnemingen van waarneming.nl bij neemt.

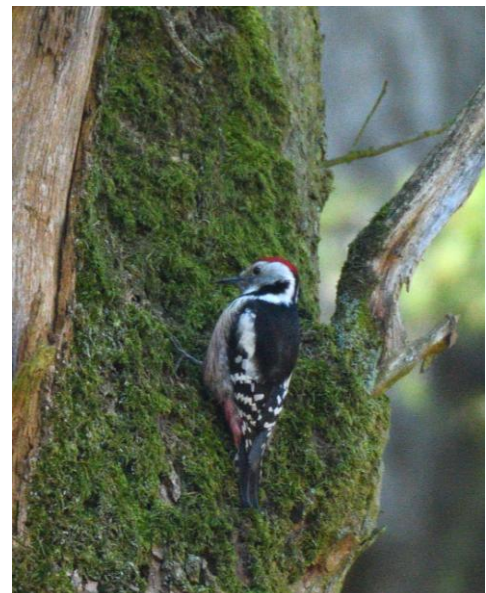

Figuur 5. Uiteindelijk konden er zeker zes territoria worden onderscheiden.

Discussie

Tijdens de twee simultaantellingen werden er maar liefst 60 waarnemingen ingevoerd. Waarom er een verschil is tussen de eerste en tweede telling, wat betreft de spreiding van de waarnemingen, is niet duidelijk. Aan de hand van uitsluitende waarnemingen en foto's van de mannen is het aantal territoria bepaald. Er zijn zeker zes territoria te onderscheiden.

De gestelde vraag of een simultaantellingen geschikt is om Middelste Bonte Spechten te tellen kan met ja worden beantwoord. In een korte tijd is het mogelijk een groot gebied te inventariseren. De simultaantelling levert meteen een heleboel uitsluitende waarnemingen op. Door tegelijkertijd zoveel mogelijk individuen te fotograferen werden de resultaten bovendien een stuk waardevoller. ■

Middelste Bonte Specht op Wellenseind, 20 maart 2021 (Paul van Pelt)

Houtduiven in de eik

Jan Wouters

Houtduif in Reusel, 10 februari 2021 (Pieter Wouters)

Achter onze tuin staat in het gemeentepark een hele rij eiken van een jaar of veertig. In goede eikeljaren hangen er veel eikels aan die er in de loop van september en oktober af vallen. Die vormen dan in de winter voer voor de Gaaien, Houtduiven en muizen. Dit najaar was alles anders.

2021 was een matig eikeljaar, lang niet alle eiken droegen vrucht. Maar de boom recht achter mijn tuin had wel veel eikels, hij hing eind augustus helemaal vol. En het waren blijkbaar heel lekkere eikels. Dat hadden de Houtduiven ook in de gaten. Begin september begon het me op te vallen dat er steeds meer Houtduiven naar de eik kwamen om enkele eikels te scoren.

Nu zullen sommigen zich afvragen: eten Houtduiven dan eikels? Het korte antwoord is ja. Houtduiven eten allerlei plantaardig voedsel, ik noem ze vliegende konijnen. Vooral iets wat er uitziet als een erwt hebben ze graag. Dus ook kleine, nog groene appeltjes, kleine nog groene kersen, en bessen van vogelkers bijvoorbeeld. Maar eikels dat is toch een ander verhaal want die zijn veel groter. Toch kunnen ze die naar binnen werken. De bek en slokdarm van een Houtduif zijn zo elastisch dat een eikel er doorheen gaat. Maar daar ligt wel ongeveer de grens.

De eik werd echt een magneet voor de Houtduiven. Van heinde en ver kwamen ze aan. Overal zag je klapwiekende duiven die zich op een dunne tak in evenwicht probeerden te houden om bij een eikel te kunnen. Om hoeveel duiven het ging was moeilijk precies te zien omdat de boom vol in blad stond. Maar wanneer er paniek ontstond door een Sperweralarm of zo iets vlogen er soms wel meer dan 15 weg.

Het was mooi om te zien hoe de duiven te werk gingen. Ze streken neer aan de buitenkant van de eik en liepen dan over de takken naar een plek waar ze een eikel aan konden. Die paktten ze dan vast en probeerden hem los te trekken uit zijn napje. Lukte dat niet na een paar keer dan probeerden ze de

volgende tot ze er een in de snavel hadden. Als de duif geluk had zat de eikel meteen goed in de bek, in de lengte dus, en werd de eikel naar binnen gewerkt. Maar vaak zat de eikel dwars en dan kunnen ze hem niet doorslikken. Dus dan moest hij gedraaid worden. Vaak lukte dat niet en dan viel de eikel naar beneden. Daarop begon de duif maar aan een andere eikel. Ik heb geen enkele duif naar beneden zien gaan om zo'n gevallen eikel op te rapen en op te eten, terwijl hij toch al zoveel moeite had gedaan om hem te pakken te krijgen. Op de grond lijkt het me voor een duif een gemakkelijk hapje. Maar als je tussen zoveel eikels zit is het nog gemakkelijker om een andere te gaan plukken.

Als ze een eikel doorgeslikt hadden gingen ze weer op zoek naar een volgende. Zo konden ze gemakkelijk drie of misschien wel vier eikels achter elkaar verorberen. Het was verrassend te zien hoe behendig zo'n

Houtduif kan klauteren en op de dunste takjes kan balanceren. Ze doen niet onder voor mezen aan een vetbol, al hebben ze hun gewicht niet mee.

Ook Kauwen ontdekten de eikels en kwamen er soms met enkele soortgenoten van eten. Maar die kunnen een eikel niet in een keer doorslikken. Zij fixeren hem met de poten en beginnen er op te hakken en eten er stukjes van. Het was niet hun favoriete voer, er kwamen maar af en toe enkele Kauwen een eikeltje pikken.

De duiven konden een maand van deze boom eten. Maar toen was het ook over. Eind september was er aan de eik geen eikel meer te bekennen. Soms kwam er even nog een duif zoeken maar dat stopte snel.

Ik woon nu al meer dan dertig jaar bij deze eik, maar nog nooit heb ik er zoveel duiven van zien eten. ■

De eik eind september: geen eikels meer (Jan Wouters)

Grauwe Klauwieren in de Kempen in 2020 en 2021

Tom Heijnen

Jonge Grauwe Klauwier verorbert een kikkertje in het dal van de Tongelreep, 11 augustus 2021 (Jules Andela)

Tot ieders verrassing werden in 2020 flink wat Grauwe klauwierterritoria in de Kempen gevonden en ook landelijk was sprake van een opvallende toename. Doel in 2021 was om een nog completer beeld te krijgen en dat beeld te kunnen vergelijken met 2020. In een kort artikel (Heijnen 2021c) heb ik de resultaten van 2021 al op hoofdlijnen beschreven. Hieronder volgt een gedetailleerder verslag van het onderzoek en de resultaten.

Gebiedsbeschrijving

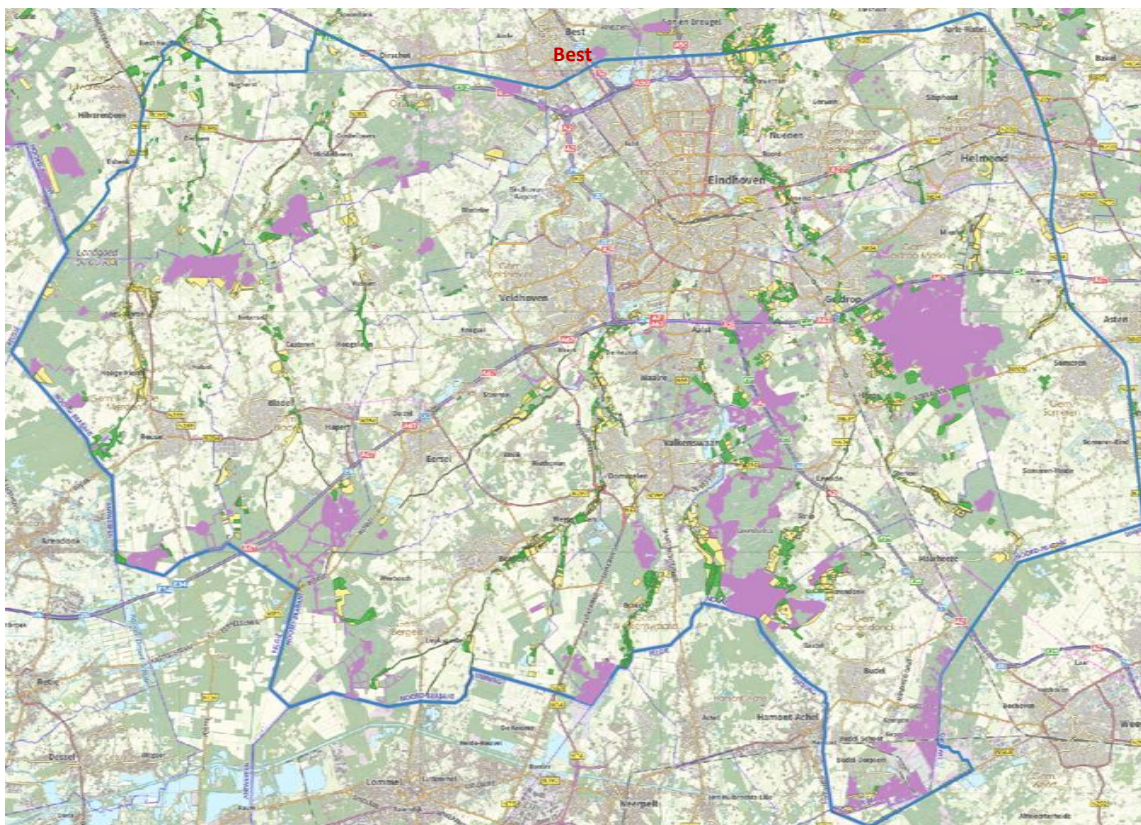
Het onderzochte gebied De Kempen is 1035 km² groot. In dit gebied liggen de stad Eindhoven, enkele grote dorpen als Veldhoven en Valkenswaard, en talloze kleinere dorpen. Er is veel intensieve landbouw en er zijn grote bosgebieden en heideterreinen. Met name in de beekdalen zijn en worden landbouwgebieden omgevormd tot natuurterreinen, vaak behorend tot het natuurbeheertype “kruiden- en faunarijke graslanden” (figuur 1).

Methode

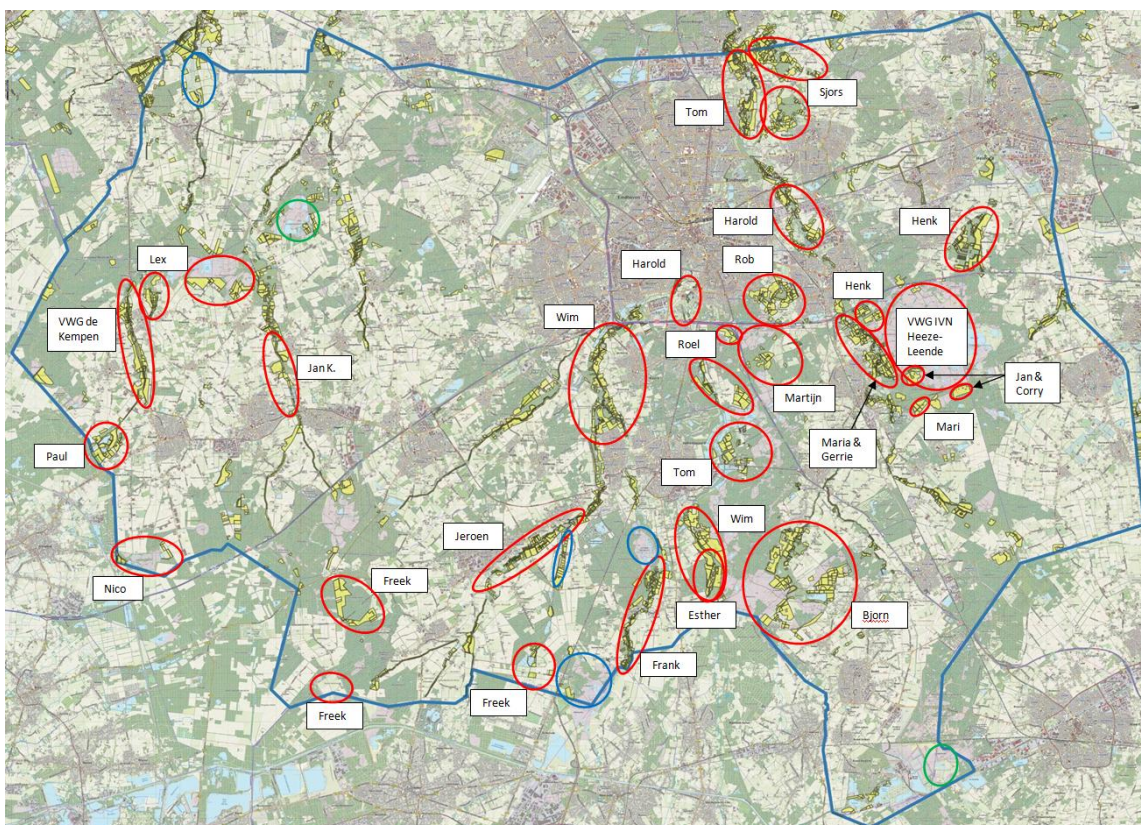
Veldwerk. Voor een beschrijving van het veldwerk in 2020 zie Heijnen 2021a en 2021b. In een aantal gebieden (waaronder alle gebieden waar in 2020 en/of 2021 meerdere territoria voorkwamen) werd specifiek en behoorlijk intensief naar Grauwe Klauwieren gezocht.

Het veldwerk in 2021 is uitgevoerd door 22 vogelaars plus 2 vogelwerkgroepen die allen één of meer in potentie geschikt broedgebied op zich namen (figuur 2). Ten behoeve van het veldwerk werd een handleiding gemaakt (zie bijlage) met daarin onder meer richtlijnen over het aantal en de spreiding van de bezoeken, zoekgedrag en interpretatie van de geluiden. De in potentie beste broedgebieden

Figuur 1. Habitattypen die potentieel geschikt zijn voor Grauwe Klauwieren: kruiden- en faunarijke graslanden (helder groen), om te vormen landbouwgrond naar natuur (lichtgeel; anno 2021 deels nog niet omgevormd!) en heide (paars) (bron: natuurbeheertypen Provincie Noord-Brabant 2016).

Figuur 2. Gebieden die in 2021 zijn onderzocht: rood = speciaal op Grauwe Klauwieren onderzocht (met voornam van de teller), blauw = BMP-inventarisatie, groen = potentiële broedgebieden waar veel vogelaars in de geschikte tijd van het jaar kwamen.

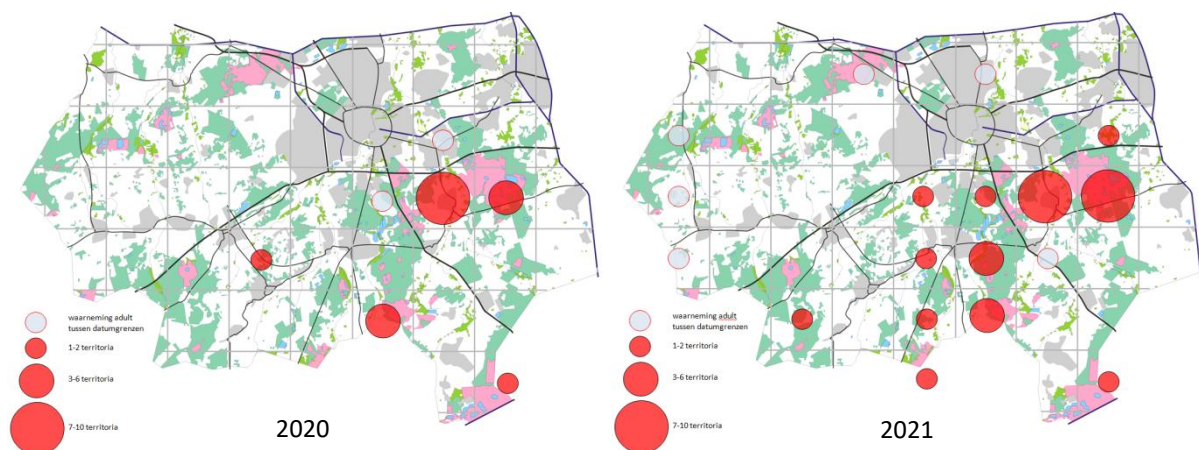
werden onderzocht, maar het is zeker niet uit te sluiten dat territoria gemist zijn in de gebieden die niet werden onderzocht.

Aanvullende bronnen. De resultaten van het veldwerk dat speciaal voor het opsporen van Grauwe Klauwieren werd gedaan, werd aangevuld met gegevens uit de volgende bronnen: waarneming.nl en waarnemingen.be, LiveAtlas, Avimap en NDFF.

Interpretatie van de waarnemingen. De criteria van Sovon zijn aangehouden om te bepalen of gesproken kan worden van een territorium. Een eenmalige waarneming van een adulte vogel tussen de datumgrenzen voldoet niet aan de Sovon criteria maar beschouw ik wel als ‘mogelijk territorium’ omdat Grauwe Klauwieren, zeker in incidenteel bezochte gebieden, makkelijk gemist kunnen worden.

Resultaten

Aankomst in de Kempen. De eerste waarnemingsdatum in 2020 was op 11 mei (vrouw) met volgende waarnemingen op 12 mei (2 mannen) en 13 mei (1 ex). In nogal wat gebieden werden de eerste vogels pas eind mei of in de loop van juni gezien. In 2021 werden de eerste vogels eveneens op 11 mei gezien (paar). Daarna volgden waarnemingen op 12 mei (1 ex) en 13 en 15 mei (vrouw). Vanaf 22 mei volgden zoetjesaan de resterende gebieden. Ook nu werden veel gebieden pas vanaf eind mei of in de loop van juni bezet.

Figuur 3. Aantal territoria in de Kempen per atlasblok in 2020 en 2021.

Aantallen en verspreiding (figuur 3, tabel 1). In 2020 werden 23 territoria en 5 mogelijke territoria in de Kempen vastgesteld en daarnaast waren er 4 eenmalige waarnemingen buiten de datumgrenzen. De (mogelijke) territoria lagen allemaal in de zuidoostelijke Kempen. Uit de westelijke en meest noordelijke Kempen ontbrak ieder spoor van Grauwe Klauwieren. Binnen dit zuidoostelijke cluster waren door de oogharen gekeken twee “deelclusters” te onderkennen: een deelcluster Geldrop-Heeze-Someren met 15 territoria en een deelcluster Valkenswaard-Budel met 6 territoria. Buiten deze twee deelclusters was er slechts 1 territorium, nl. ten ZW van Valkenswaard. Het aantal territoria in de Kempen bedroeg, rekening houdend met onvolkomen heden in de gegevens, naar schatting 30-40 (Heijnen 2021a).

Het aantal territoria dat in 2021 gevonden werd bedroeg 36 en daarnaast werden ook nog 14 mogelijke territoria geregistreerd. In tegenstelling tot 2020 waren er geen eenmalige waarnemingen buiten de datumgrenzen. De deelclusters van 2020 waren ook nu belangrijke broedgebieden met in het deelcluster Geldrop-Heeze-Someren 17 territoria (iets meer dan in 2020) en in het deelcluster Valkenswaard-Budel 7 territoria (eentje meer). Daarnaast was er een nieuw ‘minicluster’ ten O en NO

van Valkenswaard met 4 territoria. Losse gevallen waren er ten Z van Veldhoven, ten O van Bergeijk en ten ZW van Bergeijk. Rekening houdend met onvolkomenheden in het materiaal schat ik het werkelijk aantal territoria in de Kempen op 40-50 (Heijnen 2021c).

Tabel 1. Aantal meldingen/territoria per broedzekerheid.

Categorie	Broedzekerheid	Aantal in 2020	Aantal in 2021
Geen territorium	Waarneming buiten datumgrenzen (<20 mei, >20 juli)	4	0
Mogelijk territorium	1x adult in periode 20 mei-20 juli	5	14
Territorium	2x adult waarvan tenminste 1x tussen 10 juni-20 juli	2	2
	Paar, zang of balts tussen 20 mei – 20 juli	5	8
	Alarmeren, transporteren voedsel, nest	2	5
	Paar met uitgevlogen jongen	14	21
Totaal aantal territoria		23	36
Totaal aantal territoria + mogelijke territoria		28	50

Habitatkeuze. Het merendeel van de Grauwe Klauwieren in 2020 (87%) en 2021 (81%) werd gevonden in kruiden- en faunarijke graslanden (tabel 2). In dit type graslanden komen veel, ook grotere, insecten voor die als voedsel voor Grauwe Klauwieren kunnen dienen. Ook zijn er veelal braamstruiken of wilgenstruiken aanwezig die kunnen fungeren als nestplaats.

Tabel 2. Habitatkeuze van Grauwe Klauwieren in 2020 en 2021.

	Kruiden- en faunarijke grasland	Heide	Totaal
Aantal territoria in 2020	20 (87%)	3 (13%)	23
Aantal territoria in 2021	29 (81%)	7 (19%)	36

De kruiden- en faunarijke graslanden in het beekdal van de Kleine Dommel tussen Geldrop en Heeze, het beekdal van de Tongelreep tussen Aalst en de Belgische grens, en op de hogere gronden tussen Heeze en Someren zijn met name in trek. Het aantal territoria op heidevelden nam in 2021 zowel absoluut als procentueel toe ten opzichte van 2020.

Broedsucces. De verzamelde gegevens zijn samengevat in tabel 3. Het is belangrijk om te beseffen dat er zowel in 2020 als 2021 geen gericht onderzoek naar het broedsucces is gedaan. Het tellen van de jongen is in veel gebieden niet makkelijk en het bepalen van de leeftijd van de jongen is al helemaal lastig als er niets bekend is over de uitkomstdata van de eieren. Dit alles zal voor een deel

Tabel 3. Broedsucces van Grauwe Klauwieren in 2020 en 2021 (zie tekst voor beperkingen!).

Aantal uitgevlogen jongen	Aantal broedparen in 2020	Aantal broedparen in 2021
uitgevlogen jongen, maar aantal onbekend	0	2
≥ 1 uitgevlogen jong	4	8
≥ 2 uitgevlogen jongen	2	5
≥ 3 uitgevlogen jongen	2	4
≥ 4 uitgevlogen jongen	4	1
≥ 5 uitgevlogen jongen	2	1
Aantal paren met uitgevlogen jongen	≥ 14 (≥ 61%)	≥ 21 (≥ 58%)
Aantal uitgevlogen jongen	≥ 42	≥ 39
Gemiddeld aantal jongen per succesvol paar	≥ 2,8	≥ 2,1

de verklaring zijn van het geringe aantal jongen dat gemiddeld bij de succesvolle broedparen werd vastgesteld, al lijken de gegevens er op te wijzen dat het in 2021 nog een stukje lager was dan in 2020. Opvallend is dat zowel in 2020 als 2021 op 25 juni de eerste uitgevlogen jongen werden gezien.

Vertrek uit de Kempen. De broedgebieden werden zowel in 2020 als 2021 begin augustus verlaten. De laatste vogel werd in 2020 gezien op 9 augustus en in 2021 op 13 en 20 augustus. Hierop was één uitzondering, nl. een territorium in 2020 waar tot en met 26 september Grauwe Klauwieren werden waargenomen. Dit lag aan een extreem laat broedgeval: op 18 augustus werden 4 pas uitgevlogen en nog donzige jongen gezien.

Man Grauwe Klauwier bij een perfecte struik om het nest in te maken, 4 juni 2021 (TH)

Discussie

In 2020 werden 23-28 territoria gevonden en werd het werkelijke aantal geschat op 30-40. In 2021 werden er 36-50 territoria gevonden en werd het werkelijke aantal op 40-50 geschat. Uitgaande van de schattingen zou de populatie in 2021 met 25-30% gestegen zijn ten opzichte van 2020. Dit is een aanzienlijke toename voor één jaar. Helaas heb ik geen gegevens elders uit Nederland gevonden waarmee deze geschatte toename gecheckt kan worden.

De gebieden die in 2020 de kern van de populatie in de Kempen vormden, waren ook in 2021 weer belangrijk. De aantallen namen in die kerngebieden iets toe. Daarnaast werden nieuwe gebieden bezet en hoewel de aantallen daar klein waren, zijn het wellicht nieuwe groeikernen van waaruit een verdere verspreiding en aantalstoename kan plaatsvinden.

De westelijke Kempen blijft nog steeds opvallend leeg al was er in 2021 een vooruitgeschoven post ten ZW van Bergeijk en waren er wat eenmalige waarnemingen buiten de datumgrenzen die wellicht een voorbode zijn van vestigingen in dit deel van de Kempen. Verdere natuurontwikkeling in de beekdalen, die vooral in de westelijke Kempen nog zijn beslag moet krijgen, zal daarbij de randvoorwaarden kunnen creëren door geschikte nestel- en foerageermogelijkheden.

Over het broedsucces van Grauwe klauwieren in de Kempen weten we veel te weinig. Door het gebrek aan goede gegevens hebben we bijvoorbeeld geen beeld of de jongenproductie voldoende is om de lokale populatie in stand te houden of verder te laten groeien, of dat de Kempen een 'ecologische val' is die gevoed wordt door een surplus aan Grauwe Klauwieren van elders.

Dankwoord

De tellers in 2021 heb ik in een vorig artikelje al bedankt maar ik doe dat graag nóg een keer: dank je wel Bjorn Alards, Corry Vincent, Esther van Daal, Freek Lemmens, Frank Neijts, Gerrie Verschuren, Harold Bierens, Henk Hendriks, Jan Kolsters, Jan Vincent, Jeroen Stevens, Lex Peeters, Mari de Bijl, Maria Ruiters, Martijn van der Weijde, Nico Venema, Paul van Pelt, Rob Brinkhof, Roel Verbraak, Sjors de Kort, Wim Deeben, VWG IVN Heeze-Leende en VWG De Kempen. Ik bedank Henk Sierdsema voor het beschikbaar stellen van de gegevensbestanden. Frank Neijts en Rob Brinkhof gaven waardevol commentaar op (delen van) de handleiding. ■

Literatuur

Heijnen, T. 2021a. Grauwe Klauwieren in de Kempen: lang leve de faunarijke graslanden. *Blauwe Klauwier* 47(1): 33-44.

Heijnen, T. 2021b. Grauwe Klauwieren in de Kempen in 2020: gedetailleerde gegevens, alleen voor intern gebruik. VWG De Kempen.

Heijnen, T. 2021c. Grauwe Klauwieren in 2021: veel territoria, weinig jongen. *Blauwe Klauwier* 47(4): 65-68.

Bijlage: Handleiding veldwerk Grauwe Klauwiereninventarisatie 2021

Doel van het onderzoek. Doel is om te bepalen waar territoria van de GK in de Kempen zitten en hoeveel. We doen *geen* broedbiologisch onderzoek. We zoeken dus *geen* nesten en maken ons ook niet druk over het precieze aantal jongen. Dringend verzoek om de vogels zoveel mogelijk met rust te laten!

Geheimhouding. We willen territoria zoveel mogelijk geheim houden om zo de kans op verstoring tot een minimum te beperken. Dus gelieve gevonden territoria niet openbaar te publiceren (op waarneming.nl, facebook, anderszins) of open te communiceren naar andere vogelaars/natuurlijkheidsliefhebbers/fotografen. Diverse territoria zullen toch wel bekend worden en vogelaars en fotografen kunnen daar dan "terecht". Maar de overige territoria proberen we zoveel mogelijk stil te houden.

Onderzoek vanaf de paden. Houd u aan de regels van de desbetreffende terreinbeheerder en blijf op de paden. Mocht een terrein écht niet vanaf de paden met verrekijker en telescoop te onderzoeken zijn, neem dan contact op met de terreinbeheerder om toestemming te vragen om bij wijze van uitzondering van het pad af te mogen.

Tijd van het jaar en minimum aantal bezoeken.

- 1 bezoek in juni
- 1 bezoek in juli (nog beter: 2 bezoeken)
- evt. 1 bezoek in eerste helft van augustus als extra check op uitgevlogen jongen

Extra bezoeken zijn zinvol in gebieden waar wellicht meerdere territoria dicht bij elkaar zitten (omdat deze soms lastig te onderscheiden zijn) en in gebieden die lastig te overzien zijn, zoals in een coulisselandschap. Als je in een bepaald deel van je gebied op basis van ervaringen denkt "hier moeten GK zitten" en je hebt ze na je geprogrammeerde bezoek(en) niet gevonden, dan graag wat méér bezoeken afleggen.

Het is verstandig om bij het plannen van bezoekdata ook rekening te houden met de datumgrenzen die Sovon hanteert (en wij ook) voor het bepalen van territoria. De Sovon-criteria zijn:

- nestindicatieve waarnemingen (nestbouw, transport voedsel of uitwerpselen, alarm, uitgevlogen jongen) tellen altijd;

- in geval van paar in broedbiotoop, zang en/of balts moet er 1 waarneming zijn in de periode 20 mei t/m 20 juli;
- in overige gevallen (adult in broedbiotoop) moet er 1 waarneming zijn in de periode 10 juni t/m 20 juli met in totaal 2 waarnemingen in de periode 20 mei t/m 20 juli.

Tijd van de dag. GK zijn het beste overdag of in de vroege avond met “mooi” weer (geen regen, geen harde wind) te vinden. Noot voor vogelaars die volgens de BMP richtlijnen inventariseren:

- Vroege ochtendbezoeken zijn minder geschikt voor het vinden van GK. Eén (liefst twee) extra bezoeken overdag in de geschikte tijd van het jaar zijn nodig.
- Algemene broedvogelinventarisaties focussen zich op zingende vogels. GK zingen echter weinig (en moeilijk hoorbaar). *Visuele* inspectie van potentiële broedgebieden is daarom noodzakelijk.

Zoeken van GK. Zoek het gebied grondig af, voor u, zijwaarts en achter u. Speur naar vogels die op een tak, paaltje of draad zitten. Soms zitten ze heel opvallend in de top van een boom of struik op een paar meter hoogte, andere keren duidelijk zichtbaar op een weipaaltje, maar vaak ook heel onopvallend op een tak halverwege of onderaan een struik of boom. Ook de zo prachtig en opvallend getekende mannetjes kunnen heel makkelijk gemist worden.

Wees er alert op dat de vogels makkelijk een stukje kunnen vliegen (tot ca 200m afstand). Als je dit niet goed in de gaten hebt kan dat leiden tot een onterechte extra registratie!

Wees er gelijktijdig ook alert op dat de vogels (ook paren) dicht bij elkaar kunnen zitten, soms tot op 50m afstand van elkaar. Als je niet goed genoeg intensief rond speurt kan dat leiden tot een ondertelling!

In een coulisselandschap is het nodig de hagen, bomen en bosjes van alle kanten te bekijken. Mocht dat niet kunnen omdat u gebonden bent aan de paden, verhoog dan het aantal bezoeken om op die manier meer kans te hebben om GK te ontdekken.

Als een GK vlak bij u gaat alarmeren, of als u door het gedrag van de GK vermoedt dat u vlakbij de nestplaats bent, verlaat dan meteen die plek en neem tenminste enkele tientallen meters afstand in acht.

Uit elkaar houden van mannetje, vrouwtje en jong. In het begin van het seizoen kunt u alleen mannetjes en vrouwtjes aantreffen. Deze zijn eenvoudig uit elkaar te houden. Uitgevlogen jongen zijn niet voor half juni te verwachten. Jongen zijn, zeker in het begin, herkenbaar aan hun vaak wat donzig aandoende verenpak, lichte gelige snavel (bij vrouwtje donker) en minder duidelijke masker. Jongen hebben een schubachtige tekening op de onderzijde én bovenzijde, terwijl de bovenzijde bij veel bij vrouwtjes effen bruin is. Wijfjes zijn echter zeer variabel en kunnen ook donkere schubjes op de bovenzijde (vooral schouders en stuit) hebben.

Geluiden: let vooral op de contactroep.

Zang: GK zingen naar verhouding weinig én vaak nogal brabbelen en onopvallend. Een goed voorbeeld van de zang is te beluisteren op waarneming.nl/sounds/59037/ en waarneming.nl/sounds/36233/.

Contactroep: dit zijn de eerste rauwe tonen die op de hierboven genoemde opname zijn te horen. Hier is nog een voorbeeld van de contactroep: waarneming.nl/sounds/59040/. De contactroep is veel vaker/duidelijker te horen dan de zang.

Alarmroep: deze heeft wel wat weg van de alarmroep van een Tuinfluiter. Een goed voorbeeld is:

waarneming.nl/sounds/3287/

Vastleggen van uw waarnemingen. Leg uw waarnemingen vast met waarneming.nl (thuis achter de computer) of met ObsMapp (in het veld). Inventariseert u een gebied met de BMP-methode, dan gebruikt u waarschijnlijk Avimap. Noteer precies wat u gezien heeft:

- Man, vrouw, jongen (en aantal jongen)
- Gedrag: zingen, roepen (contactroep), alarmeren
- Indien u door het gedrag een nestplaats vermoedt, vermeldt dit dan en noteer tevens wat voor nestplaats het betreft (braam, meidoorn, wilg e.d.) ■

Buizerd maakt fout

Pieter Wouters

Versufte Buizerd in Reusel, 24 december 2021 (Pieter Wouters)

Op vrijdag 24 december kwam Hans van Limpt met twee jonge meisjes bij mij achterom. De meiden hadden iets verder op in de straat gezien dat een grote vogel bijna, of helemaal, tegen een auto aankwam en wilden zich over hem ontfermen. Hans die net passeerde, stopte en zag dat het om een Buizerd ging. Maar hij zag ook dat er nog een ander probleem was. Er stak een stok dwars door de Buizerd.

Samen kwamen ze bij mij om te kijken of er nog iets aan gedaan kon worden. In eerste instantie dacht Hans dat er een pijl dwars door de vogel was geschoten. Aannemelijk als je de eerste foto bekijkt. Maar ik kreeg al snel twijfels. Een pijl is recht en dat was hier niet het geval. Het bleek om een (riet)stengel te gaan.

Toen ik de vogel over pakte was duidelijk dat het 'niet zo erg' was. De stengel zat alleen door zijn vleugel. Gezien de korsten rond de wond zat de stengel er al wel enige tijd in. In zijn dagelijkse doen moet de Buizerd er last van hebben gehad. Hij was redelijk mager. Ook de plaats waar hij aan het jagen was, in het dorp, is niet des Buizerds.

Je vraagt je wel af, hoe is het toch mogelijk dat dit kan gebeuren! Ik kan niets anders bedenken dan dat hij met hoge snelheid op een prooi is gedoken, vol in (gemaaid) riet. En dat een scherpe stengel zijn vleugel heeft doorboord.

We hebben de stengel ingekort en Hans ging de Dierenambulance bellen. Versuft door de botsing en met een probleemvleugel, hopelijk kunnen ze deze dorpsbuizerd weer wat oplappen. ■

foto's: Pieter Wouters

